

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MALİYE-VERGİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE ÜLKELER KAPSAMINDA SAVUNMA
HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Selvi AYDOĞDU

Ankara-2023

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MALİYE-VERGİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE ÜLKELER KAPSAMINDA
SAVUNMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Selvi AYDOĞDU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakkı Hakan YILMAZ

Ankara-2023

KABUL VE ONAY

Selvi AYDOĞDU tarafından hazırlanan ‘‘Gelişmiş ve Gelişmekteki Ülkeler Kapsamında Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi’’ başlıklı bu çalışma, 07/07/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı, Maliye- Vergi Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakkı Hakan YILMAZ (Danışman)

Doç. Dr. Fatih EKİNCİ (Üye)

Doç. Dr. Eda YEŐİL (Üye)

Doç. Dr. Őule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tarih ve İmza

Selvi AYDOĞDU

ÖZ

AYDOĞDU, Selvi. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Kapsamında Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Milli güvenliğin sağlanması ve bu amaçla yapılan savunma harcamalarının ülke ekonomisi için de büyük önemi vardır. Çünkü güvenli bir ortamın sağlanması ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli bir olgudur. Öte yandan, savunma harcamaları bütçede yüksek bir paya sahip olması ve GSYİH'nın önemli bir bileşeni olması nedeniyle ekonomik büyüme üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Bu tezde, gelişmiş ve gelişmekteki ülke için GSYİH, kişi başına düşen GSYİH ve savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri modelinde araştırılmaktadır. Veriler Dünya Bankası, OECD ve SIPRI'den alınmıştır. Çalışmada seçilen ülke grubu için 1992-2022 yılları arasındaki veriler kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kamusal Mal, Savunma, Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Panel Veri Analizi

ABSTRACT

AYDOĞDU, Selvi. "The Impact of Defense Expenditures on Economic Growth within the Scope of Developed and Developing Countries", Master's Thesis, Ankara, 2023.

Ensuring national security and the defense expenditures made for this purpose are of great importance for the country's economy. This is because the establishment of a secure environment is a significant factor in achieving economic growth. On the other hand, defense expenditures have a serious impact on economic growth due to their high share in the budget and being a significant component of GDP. In this thesis, the impact of GDP, GDP per capita, and defense expenditures on economic growth for developed and developing countries is investigated using a panel data model. The data is obtained from the World Bank, OECD, and SIPRI. Panel data analysis is conducted using the data from the selected group of countries for the period of 1992-2022.

Keywords: Public Good, Defense, Defense Expenditures, Economic Growth, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BİR KAMU MALİ OLARAK SAVUNMA HİZMETLERİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1 Savunma Kavramı ve Tanımı	5
1.2 Kamusal Mal ve Savunma Hizmeti	6
BÖLÜM 2: SAVUNMA HARCAMALARI VE TEORİK TARTIŞMALAR	15
2.1 Güvenlik ve Savunma Planlaması	15
2.2 Savunma Harcamalarının Tanımı ve Sınıflandırılması	18
2.3 Savunma Harcamalarının Uluslararası Sınıflandırılması	19
2.3.1 Savunma harcamalarına ekonomik yaklaşımlar.....	25
2.4 Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler.....	29
2.4.1 Askeri coğrafya (Jeopolitik konum).....	32
2.4.2 Siyasal rejimler ve yönetim biçimleri	35
2.4.3 Terörizm.....	38
2.4.4 Rakip ve müttefik ülke harcamaları	40
2.4.5 Askeri ittifaklara katılım	41
2.4.6 Milli gelir ve ekonomik büyüklük.....	43
2.5 Savunma Harcamaları ve Ekonomi Arasındaki İlişki.....	43
2.5.1 Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme	47

2.5.2 Savunma harcamaları ve istihdam	56
2.5.3 Savunma harcamaları ve enflasyon.....	58
2.5.4 Savunma harcamaları ve gelir dağılımı.....	62
2.5.5 Savunma harcamaları, bütçe açığı ve dış borçlanma	65
2.5.6 Savunma harcamaları ve ödemeler dengesi	68
BÖLÜM 3: DÜNYADA SAVUNMA HARCAMALARI VE GELİŞİMİ.....	70
BÖLÜM 4: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTEKİ ÜLKELERİN SAVUNMA	
HARCAMALARI İLE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ.....	80
4.1 Veri ve Yöntem	80
4.1.1 1992-2022 Dönemine ilişkin ampirik bulgular	84
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	94
TURNİTİN RAPORU.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	123

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması	21
Tablo 2: Dünya’da Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar.....	47
Tablo 3:Bölgelere göre 2021 yılı harcama oranları	76
Tablo 4:Seçilmiş ülkelerin 2021 yılı harcama oranları (Milyar ABD Doları)....	77
Tablo 5:Veri tanımı ve kaynakları	80
Tablo 6:Olabilirlik Oran Testi Sonuçları	84
Tablo 7:Kısıtlı F Testi Sonuçları.....	84
Tablo 8: Hausman Testi Sonuçları	86
Tablo 9: Tanısal Test sonuçları.....	86
Tablo 10: Model 1 ve 2 için Tahmin Sonuçları	88

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: 1988'den 2021'e kadar küresel savunma harcamaları (Trilyon ABD Doları).....	70
Şekil 2:1988'den 2021'e kadar Bölgelere göre Savunma Harcamaları Seyri (Trilyon ABD Doları).....	72
Şekil 3:1988'den 2021'e kadar küresel GSYİH (Trilyon ABD Doları)	73
Şekil 4:1988'den 2021'e kadar küresel GSYİH - Savunma Harcamaları (Trilyon ABD Doları)	74
Şekil 5:1992'den 2021'e kadar küresel GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Askeri Harcamalar	75

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACDA	: Birleşik Devletler Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı
ARDL	: Gecikmiş Dağıtılmış Otoresif Sınır Testi
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi
ADF-GLS	: Zaman Serisinde Birim Kök Testi
BM	: Birleşmiş Milletler
DG ECFIN	: NATO Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali İşler
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IRBM	: Uzun Menzilli Balistik Füze
MRBM	: Orta Menzilli Balistik Füze
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OLS	: Olağan En Küçük Kareler
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PP	: Phillips-Perron Birim Kök Testi
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SRBM	: Kısa Menzilli Balistik Füze
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SVAR	: Yapısal vektör otoresif model
URVAR	: Yapılandırılmamış yinelemeli modeller
VAR	: Vektör Otoresif

GİRİŞ

Zamanın başlangıcından beri, birbirleri üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan bireyler, büyük miktarda güç kullanma yeteneğine güvendiler. İnsanlık tarihi boyunca, bireyin otoritesinin yerini yavaş yavaş toplumun gücü almıştır. Bu, özellikle göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş için geçerlidir. Sonunda, insanlar bir arada yaşamaya ve işlerini paylaşmaya başlayınca, bunun sonucunda toplumda iş bölümü ve uzmanlaşma yerleşmiştir. Toplumda genellikle üretken olmayan bir grup olarak görülen ordu gerek savaşta gerekse barışta her zaman diğer örgütler tarafından desteklenir ve tehditler ortaya çıktıklarında yanıt vermeye her zaman hazırdır. Günümüz medeniyetleri araştırıldığında, sahip oldukları askeri gücü tarihsel deneyimlerinin bir sonucu olarak elde ettikleri ortaya çıkar.

Toplumların dış tehditlere karşı kendilerini koruyabilmeleri için askeri güce ihtiyaçları vardır. Söz konusu güç unsuru devletin var oluş sebebiyle bir bütündür. Bir devletin politik önceliği saldırılara karşı ulusun güvenliğini mütemediyen sağlanması ve ülke çıkarlarının korunmasıdır (Nikolaodiu,2001). Söz konusu hususların sağlanması devletin varlığının en temel sebebidir (Torusdağ,2019). Güvenlik ve caydırıcılığın sağlanması, çıkarların korunması kamu hizmetidir. Bir devlet barışta ve savaşta varlığını sürdürmesi savunma hizmeti aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu hizmet bütün bireyler fayda sağlamak ve maliyeti bireysel bazda ölçülemezdir (Akdoğan, A.A,2012, s.44)

Kamusal mal ve hizmet olarak savunma hizmeti, devletin vatandaşlarına sunduğu bir hizmettir. Devletin yetki alanı dışındaki saldırganlardan, genellikle yabancı devletlerden korunmayı gerektirir. Bu hizmetin hükümet tarafından sağlanması için en karmaşık teorik gerekçe, kamu malları argümanıdır. Savunma hizmetlerinin sağlanması için gerekli olan finansman yaygın olarak devlet tarafından yapılmaktadır (Sezgin,2000, s.476).

Devlet savunma hizmetinin sağlanması maksadıyla nüfus, siyasi sistem ve ülkenin coğrafi konumu gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak savunma alanında yapılacak harcamalar için bütçe tahsis etmektedir. Söz konusu harcamaların tam kamusal mal olan savunma hizmetinin üretim derecesi siyasi güçler aracılığı ile belirlenmekte olup kolektif karar alma mekanizması doğrultusunda devlet bütçelemesi ile finansmanı sağlanır (Koban,1998, s.41).

Savunma harcamaları, ülke savunmasına ayrılan edilen tüm askeri ve asker olmayan personele ilişkin ödemeler, bakım ve onarım faaliyetleri ile askerler, inşaat ve inşaat ile ilgili her türlü araç ve gereçlerin üretim ve alımları ile ilgili giderleri içermektedir (Tüğen,1988, s. 285).

Devletler tarafından gerçekleştirilen savunma harcamalarının tanımı NATO, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlarca belirlenmiştir (Ball,1988, s.402-04). Uluslararası tanımlarda farklılık savunma harcamalarını tanımlarken kullanılan tanımlamaya dahil edilen unsurlardan kaynaklanmaktadır. Söz konusu unsurlar Tablo 1’de ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Diğer taraftan savunma harcamaları ve uluslararası güvenlik; caydırıcılık, savaştan kaçınma, savaş başlatma ve sonlandırma, stratejik etkileşimler, silahlanma yarışları, silahların kontrolü ittifak oluşumu, kaynak tahsisi, savaş, barış, silahsızlanma makro-ekonomi etkileşimleri savunma kaynakları, askeri hazırlık, stratejik malzemeler ve savunma sanayi politikası tedarik, ticaret bağımlılık, ihracat kontrolü, ticari yaptırımlar, dış yardım, uluslararası yönetimi, dışı tehditler, terörizm, uyuşturucu, mülteciler, etnik ve dini fanatizmler gibi temalardan oluşmaktadır (Josselin ve Malizard.,2022). Bu temalar savunma harcamalarının belirlenmesine etki etmektedir. Her ülkenin ekonomik ve sosyal unsurları farklı olduğu için aldıkları tehditler de farklılık göstermektedir. Oluşturulan tehdit algısı, ülkelerin mevcut kaynakları ölçüsünde savunma harcamalarına yönelmelerine neden olmaktadır. Ülkelerin milli gelirleri ve ekonomik büyüklükleri, ülkelerin savunma sağlayacakları kaynakların belirlenmesinde ve tedarik edilmesinde temel faktörlerdir (Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., Wezeman, P. D., ve Wezeman, S. T.,2017)

Dünyanın pek çok yerinde Soğuk Savaş sona ermiş ve süper güçler arasındaki savaşlar azalmışken, bu gelişmelere rağmen savunma alanındaki operasyonlar önemini korumuş ve birçok ülkede bu sektöre yönelik harcamalar devam etmiştir. İkili kutuplaşmadan çok kutuplaşmaya geçiş 1980 ve 1998 yılları arasında gerçekleşti ve başta Orta Doğu, Güney Asya ve Kuzey Afrika olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkenin bu dönemde askeri harcamalarını kısmasına neden oldu. Bu dönüşümde hükümetleri kamu harcamalarının önceliklerini yeniden yapılandırmaya zorlayan mali güçlüklerin rolü olmuştur. Ancak bu dönemde Avrupa Birliği, Rusya, ABD, Çin, İsrail, Hindistan, Suriye, Irak, Pakistan ve İran gibi ülkeler savunma harcamalarına ayırdıkları para miktarında artış yaşadılar. Özellikle 1998 yılından sonra milletler,

milli bütçelerinde savunma harcamaları için ayırdıkları parayı artırmaya başlamışlardır. 1998 ve 2001 arasındaki üç yıllık dönemde, savunma harcamalarındaki büyüme her yıl ortalama %7 civarındadır. 1998'den sonra meydana gelen, diğer yerlerin yanı sıra özellikle Orta Doğu, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Doğu Asya ülkelerinde ekonomik, politik ve teknik gelişmelerin bir sonucu olarak savunma harcamalarında artış görülmüştür.

SIPRI 2022'de bir rapor yayınlarak 2010 ile 2022 arasında ABD, Suudi Arabistan ve Çin'in son on yılda savunma harcamalarını en fazla yapan ilk üç ülke olduğunu raporlamıştır (SIPRI 2022, s.5)

Savunma harcamalarına bakıldığında 2022'de en çok harcamayı 883,38 milyar ABD doları ile ABD'ye aittir. Savunma harcamalarının belirlenmesindeki en etkili faktör ülkelerin ekonomik büyüklük göstergesi olan Gayri Safi Milli Hasıladır. Devlet tarafından finansa edilen savunma kaynakları diğer kamu hizmetlerine ayrılacak paylardan feragat ederek tahsis edilmektedir. Savunma harcamaları savunma sanayiinin gelişmesi, personel geliştirilmesi nitelikli işçi istihdamı, araştırma ve geliştirme faaliyetleri (ARGE), askeri teçhizat ve silahların modernizasyonu kapsamında pozitif etkileri mevcuttur. Ülkelerin bütçelerinin büyük bir bölümünü oluşturan savunma harcamaları devletin bütünlüğü bekası caydırıcılığı için vazgeçilmez bir tam kamusal hizmetidir. Bu hizmetlerin sağlanmasındaki savunma harcamalarının doğru planlanması pozitif bir etkiye neden olurken yanlış planlaması ekonomiye ilave bir yük oluşmasına sebep olabilmektedir. Sonuç olarak savunma harcamaları ve söz konusu harcamalarının ekonomik boyutta etkisinin olduğuna ilişkin literatürde çok fazla teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır. Literatürde savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çeşitli değişkenleri kullanarak, Klasik, Neo-Klasik ve Modern Büyüme Teorileri ile açıklanmıştır. Klasik İktisatçı olarak David Ricardo ve Adam Smith'in, sermaye birikimini, alternatif yatırımlar yerine savunma harcamalarına ayrılan kaynakların ekonomik büyümeyi azaltan ve yavaşlatan bir etkisine sahip olacağını öne sürmüşlerdir. Neticede Klasik iktisatçılar, savunma harcamalarının verimsiz olduğunu ve devletin ekonomik faaliyetini zayıflattığını öne sürerler. Diğer taraftan büyük bir ordunun siyasi ve ekonomik özgürlüğe aykırı olduğunu savunurlar (Karaçay, Çakmak ve Hatice,2009).

Neo-Klasik yaklaşım, savunma harcamalarının Devletin refahı yükseldiğinde, savunma yükü daha az önemli hale geleceği, Uluslararası boyut ve finansal hareket

küreselleştikçe, savaşa yol açan ekonomik saikler azalacak ve daha barışçıl bir dünya düzeninin yolu açılacağı, ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi, uluslararası güvenliği ve dünya barışını güvence altına alacağı savunulur (Karaçay vd., 2009).

Keynesyen yaklaşıma göre savunma harcamalarının mal ve hizmetlere olan talebi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmesi, Savunma harcamalarındaki artışın talebi canlandırması, satın alma gücünü ve toplam üretimi artırması ve pozitif dışsallıklar üretmesi yönünden ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisi olduğu savunulur (Custers.,2010).

Yukarıda açıklanan teorilerde görüldüğü üzere savunma harcamaları ekonomik büyüme üzerine pozitif veya negatif bir etkiye sahip olduğu tartışılmıştır.

Gelişmiş veya gelişmekteki ülkelerin savunma harcamalarının ekonomik etkileri, toplumsal refah ve ülke içi ekonomik denge üzerinde büyük ölçüde etkili olabilmekte, savunma harcamalarının makroekonomik boyutta etkilerinin detaylı bir biçimde incelenmesini ise gerekli kılmaktadır (Akbulut,2023).

SIPRI, 2022 yılında, savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin literatürde yayınlanmış birçok çalışma olduğunu belirten bir rapor yayınladı. Bu araştırmalarda, savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya olumsuz etkisinin olup olmadığı konusunda bir fikir birliği olmadığı görülmüştür.

Bu çalışmada panel veri analizi kullanılarak Gelişmiş ve Gelişmekteki ülkelerin savunma harcamalarının, ülkelerin gayri safi yurtiçi hâsıla üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Ülkelerin savunma harcamalarının, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini daha iyi anlaşılması için tezimiz bir kamu malı olarak savunma hizmeti, savunma harcamaları ve teorik tartışmalar, dünyada savunma harcamaları ve gelişimi, gelişmiş ve gelişmekteki ülkelerin savunma harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkinin analizi başlıklarıyla dört bölümde ayrıntılı inceleme yapılmıştır.

BÖLÜM 1: BİR KAMU MALI OLARAK SAVUNMA HİZMETLERİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Savunma Kavramı ve Tanımı

Savunma kavramı tanım olarak tehlike kapsamında saldırma ve koruma açısından aktif ve edilgen bir karaktere sahiptir. Savunmanın anlamı da bir düşünceyi, durumu ya da tavrı haklı çıkarma mücadelesine atfedilir.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ikinci seviyesinde, güvenlik ihtiyacı bulunur. Bu ihtiyaç insanların veya ülkelerin tehlikelere karşı savunması ve sahip olduğu şeyleri korumaya yönelik bir güdüdür.

Savunma kelimesinin anlamına bakıldığında "saldırıya karşı koyma, müdafaa" olarak tanımlanır. Bir başka anlamıyla savunma ulusların ve hükümetlerinin, uluslar topluluğu arasındaki çıkarlarını tanımlamak, ilerletmek ve korumak için üstlendikleri çok çeşitli koruyucu ve saldırgan faaliyetleridir.

Max Weber'e göre "Devlet belli bir bölgede fiziksel güç kullanması meşruiyetinin tekeli olan insani bir kuruluştur." Devletin var olması için hükümetinin şiddet üzerindeki tekeli iddiasında başarılı olması gerekir. Çok sayıda ve tipteki silahlar, ekonomik politik veya kültürel olarak motive edilen devlet harici grupların varlığını mümkün kıldığında dünyanın bazı bölgelerindeki devletler artan şekilde yönetilemez hale gelirler. Devletler başarısız olduğunda ise, devletin korumasına güvenen diğer gruplar da korunmak için silahlanma arayışına girdiğinde şiddetin demokratikleşmesi(meşrulaşması) hızlanır (Munro,2013).

Savunma kavramı, diğer devletlerin veya devlet dışı aktörlerin saldırı ve eylemlerine karşı devleti ve devletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma tavrını ifade eder. Bu hizmetleri yerine getirebilmek için devletler ekonomik güçlerini savunma ihtiyaçları ile dengelemek amacıyla stratejik hedef planları yapmak zorundadırlar. Bu planlar devletin bulunmuş olduğu konum, tarihi geçmişi, müttefik ülke durumları gibi etkenler ile öncelikli ihtiyaçlar tespit edilir ve bu ihtiyaçlar öncelik derecesine göre kısa orta uzun vadede gerçekleşmesi sağlanır (Heo,2010).

Savunma ülkenin ulusal sınırlarını ve ulusal çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecek uluslararası müdahale durumuna karşı almış olduğu konumunda fiili durumudur (Heo ve Ye, 2016). Bir başka anlamıyla savunma ulusların ve

hükümetlerinin, uluslar topluluğu arasındaki çıkarlarını tanımlamak, ilerletmek ve korumak için üstlendikleri çok çeşitli koruyucu ve saldırgan faaliyetleridir.

Belirli bir amaç için bir araya gelen halk topluluğu unsurunun en temel istekleri egemenlik ve bağımsızlıktır. Bu iki unsur olmadan bir devletin varlığı düşünülemez (Gözübüyük, 1991, s. 14). Egemenlik, sınırlı bir bölgesel alanda mutlak otorite veya üstün güç anlamına gelir. Egemenlik, ulus devletlerin, özellikle vatandaşları ve hükümeti dikkate alarak aldıkları kararların bağımsızlığı ve özerkliğidir. Bu nedenle ulus-devletler, nasıl bir demokrasi istediklerine, yöneticilerine, iç ve dış politikalarına karar verme özgürlüğüne sahiptir. Egemenliği bir devletler sistemindeki ana düzenleyici ilke olarak da tanımlayabiliriz. Ayrıca egemenlik kavramını iç egemenlik ve dış egemenlik olarak kategorize edebiliriz. Egemenlik kavramı iç ve dış egemenlik iki şekilde ele alınmalıdır. İç egemenlik, devletin, denetimi altındaki topraklardaki tüm bireyleri ve dernekleri etkileyen üstün gücünü ifade eder. Aynı zamanda egemen güç ile tebaası arasındaki ilişkiyi de tanımlar. Bir ulusun kendi topraklarını yönetme hak ve özgürlüklerine meydan okuyan ve bunları bozan dış müdahalelerden (diğer ülkelerden gelen) bağımsız olma hakkıdır. Ayrıca hiçbir dış devlet veya otorite buna müdahale edemez. İç ve dış egemenlik arasındaki temel fark, iç egemenliğin kişinin kendi bölgesi içindeki mutlak otoriteyi, dış egemenliğin ise devletin dış güçler karşısında bağımsız ve özerk hareket etme yeteneğini ifade etmesidir. Belirli bir halk topluluğu üstünde bağımsızlık oluşmasının temel şartı, diğer ülkelerin o halk topluluğu üstündeki egemenlik iddiasının kesin bir şekilde reddidir. Bu sebeple devlet, iç ve dış egemenliğin sürdürülebilmesi için birtakım önlemler almalıdır (Bulutoğlu, 1988).

Devletin savunma ihtiyacı doğrultusunda yaptığı yatırımlar, toprak bütünlüğünün korunması içindir. Bu nedenle Savunma harcamaları ulusal güvenliğin önemli bir bileşenidir ve her ülke kaynaklarının önemli bir bölümünü bu amaca ayırmaktadır. Bununla birlikte, kaynakların kıtlığı ve diğer sektörlerden gelen rekabet halindeki talepler göz önüne alındığında, bir ülkenin tüm Savunma gereksinimlerini karşılama yeteneği sınırsız değildir (Heo ve Ye, 2016).

1.2 Kamusal Mal ve Savunma Hizmeti

Kamu ekonomisi alanının en temel kavramları arasında kamusal mal kavramı yer almaktadır. Adam Smith, Ugo Mazzola, Samuelson, Musgrave ve David Hume gibi ekonomistler söz konusu kavrama ilişkin konulara önemli katkılar sağlamışlardır.

19. yüzyılda kavramın temelleri atılmaya başlanmış olup 20. yüzyılda analitik olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Samuelson kamusal mal tanımının temellerini atmıştır. Kamusal malı ilk olarak “toplum tüketim malı” olarak adlandırmış olup, her bireyin böyle bir maldan tüketiminin, diğer herhangi bir bireyin o maldan tüketiminden hiçbir azalmaya yol açmaması anlamında herkesin ortak olarak yararlandığı bir mal şeklinde tanımlamıştır (Samuelson 1954, s. 387). Samuelson kamusal malın tanımında rekabet etmeme özelliğini karakterize etmiştir. Samuelson’dan beş yıl sonra Richard Musgrave bu tanıma ilave bir kriter eklemiştir. Söz konusu kriter dışlanabilir olmamasıdır (Musgrave,1959).

Dışlanamaz, o toplumdaki tüm bireylerin ve insan gruplarının öğelere veya hizmetlere erişimi olduğu anlamına gelirken, rakipsiz, öğenin veya hizmetin kullanımının başkaları için o malın kıtlığına nasıl yol açmadığını ifade eder (Browning, Edgar, ve Jacqueline,1979).

Angela Kallhoff, benzer olsa da alternatif bir kamu malı tanımı önermiştir. Ona göre bir kamu malı, “temel kullanılabilirlik koşulunu” ve “açık erişim koşulunu” karşılayan bir maldır (Kallhoff, 2011).

Kamu malları ile, bir toplumun tüm üyeleri, bu kamu mallarında önemli bir azalmaya yol açmadan bu malzeme veya hizmetlere erişebilir (Johansen,1966).

Bazı mallar var ki piyasadan arz edilemeyecek veya arz edilirse yetersiz miktarda arz edilecek. Büyük ölçekte bir örnek, ulusal savunmadır. Ortalama maliyetler düşerken, marjinal maliyetler her zaman ortalama maliyetlerin altındadır; ortalama maliyetleri aşağı çeken, marjinal maliyetin -son birimi üretme maliyetinin-düşük değeridir. Bunlara saf kamu malları denir (Stiglitz,1988).

Rakip tüketim özelliği kapsamında, bir malın bir kişi tarafından kullanılması durumunda başka bir kişi tarafından kullanılamaması anlamına gelir (Oakland ve WH, 1987). Kamusal malları tanımlama ve farklı kamusal mal türlerinden ayırt etme tanımlanmasında dışlanamaz ve rakipsiz olma kriteri ayırt edici bir özelliktir.

Söz konusu özellikler örnekler ile açıklanırsa;

Hariç tutulamaz, dışlanamazlık özelliğinin bir doğal sonucu, eğer üretilirse, kamu malına ilişkin tüketicilerin tüketim kararlarında sınırlamalar olmasıdır. Bireyler,

ulusal savunma tarafından sağlanan güvenlik düzeyi konusunda farklı tercihlere sahip olabilir, ancak ulusal savunma bir kez devreye girdiğinde, üretilen düzeyi tüketeceklerdir, daha fazla veya daha az değil. Bir kamu malının tüketiminden “vaz geçilemez”.

Benzer şekilde, herkes temiz havayı sevebilirken, kirliliğe karşı tolerans dereceleri de farklı olacaktır. Ancak “temiz hava” üretildikten sonra, tüketiciler onu tercihlerinden bağımsız olarak tüketmek zorundadır.

Başka bir örnek, TV anteni olan herkes yayınlanan TV dalgalarını alabilir. Rakipsiz, bir tarafın bir malı tüketmesinin veya kullanmasının diğerlerini onu kullanmaktan alıkoymadığı anlamına gelir. Yayın yapan bir TV istasyonunu ayarladığınızda, başkaları için sinyali azaltmaz veya zayıflatmazsınız. Bu anlamda, yayınlanan TV dalgalarının arzı sonsuzdur ve tüketimle azalmaz.

Güneş ışığı bir kamu malı örneğidir. Hiç kimsenin güneş ışığı kullanmasını tamamen engellemenin pratik bir yolu yoktur (bu hariç tutulamaz). Bireysel kullanım da ışık arzını azaltmaz, bu nedenle tüketiminiz rakipsizdir. Yolda yürüyorsanız ve komşunuz diğer tarafta yürüyorsa, ikiniz de güneş ışığından yararlanıyorsunuz ama birbirinizi dışlamıyorsunuz.

İlave bir bireyin faydalarından faydalanmasının hiçbir maliyeti yoktur: resmi olarak, ilave bireyin maldan faydalanması için sıfır marjinal maliyet vardır (Musgrave,1989), (Stiglitz, 1988), (Cornes ve Sanders, 1996).

Kamu malı olarak kabul edilen mallara örnek verirsek;

Güvenlik bir mahallede, şehirde, bölgede veya ülkede polis ve silahlı kuvvetler aracılığıyla güvenli ve barış içinde yaşama yeteneği, korunan alandan herhangi bir kişinin yararlanmasını engellemek zor olduğu için bir kamu malı olarak kabul edilir. Koruma ve bir sakinin korumadan yararlanması, genellikle diğer sakinlerin eşit şekilde yararlanmasını azaltmaz (Reiss,2021).

Eğitim ve bilim genel nüfus ne kadar eğitilmiş olursa, bu genel eğitimden- kendi eğitimlerine ne kadar yatırım yaptıklarından (veya kamunun yatırım yaptığından) bağımsız olarak- dışlanamaz ve rakipsiz bir şekilde daha fazla kişi yararlanır. Daha iyi eğitilmiş bir nüfus, işletmelerin gelişmesini kolaylaştırır ve yalnızca iyi eğitilmiş olanlar değil, herkes gelişen bir ekonomiden kazanç sağlar. Bireyleri gelişen bir ekonomiden dışlamak zordur ve belirli bir bireyin çıkarı, başka birinin çıkarı ile azalmaz. Bilimsel

fikirler de kamu malı olarak kabul edilir (Boldrin ve Levine, 2008). Bir fikir (bilimsel bir teori gibi) yaratıldıktan sonra, bireyleri bundan faydalanmaktan alıkoymak zordur ve bireylerin faydası rakipsizdir. Fikir ile onun fiziksel tezahürü arasında ayırım yapmak önemlidir. Bir buhar makinesi fikri bir kamu malıdır, oysa belirli buhar makineleri hem dışlanabilir hem de rakiptir.

Altyapıya genellikle bir kamu malı olarak atıfta bulunulmasına rağmen sınıflandırmanın doğru olup olmadığı, belirli altyapı ve teknoloji türlerinin ayrıntılarına bağlıdır (OECD, 2016). Altyapının paradigmatik örnekleri genellikle kamu malları değildir. Paralı yolların varlığının kanıtladığı gibi, yollar ve otoyollar hariç tutulabilir. Özel bir yol için geçiş ücreti yeterince düşükse, trafik sıkışıklığı nedeniyle de rekabet edebilir. Aynı şey internet için de söylenebilir. Geleneksel bir deniz fenerinin, gönderdiği sinyalin fiziksel doğasına bağlı olarak hariç tutulabilmesine rağmen, kamu malı karakterine sahip olma olasılığı daha yüksektir (Varian, 1992, s. 415).

Çevre temiz hava, en azından dışarıda paradigmatik bir değerdir. Bir kişinin haklarının büyük ölçüde ihlal edilmemesi durumunda, onu temiz havadan faydalanmaktan mahrum bırakmak neredeyse imkansızdır. Ve dar bir şekilde kapatılmış alanların dışında, temiz hava rakipsizdir. Benzer şekilde çöp yokluğu ile. Çöp atmamaya karar verirsem, sizin temiz alandan keyif almanızı kolayca engelleyemem ve sizin buradan aldığınız keyif başkasınınkini azaltmaz (Reiss,2021).

Sağlıklı bir popülasyondan çeşitli şekillerde yararlanır. Örneğin, bulaşıcı bir hastalık ne kadar az kişiye bulaşırsa, herhangi birinin (şu anda sağlıklı olan) kendisine bulaşma olasılığı o kadar düşüktür. Bu faydalar dışlanamaz ve rakipsiz bir şekilde elde edilir. Daha sağlıklı bir nüfusun üretken olma olasılığı da daha yüksektir, bu da halk sağlığını eğitime benzer hale getirir.

Yukarıda kamusal mal tanımları ve bu tanımlar kapsamında kamusal malların özellikleri açıklanmıştır. Mürtekip kısımda kamu mallarının fiyatlandırılması, piyasa başarısızlığı ve dışsallık sorunları ele alınacaktır. Bireylerin toplumu oluşturması ve bu toplumun ortak ihtiyaçlarının giderilmesi devlet kavramının doğmasına neden olmuştur. Devlet toplumların en üst örgütlenme şeklidir. Devletin asıl varlık temelini toplumun söz konusu ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Kamusal mal kavramı, toplumun

sağlık, çevre, finansal istikrar, barış ve güvenlik gibi alanlardaki kamusal nitelikteki ihtiyaçlarının devlet aracılığıyla karşılanmasıdır (Çelebi, K. ve Yalçın, A. Z. 2008).

Toplumun sınırsız ve çeşitli ihtiyaçları hem piyasa ekonomisi içerisindeki özel sektör hem de kamu ekonomisi tarafından karşılanabilmektedir. Kamusal mal ve hizmetin içeriği oldukça geniş kapsamlıdır. Kamusal mallar fayda ve maliyeti bütün bireyleri kapsayan, serbest piyasada pazarlanması ve fiyatlandırılması oldukça zor olan, tüketiminde rekabet barındırmayan ve dışlanmanın olmadığı devletin vergi ve vergi dışı gelirleri, sermaye gelirleri, bağış ve yardım gibi gelir kaynaklarıyla oluşan bütçeden finansa edilir.

Kamu mal ve hizmetlerinin fiyatlandırılması sorunu, özellikle serbest piyasa ekonomisi ile kamu ekonomisi arasındaki ilişkinin karşılıklı etki yarattığı bir süreçte, kritik yapısal sorunlarla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar kamu malları ve hizmetlerin piyasa fiyatlarından farklı ele alınmasının yanı sıra kamu mal ve hizmetlerinin piyasa fiyatları dışında bazı öncelikli amaçları olmasından da kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetler açısından, bir maliyet unsuru olarak ortaya çıkabilecek ve fiyatları etkileyebilecek dinamikler farklı düzeylerde ele alındığında, kamu mal ve hizmetlerinin fiyatlarının ve olası maliyetlerinin kamu finansman kaynakları aracılığıyla karşılanması da anlamlıdır. Bu açıdan kamu mallarının fiyatlandırılması sorunu ortaya çıkmakta ve doğrudan kamusal karar alma sürecindeki hedeflerin sosyo-ekonomik beklentileri nedeniyle nitelikli bir siyasi altyapıya dayalı bir çerçeve içinde şekillenmektedir (Onıfade ve Taşar, 2020, s. 73).

Ancak aynı malın piyasadaki üretim seviyesindeki piyasa fiyatları açısından ortaya çıkabilecek farklılıklar da kamu tarafından üretilen önemli bir fiyatlandırma sorunu olarak kamu mali kayıtlarına yol açmaktadır. Ayrıca yapısal olarak ortaya çıkabilecek piyasa uyumsuzluğu, serbest ekonomi modeline ilişkin olarak kamu ile piyasa ekonomisi arasında karşılıklı fiyat mutabakatı olmaması anlamına da gelmektedir. Mal ve hizmetlerin üretim ve tesliminde ortaya çıkabilecek olası her türlü olumsuz marjinal dışsallıklar ve yapısal sapmalar ile ortaya çıkabilecek diğer marjinal maliyetler, fiyatlandırmada maliyete dayalı bir piyasa fiyatlandırmasının etkilediği bir süreci ortaya koymaktadır (Ray ve Gramlich, 2016, s. 29).

Bu bakımdan olası maliyetler, mal ve hizmetlerin kapsam dahilinde daha kabul edilebilir limitlerde sağlanması ile gerçekleştirilmektedir. Kamu ekonomisinin satın

alma gücünü belirleyen kamu finansman kaynaklarının yarattığı dışlama etkisinin süreçte yer alması anlamına gelmektedir (Porter, Andrews, Turkewitz, ve Wescott., 2011, s. 12).

Dolayısıyla bu gerçek özel sektör ekonomisine temel bir fiyat sorunu olarak yansımakta iken, kamu ekonomisi için bu olgu, kamunun üretim kaynaklarına daha kolay ulaşması nedeniyle dışsallıkların daha kolay içselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, kamu ekonomisinin fiyatlama olgusunun, dışsal ekonomilerin ve kamu mal ve hizmetlerinin üretiminin genellikle öncelikle ölçüğe göre getiri sağlamayı amaçladığı durumlarda ortaya çıkmaktadır (OECD,2009, s. 15).

Bazı kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlandırılmasının “Doğal Tekeller” aracılığıyla üretildiğini ve piyasadaki diğer aksaklıkların üstesinden gelmek için belli bir servet ve gelir dağılımına bağlı kaynak dağılımına yönelik olarak sektörler üzerindeki fiyat politikalarını da yönlendirmektedir Doğal Tekeller olarak kamu uygulamalarındaki artış piyasa başarısızlığı ve piyasa ekonomisindeki sapmalara ve bu bahislide özel sektörün maruz kaldığı kaynak kısıtı kamu mallarının fiyatlandırılmasının nedeni olarak kabul edilmektedir (Joskow, 2005, s. 33).

Kamu mallarının fiyatlandırılmasında piyasa başarısızlıklarının devam etmesine neden olan bazı dinamikler, kamu mallarının fiyatlandırılmasına ilişkin bazı sorunlara da yol açmaktadır. Gerçekte piyasa başarısızlıkları bazı temel dinamiklerden kaynaklanmaktadır ve bu dinamiklerin en önemlisi asimetrik bilgi dağılımıdır. Ek olarak Doğal tekellerin piyasalarda yarattığı fiyat etkisinin kamu mallarının fiyatlanması üzerinde de olumsuz etki yarattığını söylemek mümkündür. Fakat sektörel desteklerin yetersiz kaldığı ve sektörel bazda üretim maliyetlerinin arttığı bir ortamda seçici kamu teşvik politikalarının ve seçici kredilerin yanlış uygulanması ile her türlü piyasa otoritesi ve piyasa başarısızlığının meydana geldiği söylenebilir. Kamu malları ile özel sektör malları arasındaki ilişkide fiyatlandırma sürecinin tipik bir piyasa ilişkisi içinde gerçekleşmesi, kamu mallarının fiyatlandırılmasında da anlamlı bir özgül fiyat dengesi sürecini ortaya koymaktadır. Kamu Ekonomisinde kamu mallarının fiyatlandırma sorunu ve marjinal olgusu da bu süreçte kamu yapısal bir fiyat mekanizmasının oluştuğu ve kamu ile özel sektör arasında tüketim tercihlerinin oluştuğu kritik bir fiyat ilişkisine neden olmaktadır. Bu fiyat ilişkisi ve kamu mallarından beklenen fayda kriterlerinin çoğu zaman yüksek olması, kamu

mallarının daha fazla tüketilmesi veya daha düşük kamusal nitelikte bir süreçte yer alırlar, kamu mallarının fiyat sınırlarını daha net bir konuma getirilir (Helbling,2020).

Özel piyasalar, sağlama maliyeti bireylerin ödemeye razı olduklarından daha düşük olmasına rağmen bir mal veya hizmeti sağlayamadığında, eksik piyasalar olarak adlandırdığımız bir piyasa başarısızlığı vardır. (Çünkü tam bir piyasa tüm malları ve hizmetleri sağlar ve sağlama maliyetinin, bireylerin ödemeye razı olduklarından daha az olduğu görülür).

Bir şey saf kamu malı olduğunda, özel pazarlar onu yeterli miktarlarda tedarik edemeyecektir. Tanım olarak, firmalar mal için ödeme yapmayan insanları dışlayamazlar, bu nedenle fiyat mekanizması çalışmaz ve firmalar ilk etapta ya işini bırakma ya da işe girmeme eğiliminde olacaktır.

Kamu mallarının sağlanmasında piyasa mekanizması başarısız oluyorsa, bu durumu büyük ölçüde hafifletmek için devlet müdahalesi gerekli ve kaçınılmazdır (Mulder,2004).

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü üzere uygulamada kamu mal ve hizmetlerin topluma erişimin çoğunluğu devlet ve kamu tarafından sağlanmaktadır.

Hükümetlerin saf kamu malları sağlamada bir rolü olduğu yaygın olarak kabul edildiğinden, kamu malının tanımı oldukça politiktir.

Bir devletin politik önceliği saldırılara karşı ulusun güvenliğini mütemadiyen sağlanması ve ülke çıkarlarının korunmasıdır (Nikolaodiu,2001). Söz konusu hususların sağlanması devletin varlığının en temel sebebidir (Torusdağ,2019). Güvenlik ve caydırıcılığın sağlanması, çıkarların korunması kamu hizmetidir. Bir devlet barışta ve savaşta varlığını sürdürmesi savunma hizmeti aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu hizmet bütün bireyler fayda sağlamakta ve maliyeti bireysel bazda ölçülememektedir (Akdoğan, A.A,2012, s.44)

Kamusal mal ve hizmet olarak savunma hizmeti, devletin vatandaşlarına sunduğu bir hizmettir. Devletin yetki alanı dışındaki saldırganlardan, genellikle yabancı devletlerden korunmayı gerektirir. Bu hizmetin hükümet tarafından sağlanması için en karmaşık teorik gerekçe, kamu malları argümanıdır. Savunma hizmetlerinin sağlanması için gerekli olan finansman yaygın olarak devlet tarafından yapılmaktadır (Sezgin,2000, s.476). Devletin olası uluslararası veya iç çatışmalara karşı alacağı önlemler savunma hizmetinin üretilmesi sebep olacaktır. Bu hizmetin

seviyesi devlet otoritesi tarafından belirlenmektedir. Devletin hâkimiyet haklarına karşı olası bir tehdidin ehemmiyet derecesi ve buna ilişkin olarak yeterli ihtimam tespiti ancak bu egemenlik mülkiyetini temsil eden siyasi güç tarafından düzenlenebilir (Kaya,2006).

Tam kamusal mal olan savunma hizmetinin üretim derecesi siyasi güçler aracılığı ile belirlenmekte olup kolektif karar alma mekanizması doğrultusunda devlet bütçelemesi ile finansmanı sağlanır (Koban,1998, s.41).

Savunma hizmeti, çeşitli ekonomik alt alanlardan yararlanır. Özellikle kamu ekonomisinden. Savunma (güvenlik) hizmeti bir ulus içinde ve müttefikler arasında rakipsiz ve dışlanamaz olan bir kamu malı olarak görülebilir.

Savunma hizmetiyle ilgili olan bir başka piyasa başarısızlığı, bir aktörün eyleminin diğerinin refahını etkilemesi ve hiçbir tazminat yolu bulunmaması durumunda ortaya çıkan bir dışsallıktır.

Savunma hizmeti için, bir ulusun silahlandırılması, başka bir ulus üzerinde olumlu (müttefikler üzerinde) veya olumsuz (düşmanlar üzerinde) dışsallıklar doğurabilir.

Ulusal savunma hakkındaki ekonomik düşünce; *“Ulusal savunma ve pizza arasındaki fark nedir?...Başlamak için, iki mal arasındaki büyük farklardan biri, iki kişinin aynı anda bir dilim pizza yiyememesidir - ben o parçayı yersem, siz de yiyemezsiniz. Buna karşılık, ordu tarafından sağlanan koruyucu hizmetleri tüketmeniz, benim aynı hizmetleri kullanmamı azaltmaz. İkinci bir büyük fark ortaya çıkıyor çünkü sizi pizzamı tüketmekten kolayca dışlayabiliyorum, ancak sizi ulusal savunmanın yararlarından hariç tutmak neredeyse imkânsız. (Yabancı bir ordunun evinizi istila etmesine izin verilirken benimkini değil, bir durumu hayal etmek zor.) Ulusal savunma, saf bir kamu yararına bir örnektir”* (Rosen, H. S., Jean-François, W., ve Snoddon, T,2012, s.50)

Savunma hizmetleri yararının ölçülmesi pek mümkün olmamakla birlikte koruma ve caydırıcılık sağlanmasın açısından belirlenebilmektedir (Sandler ve Hartley, 1995, s.6).

Askeri teçhizat üretimi veya ARGE faaliyetleri savunma hizmeti kapsamına dahil edilmekle birlikte bu hizmet caydırıcılık ve koruma avantajı sağlamaktadır. Savunma hizmetinin topluma faydası (s), toplum bireylerine (i) silahın sağladığı (1) caydırma ve (2) koruma hizmetlerinin toplamıyla ifade edilmektedir. (Çıkinlar, 2006, s. 25, 26):

$$\text{Caydırma fonksiyonu} + \text{Koruma fonksiyonu} = \text{Maliyet}$$

$$\sum_{i=1}^S Doi_{k1} + \sum_{i=1}^S Doi_{k2} = Mk$$

Askeri teçhizat üretimi maliyeti, topluma kazandırdığı caydırma fonksiyonu ve koruma fonksiyonunun toplamı sonucunda elde edilmiştir. Askeri teçhizat üretiminin avantajı, caydırma özelliği açısından bireylere sağladığı fayda nüfusun (s) toplamından bağımsız olmaktadır. Silahın korunma faydasından, bireyler birbirleriyle rekabet içerisinde faydalanmaktadırlar. Silahın koruma faydası, nüfus (s) arttıkça her bir birey (i) için azalmaktadır. Caydırma faydası açısından bireyler arasında rekabet olmadığı durumlarda koruma faydasında rekabet mevcuttur. Caydırma kamusal bir fayda sağlarken koruma faydasında taktiksel ve ekonomik yönüyle bazı bölgelerin elden çıkarılması olasılığı ya da daha az koruma faydası ve savunma hizmeti kabul edilebilmektedir

BÖLÜM 2: SAVUNMA HARCAMALARI VE TEORİK TARTIŞMALAR

2.1 Güvenlik ve Savunma Planlaması

Prusyalı askeri teorisyen Carl von Clausewitz, göre sayılar hiçbir şekilde savaşta zaferi garanti etmez, ancak stratejide ilk kural şu olmalıdır; mümkün olan en büyük orduyu savaş alanına koymaktır (Schmidt, 1978).

Bu gerçeği sezinleyen potansiyel düşmanlar, üstün askeri güçlerle karşı karşıya kaldığında genellikle savaştan kaçınırlar. Geleneksel düşmanı caydırmak için yeterli kuvvetin ortaya çıkmasını gerektirir. Çünkü düşmanın bu güç karşısında yenileceği veya en azından savunulacağı riski etkili bir yıpratma savaşındır. Caydırıcılık başarının temel belirleyicilerindendir

Tarihin her döneminin savaş ve çatışmalar görülmekte olup, mütemadiyen güvenli bir ortamın bulunmaması devletleri savunma politikaları geliştirmeye sürüklemiştir. Devletler muhtemele tehditlere karşı savunma politikaları doğrultusunda savunma imkân ve kabiliyetlerini arttırmak yönelik stratejiler geliştirmektedir. Strateji bir Devletin uzun vadede belirsiz ve değişen ortam koşullarına uygun olarak hedeflerinin en yüksek seviyeye ulaşması için belirli araçları kullanarak izlediği yoldur.

Güvenlik ve savunma planlamasının özellikle de uzun vadeli savunma planlamasının amacı, savunma ve güvenlik sektörü kurumlarının gelecekteki olası zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlayacak, gelecekteki kuvvet yapısı da dâhil olmak üzere araçları tanımlamaktır (Svein, 2015).

Güvenlik sektörü ve savunma planlaması, güvenlik ve savunma politikası oluşturmanın ayrılmaz bir bileşenidir.

Güvenlik ve Savunma Planlaması, silahlanma, lojistik, komuta, kontrol, iletişim, kaynaklar, sivil-askeri acil durumlar ve bazı durumlarda nükleer planlamanın planlanmasını kapsar. Kuvvet planlaması, güvenlik sektörü planlamasında diğer tüm planlama disiplinlerini senkronize eden merkezi bir süreç olarak kabul edilir. Güvenlik ve Savunma Planlaması, güvenlik ve savunma politikaları çerçevesinde ve ulusal güvenlik hedeflerine uygun olarak yapılır. Güvenlik ve Savunma Planlaması, güvenlik hedeflerinin güvenlik ve savunma yeteneklerine dönüştüğü süreci temsil eder (Bucur-Marcu, H., Fluri, P ve Tagarev, T.,2013).

Güvenlik ve Savunma planlaması, bütünlük ve iyi yönetim oluşturmak için önemli bir alandır. Yolsuzluğu önlemek için savunma planlamasının hesap verebilir ve şeffaf bir şekilde yapılması çok önemlidir. Kamu kaynaklarının planlı, sorumlu ve stratejik bir şekilde harcanması, etkin ve verimli bir savunma kabiliyeti sağlar.

Planlama aynı zamanda bir ülkenin demokratik ve ekonomik kalkınması için gerekli olan optimal bir kaynak dağılımına da izin verir. Savunma planlaması, savunma politikası ile uyumlu ve ulusal savunma ve güvenlik hedefleri doğrultusunda yapılmalıdır. Savunma ve güvenlik planlaması sürecinin bu hedeflere ve ayrıca uluslararası iş zekâsı standartlarına ve savunmada iyi yönetişime uymasını sağlamak için yerinde kontrol ve gözetim mekanizmaları bulunmalıdır.

Savunma ve güvenlik yönetim sistemlerinde, üç planlama ufku ve ilgili süreçleri ayırt etmek mümkündür: Söz konusu süreçler uzun vadeli planlama, genellikle programlama olarak adlandırılan orta vadeli planlama ve kısa vadeli planlamadır.

Uzun vadeli savunma ve güvenlik planlaması, tehditler ve zorluklar, ittifakların rolü ve politikaları ile güvenlik ve savunma stratejileri dâhil olmak üzere güvenlik ortamının evrimindeki eğilimleri analiz ederek gelecekteki savunma ve güvenlik gereksinimlerini öngörmeye çalışır. Ek olarak, teknolojik eğilimler de dikkate alınır. Bu temelde, gelecekteki bir kuvvet modeli, manevra tugaylarının ve taburlarının, hava ve deniz filolarının sayısı ile tanımlanır. Bu süreçte, bu gelecek kuvvet modeline geçişin ana adımları tanımlanır. Hem gelecekteki kuvvet yapısı hem de buna geçiş gerçekçi olmalı ve finansal, teknolojik, demografik ve diğer önemli kısıtlamaları dikkate alınmalıdır.

Uzun vadeli planlama genellikle 10 ila 15 yıllık bir süreyi kapsar. Bununla birlikte, bazı ülkeler 25 ila 30 yıl arasında geleceğe daha fazla bakmayı seçmektedir (Knudsen,2014).

Orta vadeli planlama sürecinin temel amacı işe alım, tedarik, eğitim, harcama vb. fiili güvenlik ve savunma yönetimi faaliyetlerini garantilemesidir. Orta vadeli planlama genellikle dört ila sekiz yıldır. Bir orta vadeli plan genellikle bir "program" olarak adlandırılır ve orta vadeli planlama süreci "programlama" olarak bilinir. Program iyi gelişmiş bir hiyerarşik yapıya sahip olmalıdır. Burada, mevcut kuvvetten gelecek kuvvete geçiş net ve kapsamlı bir şekilde belirlenmelidir. Orta vadeli bir plan,

özellikle ilk yıllarında, kesinlikle beklenen kaynaklar ve savunma bütçesi tahmini dahilinde tasarlanır (Lord,2011).

Kısa vadeli planlama, genellikle yetenek bileşeni planlarında (işe alım, eğitim, öğretim, satın alma, inşaat vb. planları ve ilgili bütçe) orta vadeli planın ilk bir veya iki yılını detaylandırmaya hizmet eder. Kısa vadeli planlar kesinlikle bütçe tahmini sınırları içinde tasarlanır. Burada, tüm savunma-yönetim faaliyetleri koordine edilir ve güvenlik ve savunma politikası hedeflerine ulaşılmasına yöneliktir (Centre ve Coletor, 2008).

Birleşmiş Milletler SSR görev gücünün Güvenlik Sektörü Reformu Entegre Teknik Kılavuz Notlarına göre, savunma ve güvenlik planlaması, ulusal savunmanın ihtiyaçlarına, tehditlerine ve vizyon ve hedeflerine yanıt olarak gerekli olan belirli değişiklikleri (geliştirme/reform/dönüşüm) ana hatlarıyla belirtmelidir. Ulusal güvenlik ve savunma politikalarında/stratejilerinde ideal olarak planlar, etkinin ölçülmesini teşvik etmek ve belirli reformların ilerlemesini özetleyen kamu iletişim kampanyalarına katkıda bulunmak için net hedefler ve göstergeler içermelidir (Centre ve Coletor, 2008).

Todor Tagarev'e göre, etkin güvenlik ve savunma politikaları, aşağıdaki adımları paylaşan kuvvet yapısı/modeli ve kuvvet geliştirme planlarının oluşturulmasına yönelik disiplinli yaklaşımlara dayanmaktadır (Young, 2006).

- Güvenlik ve savunma hedeflerinin, misyonlarının ve emellerinin tanımı,
- Bu görevlerin gerçekleştirileceği makul senaryolar veya ortamlar üzerinde tasarım ve anlaşma (genellikle yeterli operasyonel kavramların geliştirilmesi ve “eylem planının” seçilmesi dahil),
- Senaryo aktivitelerinin görevlere ayrıştırılması ve “görev temel görev listelerinin” tanımı,
- Görevleri gerçekleştirmek için gereken yeteneklerin tanımı. Bu adım bir dizi alt adımı içerir:
  - Gerekli yetenek türlerinin tanımı,
  - Planlama risklerinin değerlendirilmesi,
  - Kabul edilebilir riskle görevleri yerine getirmek için gereken yetenek seviyelerini sağlayacak uygun maliyetli bir kuvvet paketinin tasarımı,

- Beklenen tüm görev ve senaryolara uygun kuvvet yapısının/modelinin tasarımı,

Söz konusu hedeflerin planlanma esnasında devletlerin kaynaklarının sınırlı olduğu ve bu kapsamda hedeflerin belirlenmesinde hangi tehdide öncelik verileceğinin net bir şekilde belirtilmesi önemlidir. Savunma ve güvenlik yönetim sistemlerinde yer alan planların önceliklendirilmesinden sonra ortaya çıkan kavram bu planların gerçekleşmesi için tahsis edilen bütçe ve buna bağlı olarak savunma harcamalarıdır.

2.2 Savunma Harcamalarının Tanımı ve Sınıflandırılması

Savunma harcamaları hem akademik analizde hem de uluslararası politikada aşırı ele alınmış bir kavramdır. Savunma harcamalarını tanımlanması güç olmasıyla birlikte bazı tanımları aşağıda sunulmuştur.

Savunma harcamaları, ülke savunmasına ayrılan edilen tüm askeri ve asker olmayan personele ilişkin ödemeler, bakım ve onarım faaliyetleri ile askerler, inşaat ve inşaat ile ilgili her türlü araç ve gereçlerin üretim ve alımları ile ilgili giderleri içermektedir (Tüğen, 1988, s. 285).

Olağanüstü dönemde silah üretim faaliyetlerini kısa sürede adapte edebilen askeri güçlere, sivil savunmaya, sivil işletmelere yapılan harcamalar, zorunlu gıda ve hammadde stok seviyelerinin korunması kapsamındaki giderler ve hibeler içeren geniş bir yelpaze savunma harcamalarını oluşturmaktadır (Payne, 2019).

Kamusal malın temel iki özelliği çevresinde bir ulusun savunma bütçesi olarak bilinen savunma harcaması, bir silahlı kuvvetin korunmasına veya farklı savunma amaçlarına yönelik ayrılan mali kaynak miktarıdır (Ball,1983).

Savunma harcamaları, diğer mal ve hizmetleri dış saldırılardan korumak için üretilen ve ekonomik gelişmeye paralel olarak talepleri artan tamamlayıcı veya ara tüketici hizmetleridir (Thompson, 1974, s. 755).

Savunma harcamaları, bir ulus tarafından silahlı kuvvetlerin yetiştirilmesi ve sürdürülmesine veya savunma amaçları için gerekli olan diğer yöntemlere tahsis edilen mali kaynakların miktarıdır (NATO,2023). Savaş silahlarını yaratmak ve savaşa katılan insanlara tedarik sağlamak için mal ve hizmetlerde büyük bir maliyete mal olur. Silaha dönüştürülen metaller ve kimyasallardan silahlı kuvvetler için yiyecek, giyecek ve barınağa kadar uzanan bu mal ve hizmetlerin finansmanı için yapılan harcamadır.

Güç, temel olarak, askeri sermayeyi ölçmek için mevcut askeri teçhizata bağlı bir stok ölçüsüdür (Hildebrandt, 1990, s.159-176).

Savaşta savaşma performansı ve savaşın başlamasını önleme yeteneğinin ölçülmesi zordur ve eğitim, motivasyon ve liderlik gibi bir dizi maddi olmayan faktöre bağlıdır (Wiberg,1983), (Goertz ve Diehl, 1986). Askeri gücün bir ölçüsü olarak savunma harcamalarının kullanımını, özellikle uluslararası karşılaştırmalarda çoktur. Başlıca eksiklikleri gidermek için bazı yöntemler geliştirilmiştir, örneğin Soğuk Savaş sırasında Sovyet savunma harcamalarını ölçmek için kullanılan "yapı taşı" yaklaşımı. Savunma harcamalarının bir başka kullanımı, askeri ittifaklarda üyelerin ortak amaca "katkılarını" ölçmek için ortaya çıkar (Brzoska, 1995, s. 47).

Verimliliği ölçülmesi zor olan diğer devlet harcamalarına benzer şekilde, Savunma harcamaları genellikle bir çıktı ölçüsü olarak kullanılır. Askeri gücün hazır bir göstergesi yoktur, bu nedenle savunma harcamaları genellikle bu amaca hizmet eder. (Brzoska, 1995, s. 47).

2.3 Savunma Harcamalarının Uluslararası Sınıflandırılması

Savunma harcamalarının düzeyi ve bileşimi, açık siyasi ve parlamenter sistemlere sahip devletlerde bile, genellikle devlet sırrı olarak kabul edilir. Savunma ve güvenlik bütçesinin büyük bir kısmı kamuoyunun incelemesine açık değildir (Brzoska, 1995, s. 46-48; Sezgin, 2018, s. 94-95).

İlk bakışta, savunma harcamaları savaşta ve barışta askeri bir kurumu sürdürmenin maliyeti için gerekli olan basit bir önlem gibi görünür (Brzoska, 1995, s. 47).

Hükümetler politik yapısı, konumu, stratejik hedefleri doğrultusunda askeri harcamalarını belirlemektedir. Seçilen tanım, ulusal bütçeye veya harcama beyanına yansıtılır. Bazen tanımlama özgürlüğü, aldatma amacıyla veya belirli bir gelenek nedeniyle kullanılır. Aynı kategoriler her ülkenin askeri harcama hesaplamasını içermiyorsa, ülkeler arası karşılaştırmalar yanıltıcı olacaktır (SIPRI, 2013, s. 173). Askeri harcamaların, askeri çıktıyı yansıtması gerekmeyen bir kaynak girdi ölçüsü olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu tür çıktılar, israf, yolsuzluk, eğitim farklılıkları, girişimcilik farklılıkları, ekipman eski farklılıkları, kuvvet yapısı, dağıtım hususları, verimlilik farklılıkları ve lojistik nedeniyle aynı harcama seviyeleri için ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, tamamen gönüllü bir kuvvet için

daha fazla ödeme yapan bir ülke, aynı silah cephaneliğinden daha fazla verim veya güvenlik elde edebilen daha yetenekli askerleri çekmektedir. Bununla birlikte, tutarlı bir şekilde tanımlanmış askeri harcama tahminleri, savunma büyüme eğilimlerini, savunma harcamalarındaki kesintileri, varsayılan savunma yüklerini ve değişen bölgesel eşitsizlikleri belirleyebilir (Sandler ve George,2016).

Diğer taraftan savunma harcama verileriyle ilgili bir takım kavramsal sorunlar vardır. Ayrıca, savunma harcamalarına ilişkin veriler, eşit olmayan kalitede (güvenilirlik) ve erişilebilir durumdadır (Brzoska, 1995, s. 47; Giray, 2004, s. 184).

Ancak hükümetlerin savunma harcamalarını nasıl düzenlediğine dair uluslararası karşılaştırmalar, kavramsal tutarsızlıklarla doludur. Bir ülkenin savunma yükü, her yıl ülkenin kaynaklarının ne kadarının savunmaya ayrıldığını gösteren savunma harcamaları /GSYİH oranıyla ölçülür, ancak GSYİH için her biri farklı bir savunma harcamaları/GSYİH oranı veren farklı tahminler mümkündür. GSYİH'yı kullanan kapitalist ekonomiler, ekonomik aktiviteyi, malzeme ürünü sistemi. Söz konusu sistemi, devlet idaresi ve savunma da dahil olmak üzere normalde GSYİH kapsamında yer alan birçok harcamayı hariç tutar. Bu, bu sistemler arasındaki karşılaştırmaları zorlaştırır (Payne, 2019).

Ülkelerin bütçeleme uygulamalarında savunma harcamalarının tanımında önemli bir rolü vardır. Nicole Ball çeşitli ülkelerin bütçeleme sistemi üzerine çalışmalar yapmış olup bütçeleme sistemlerinin dinamik bir değişime tabi olması nedeniyle zamanlar arası ve uluslararası karşılaştırmalarının zor olduğunu savunmuştur (Ball, 1984a).

AGİT- Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı içindeki bir anlaşmaya göre, Güven ve Güvenlik Arttırıcı Tedbirlere İlişkin Müzakerelere ilişkin 1990 tarihli Viyana Belgesi, Viyana Toplantısı Sonuç Belgesinin ilgili hükümlerine uygun olarak ülkeler savunma harcamalarını bildirilme zorunluluğu getirilmiştir (Brzoska, 1995, s. 47).

AGİT dünyanın en büyük bölgesel güvenlik organizasyonudur. AGİT, siyasi diyalog ve sahadaki projeler aracılığıyla bir milyardan fazla insan için istikrar, barış ve demokrasi inşa etmek ve sürdürmek için çalışmaktadır. Askeri konularda, daha fazla açıklık, şeffaflık ve iş birliğini teşvik etmeye çalışır ve dünyanın en gelişmiş silah kontrolü rejimini ve güven artırıcı önlemleri geliştirmiştir. Çalışma alanları arasında

güvenlik sektörü ve küçük silahların, hafif silahların ve konvansiyonel mühimmatın güvenli bir şekilde saklanması ve imha edilmesi yer almaktadır (OSCE,2021).

AGİT bağlamında Savunma harcamalarını açıklamaları gerekmektedir. Bazı devletler gönüllü olarak BM'ye veri bildirmektedir. Kapsamlı dünya çapında savunma harcama istatistikleri, herhangi bir yetkili kaynaktan temin edilebilir. Aynı zamanda bir dizi askeri harcama yayınlayan ilgili kurumsal organ vardır (Abushzada, 2022).

NATO, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların savunma harcamalarını tanımlarken kullanılan tanımlamaya dahil edilen unsurlar. (Tablo 1)'de sunulmuştur.

Tablo 1: Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması

Savunma Harcamaları Düzeyi	NATO	IMF	BM
Askeri Birimler ve Destekleri için Harcamalar			
1.Asker ve Diğer Personel İçin Yapılan Ödemeler	X	X	X
2.Silahlı Kuvvetler ve Bünyesinde Bağlı Bulunan Organizasyondaki Teknisyen Bürokrat vb Maaş Ödemeleri	X	X	X
3.Yukarıda sayılanlar ve akrabalarına yapılan Tıbbi Hizmetler, Vergi Avantajı ve Sosyal Yardımlar	X	X	X
4. Emekliliğe Sevk Edilen Personel Yapılan Ödemeler	X	-	X
5. Askeri Okullar, Hastaneler vb.	X	X	X
6.Silahlara Yönelik Cari Satın Alma Harcamaları (Silah ithalatı dahil)	X	X	X
7. İnşaat, Altyapı, Lojman Vb.	X	X	X
8. İşletme Bakım ve İdame	X	X	X
9. Diğer Tüketim/Ana Malzeme Tedariki	X	X	X
10-ARGE	X	X	X
Askeri/Savunma/Stratejik Amaçlı Diğer Harcamalar			
11. Stratejik malların stoklanması	X ^C	-	-
12. Silahların, üretim hatlarının vb.	X ^C	X	-

13. Silah üretimi sübvansiyonları/dönüşüm sübvansiyonları	X	-	-
14. Diğer ülkelere askeri yardım	X	X	X
15. Uluslararası kuruluşlara katkılar	X	X	-
16. Sivil savunma	-	X	X
Geçmişteki Askeri Güçler/Hareketler için Yapılan Harcamalar			
17. Maadi, Manevi, Kıdem tazminatı vb.	-	-	-
18. Savaş borcu	-	-	-
Diğer Kuvvetlere Yapılan Harcamalar			
19. Jandarma	X ^D	X ^D	X ^D
20. Sınır/Gümrük Korumaları	X ^D	X ^D	X ^D
21. Polis	X ^D	-	-
Ücret Alınabilen Diğer Hesaplar			
22. İnsani/afet yardımı	X	-	-
23. BM barışı koruma	X	X	-
Gelirler			
24. Askeri okullar, hastaneler, şirketler, fabrikalar	Y	Y	Y
25. Askeri altyapının sivil kullanımı	Y	Y	Y
26. VIP ulaşım	Y	Y	Y
27. Patent satışı, bilgi birikimi	Y	Y	Y
28. Üretim sübvansiyonlarının geri ödenmesi	Y	Y	Y
29. Diğer ülkelere askeri yardım (Hibe)	-	-	X ^E
Gelecekteki Harcamalar için Yükümlülükler			
30. Kredili satın almalar	X	X	-

Kaynak: (Ball,1988, s. 402-04),

Semboller:

X, Askeri harcamalarda yer almalı; -, askeri harcamalara yer almamalı;

Y, Gelir olarak bütçelenmelidir.

C, Savunma kuruluşu tarafından yönetilir ve finanse edilirse.

D, Eğitimli, donanımlı ve askeri operasyonlar için hazır olduğuna karar verildiğinde.

E, Toplamalardan önce çift sayım dikkate alınmalıdır

NATO, Müttefiklerden düzenli olarak savunma harcamaları verilerini toplar ve bu bilgilerin toplamlarını üyelerine sunar. Her yıl ülkelerin savunma harcamalarını, savunma harcamaları ve GSYİH oranları, GSYİH'nın yüzdesi olarak savunma harcamaları, savunma harcamaları ve kişi başına GSYİH, kategorilere göre savunma harcamaları, silahlı kuvvetler personel gücünü içeren verileri tablolar halinde WEB sitesinde sunar. Söz konusu müttefik ülkeler tanım olarak mutabık kaldıkları hususlara göre mevcut ve gelecekteki tahmini savunma harcamasına ilişkin verileri bildirirler. Bildirimi yapılan bir ulusal hükümetin savunma bakanlığının stratejik hedefleri kapsamında önceliklendirilmiş planlanan ve öngörülen ihtiyaçları için planlanan bütçedir. NATO Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali İşler (DG ECFIN) ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nden temin edilen ekonomik ve demografik bilgileri de kullanır (NATO,2022).

NATO tanımı her şeyden önce iç amaçlar içindir, ancak Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) ve Birleşik Devletler Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı (US ACDA) gibi diğer veri serilerinin temeli olarak da kabul edilebilir. NATO tanımı, bir ülkenin savunma bakanlığı ve savunmaya desteklemek için kurulan diğer yan kuruluşlarının yaptığı/yapacağı faaliyetlerdeki harcamalarını yükünü en geniş kapsamda değerlendiren düzeydedir. IMF tanımı, Dünya Bankası (Dünya Kalkınma Raporu, Dünya Tabloları gibi) ve IMF (Devlet Finans İstatistikleri gibi) tarafından yayınlanan çeşitli veri ürünleri için temel sağlar. Bu, IMF Devlet Mali İstatistiklerinde bir unsurdur. Bu bağlamdaki istatistiki bilgiler NATO tanımında yer alan düzeylerden daha az husus içermektedir. Savunma sanayilerine üretim sübvansiyonları, jandarma, sahil ve güvenlik ve polisler için yapılan ödemeleri (Askeri faaliyetler kapsamında dahil edilmesi kadıyla), emeklilik ve terhis harcamaları ile askeri araştırma ve geliştirme harcamalarının NATO kapsamına giren savunma

harcamaları kategorisinde yer almaktadır. Ancak IMF tanımına girmemektedir. Bu gibi sebepler tanımsal farklılıkların temel nedenlerinden sayılır.

Tanımsal farklılıklara ek olarak, doğrudan veri manipülasyonları vardır. Nadiren belgelenmesine rağmen, işlemlerin bütçe dışında, örneğin özel hesaplar aracılığıyla yapıldığı yaygın olarak varsayılmaktadır (Brzoska,1982 (Ball,1984b), (Sen,1992)). Bu fonların geliri, 1970'lerin sonlarında Şili (bakır) ve İran (petrol) örneğinde olduğu gibi, genellikle hammadde ihracatından gelir. Bazen, bütçe kontrolü o kadar kötü bir durumda ki, 1980'lerin başında Arjantin'de olduğu gibi askeri harcama verilerini oluşturmak imkânsız. Bir Dünya Bankası ekibi, 1970'lerde ve 1980'lerin başında resmi verilerin gerçek askeri harcamaları en az %50 eksik bildirdiğini tahmin ediyordur (Herrera., 1994, s. 25).

BM tanımı, özellikle uluslararası karşılaştırma amacıyla geliştirilmiştir.1970'lerden itibaren, BM uzman komiteleri askeri harcamaların tanımlanması ve raporlanması sorunu üzerinde çalışmışlardır. Askeri harcamaların ana bileşenlerini ve kuvvet gruplarını ayırt eden ayrıntılı bir raporlama şeması geliştirilmiştir (UN,1977, 1981). En ayrıntılı veriler, ayrıştırılmış ulusal verilerin zaten kamuya açık olduğu Batılı sanayileşmiş devletlerden gelme eğilimindeyken, yalnızca birkaç Doğu veya gelişmekte olan ülke toplu rakamlarla rapor etmiştir.BM tanımı AGİT çerçevesinde de kullanılmaktadır.BM tanımı, tanımların en kapsamlısıdır. Aslında, o kadar ayrıntılıdır ki, bazı hükümetler, BM çerçevesine uyum sağlayamamakla rapor vermemeyi haklı çıkarmaktadır (Brzoska, 1995, s. 52).

SIPRI, raporlamaya yönelik farklı ulusal yaklaşımları inceleyen araştırma projeleri yürütmek, silah ihracatına ilişkin herkesin erişebileceği tüm ulusal raporların bir arşivini tutmak, SIPRI Yıllığı'nda silah ihracatına ilişkin ulusal raporlamadaki gelişmeleri açıklayan bağımsız bir uluslararası enstitüdür. 1966 yılında kurulan SIPRI, herkesin erişebileceği istatistiki çalışmaları sunar. Verilerin mevcudiyeti ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişir, ancak o sırada bağımsız olan ülkelerin çoğu için, en azından 1950'lerin sonlarına ait veriler mevcuttur. Bölgesel askeri harcamalara ilişkin tahminler, bölge ülkeleri için verilerin mevcudiyetine bağlı olarak geriye doğru genişletildi, ancak Sovyetler Birliği'ne ilişkin veri eksikliği nedeniyle 1988'den önce toplam dünya askeri harcamalarına ilişkin herhangi bir tahmin mevcut değildir.

SIPRI tarafından yayımlanan veriler NATO nun tanım ve kapsamından daha fazla içerik barındırmaktadır. SIPRI'de askeri harcamalarla ilgili bilgiler, gazeteler, özel askeri dergiler, hükümet yayınları ve bütçe verileri gibi halka açık çok sayıda kaynaktan toplanır. (Huisken,1973), (Blackaby ve Ohlson ,1982), (Sen,1992).

2.3.1 Savunma harcamalarına ekonomik yaklaşımlar

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin temel amacı güvenlik, adalet, diplomasi ve savunmadır. Toplumun ortak yaşamının gereği olarak söz konusu amaçların sağlanması devlet aracılığıyla sağlanmaktadır. Devlet toplumun refah seviyesi ve düzeni için kamusal mal ve hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler devlet aracılığıyla yürütülmesi devletin kamu harcamaları ile yapılmaktadır. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasında yer alan savunma hizmetinin sağlanması amacıyla yapılan harcamalar savunma harcamalarını oluşturmaktadır. Devletin ve siyasi otoritenin politikası kamu harcamaları üzerine etkisi kaçınılmazdır.

Devletin ve siyasi otoritenin kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla yaptığı kamu harcamaları ekonomi üzerine etkisi vardır. Söz konusu etki gelişmiş ülkeler için verimli bir katalizör niteliğinde olmaktadır. (Chan ve Lai, 2017). Kamu harcamalarının en önemli bir büyüklüğe sahip olan savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi literatürde en çok araştırılan konu olmuş ve araştırmaların çoğunluğu gelişmiş ülkelerde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya nötr etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Dunne ve Uye, 2009, s. 12).

Bununla birlikte, bazı savunma ekonomistleri, askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki bazı bağlantıları açıklamak için bazı teorileri benimsemiş ve uyarlamıştır. Literatür iki değişken arasındaki bağ için açıklamalar sağlayan dört teori belirlemiştir. Bu teoriler klasik teori, neoklasik teori, Keynesyen teori ve Marksist teoriyi içerir. Söz konusu teoriler aşağıda ele alınmış olup, Keynesyen teori ve neoklasik teori daha ayrıntılı incelenmiştir.

Klasik iktisatçılar David RICARDO ve Adam SMITH, savunma harcamalarının büyümeye etkisinin olmadığını ve sektörde sınırlı bir konuma sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Bu iktisatçılar, kamu harcamalarının ekonomik kalkınma ve büyüme faaliyetleri yerine ülke güvenliği için harcanmasının sadece tüketime neden olduğunu ve onları gereksiz kıldığını ifade etmişlerdir. Ancak bu görüşlere ek

olarak, Adam SMITH de savunma harcamalarının ülke güvenliği ve vatandaşların korunması için yapıldığını, dolayısıyla zenginlikten daha önemli olduğunu savunmuştur (Akbulut,2023)

Neoklasik bir bakış açısından, askeri harcamalar tam kamusal mal olarak algılanmaktadır. Toplumsal refahı en üst düzeye çıkarmak için hükümet, orduya daha fazla harcamanın fırsat maliyetleri ve faydalarını dengelemek için rasyonel bir ajan olarak hareket eder. Bu nedenle, askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, askeri harcamalar ile sivil harcamalar arasında bir denge olarak görülmektedir (d'Agostino, Dunne ve Pieroni, 2010). Keynesçi örnekte, özellikle toplam talebin düştüğü dönemde, askeri harcamalar, çarpan etkisi yoluyla ekonomiyi canlandırmak için hükümet tarafından kullanılan bir maliye politikası aracı olarak kabul edilir (Faini, Annez ve Taylor,1984). Askeri harcamalar kapasite kullanımının artırılmasına, firmaların kârlarının artırılmasına ve genel ekonomik büyümenin desteklenmesine yardımcı olabilir. Bununla birlikte, askeri harcamalara Keynesyen yaklaşım, askeri harcamaların arz tarafını dikkate almadan sadece talep tarafına odaklandığı için eleştirilir (Frederiksen ve Looney ,1983).

Marksist teori, askeri harcamaları, güçlü seçkinler ve kapitalistler arasında sınıf mücadelesi yaratan askeri-endüstriyel kompleksin gelişimi için kullanılan bir araç olarak algılar (Dunne ve Tian,2013). Marksist teori altında, (Baran,1966) askeri harcamaların kapitalistler tarafından yaratılan eksik tüketim sorununu çözmeye nasıl yardımcı olabileceğini açıklıyor. Kapitalistlerin üretim tarzının, gerçekleşme sorunu ve kar oranındaki düşüş olmak üzere iki ana faktör nedeniyle eninde sonunda çöküşüne yol açacağına inanılmaktadır. Smith'e göre gerçekleştirme sorunu ortaya çıkar çünkü kapitalist, hane halkının fiilen talep edebileceğinden daha fazlasını üretir. Sonuç olarak, kapitalistler fazla çıktıyı sınırlamak için ücretler üzerinde baskı kurmaya çalışacaklardır. (Smith,1977). Kapitalistlerin bu eylemi ekonominin durgunluğuna yol açacak ve etkin olmayan talep nedeniyle kâr düşecektir. Böylece askeri harcamalar, kapitalistleri kendi kendilerini yok etmekten kurtarmak için kullanılabilir. Askeri harcamalara kurumsalcı yaklaşım, Keynesyen teoriyi destekler, ancak askeri harcamaların bazı grupların çıkarlarını tatmin etmek için kullanılacaktır. (Dunne, Tian,2013). Başka bir deyişle, askeri harcamalar, Askeri-endüstriyel kompleks olarak bilinen bazı güçlü grupların çıkarlarının korunmasına yol açacaktır (Raifu,2023).

Askeri Keynesçilik Yaklaşımı

Keynesyen Harcama Teorisi Askeri Keynesçilik Yaklaşımı, çıkış noktası olarak kabul edilmektedir (Cypher ,2015).

Askeri Keynesçiliğin kökleri, İngiliz iktisatçı Sir J. M. Keynes "Büyük Buhran"ın nedenlerini çözerken ve hükümet harcamalarını artırmayı önerdiğinde Keynesyen düşünceye dahil edildi. J. M. Keynes, askeri harcamaların ekonomik büyümeyi teşvik eden ek etkin talep içindeki yerinin farkındaydı. Askeri harcamaları, ekonomiye yardımcı olan bir kamu talebi dürtüsü olarak anladı, yeni düzen politikasının ardından askeri harcamaların ekonomiyi iyileştirebileceğine ve istihdamı artırabileceğine dair teorik görüş öne sürülmüştür.

Keynesçiler, hükümet harcamalarının öncelikle altyapı yatırımı gibi yararlı amaçlar için kullanılması gerektiğini, ancak yararlı olmayan harcamaların bile durgunluk sırasında yardımcı olabileceğini savunmuşlardır John Maynard Keynes , hükümet harcamalarının "savaş ve yıkım" yerine "barış ve refah çıkarları için" kullanılması savunulmuştur.

Keynesyen yaklaşıma göre;

- Savunma harcamaları, mal ve hizmetlere olan talebi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik eden hükümet tüketiminin bir bileşenidir.

- Savunma harcamalarındaki artışın talebi canlandırdığını, satın alma gücünü ve toplam üretimi artırdığını ve pozitif dışsallıklar üretmektedir.

- Savunma harcamalarının olumlu yayılma etkileri yoluyla büyümeyi teşvik edebileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Keynesyen modele dayalı bu tür bir teorik tahmin daha az açıktır.

Askeri Keynesçiliği tarafından geliştirilen ekonomik etkiler, ikisi talep tarafında ve ikisi arz tarafında olmak üzere dört alana ayrılabilir;

- Talep tarafında, mal ve hizmetlere yönelik artan askeri talep, doğrudan hükümet harcamalarından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, bu doğrudan harcama, genel tüketici harcamalarında bir çarpan etkisi yaratır.

- Arz tarafında, düzenli bir ordunun sürdürülmesi, birçok işçiyi sivil iş gücünden uzaklaştırmasıdır. Ayrıca arz tarafında, araştırma ve geliştirmeye

(Ar-Ge) yönelik askeri harcamaların, yeni altyapı ve ileri teknoloji üreterek sivil sektörün üretkenliğini artırdığı savunulmaktadır. Kısmen veya tamamen askeri finansman yoluyla geliştirilen ancak daha sonra sivil ortamlarda uygulanan teknolojinin sık sık alıntılanan örnekleri arasında bilgisayarlar, havacılık (özellikle helikopterler ve süpersonik seyahat ile ilgili), radar , nükleer enerji ve internet yer alır.

Askeri Keynesçilik yaklaşımına göre Devletin makroekonomik politikası savunma harcamalarına tahsislerini etkilemektedir. Söz konusu tahsisler ekonomi üzerine arz ve talep yönüyle etkisi vardır.

- İlk olarak, mal ve hizmetlere yönelik daha yüksek talebi harekete geçirmek amacıyla fon enjeksiyonundan etkilenenlerin satın alma gücündeki artış yoluyla gerçekleştirilir. Bunun için ise askeri harcamalarını büyümeyi teşvik etmek için nispeten küçük miktarlarda devlet fonlarını durgun bir ekonomiye sokulabilir bu yaklaşım ile askeri harcamaların uzun vadeli çarpan etkileri elde etme çabaları arasında bir ayırım vardır. Bir hükümet, durgunluğu atlatmak için savaş uçakları, savaş gemileri veya diğer askeri malların satın alınmasını onaylamayı seçebilir. Alternatif olarak, belirli bir iş döngüsünün tüm yılları boyunca savaş uçakları, savaş gemileri veya diğer askeri emtiaların satın alınmasını onaylamayı tercih edebilir. Büyük silahlanma sistemlerinin inşası kapsamlı planlama ve araştırma gerektirdiğinden, kapitalist devletler genellikle uzun vadeli makro-ekonomik politika oluşturma ve düzenleme için silah satın alımlarına veya diğer askeri tahsislere güvenmeyi tercih ederler.

- Yapılması gereken ikinci bir ayırım, askeri Keynesçiliğin birincil ve ikincil biçimleri arasındadır. Her iki durumda da devlet, toplumdaki toplam talebi canlandırmak için çarpan mekanizmasını kullanır. Ancak askeri Keynesçiliğin birincil biçimi, devletin iş çevrimini yönlendirmek için başlıca araç olarak askeri tahsisatlarını kullandığı bir durumu ifade eder. İkincil bir askeri Keynesçilik biçimi söz konusu olduğunda, verilen tahsisler ek talep oluşturmaya katkıda bulunur, ancak ekonominin tamamen veya birincil olarak askeri tahsisatlar tarafından yönlendirildiği ölçüde değil.

- Üçüncü farklılaşma, modern kapitalist ekonomilerin kapalı sistemler olarak işlev görmediği, üretim fazlasının bir kısmının satışı için dış ticarete ve ihracata dayalı olduğu gözleminden başlar. Bu genel gözlem, askeri sektörde üretilen fazla için de geçerlidir. Devletin silah ihracatını teşvik etmesiyle ilgili çok miktarda verinin

doğruladığı gibi, kapitalist devletler aktif olarak silah şirketlerinin yabancı devletlerden ithal siparişlere erişmesini sağlamaya çalışırlar ve bunu diğerlerinin yanı sıra çarpan etkisi yaratmak için yaparlar. Bu nedenle, yerli ve 'dışsallaştırılmış' askeri Keynesçiliğin iki biçimi arasında da bir ayırım yapılmasına ihtiyaç vardır (Custers.,2010).

Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-Klasik yaklaşımın Keynesyen Askeri görüşe aykırı yaklaşım ve argümanlar vardır.

Savunma harcamaları, ekonomik ve sosyal açıdan verimli olsun ya da olmasın hayati bir ihtiyaçtan kaynaklandığı için devletin alternatif alanlara kaynak aktaramayacağını, bunun doğal bir sonucu olarak da ekonomik büyüme performansı potansiyelin oldukça altında kalacaktır (Alptekin, 2012, s. 205).

Neo-klasik Teorik Yaklaşım, savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisini negatif dışsallıklara dayalı “talep yönlü” faktörlerle açıklamaktadır.

Bu yaklaşıma göre savunma harcamaları, kıt kaynakları doğrudan üretken yatırımlardan ve beşerî sermaye birikiminden uzaklaştırır. Bu nedenle, savunma harcamaları yüksek bir fırsat maliyetine neden olabilir.

Sonuç olarak, finansmanın savunma harcamaları yatırımlarında kullanılmasıyla dalgalanma etkisi ortaya çıkabilir (Dunne ve Nikolaidou, 2005, s. 5), (Giray, 2004, s.190), (Looney, 1994, s.36).

2.4 Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler

Savunma harcamaları ve uluslararası güvenlik; caydırıcılık, savaştan kaçınma, savaş başlatma ve sonlandırma, stratejik etkileşimler, silahlanma yarışları, silahların kontrolü ittifak oluşumu, kaynak tahsisi, savaş, barış, silahsızlanma makro-ekonomi etkileşimleri savunma kaynakları, askeri hazırlık, stratejik malzemeler ve savunma sanayi politikası tedarik, ticaret bağımlılık, ihracat kontrolü, ticari yaptırımlar, dış yardım, uluslararası yönetimi, dışı tehditler, terörizm, uyuşturucu, mülteciler, etnik ve dini fanatizmler gibi temalardan oluşmaktadır. (Josselin ve Malizard,2022). Savunma harcamalarını belirleyen faktörler yukarıdaki temalar ışığında çoğunlukla hem ekonomik koşullar hem de stratejik düşünceleri barındırıyor. Söz konusu faktör

içeriklerinde yer alan ekonomik koşulları açıklamak kolaydır. Ancak stratejik ortam müttefikler ve düşmanlar arasındaki etkileşimlere bağlı olduğu için stratejik koşullara bağlı olanların açıklanması zordur. Ayrıca savunma harcamalarının temel amacı güvenliği sağlamaktır. Âmâ anılan kavram ampirik araştırmalar için işlevsel bir şekilde tanımlanmamıştır.

Savunma harcamaları bir ülkenin hem iç hem de dış faktörlerinden etkilenir. (Smith,1989). İç etkenlerle ilgili olarak, ekonomik koşullar önemlidir: Bir ülke zengin olarak kabul edilirse, savunma harcamalarını kolayca karşılayabilir. Dünyanın en büyük savunma harcamaları, en büyük gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) sahiptir. Dış etkenlerle ilgili olarak politik faktörler kritik bir rol oynamaktadır (Albalate, Bel ve Elias,2012). Hükümet biçimi, seçim sistemi veya ideoloji, savunma harcamalarının önemli belirleyicileridir (Kauder ve Potrafke, 2016). Almanya örneğinde ideolojinin etkisini inceliyor ve önemli bir etki bulamıyor çünkü önde gelen partiler ortak savunma politikası özelliklerini paylaşmaktadır.

Demokratik sistemlerde vatandaşların görüşleri, yöneticilerin birincil ilgi alanıdır ve savunma harcamalarının evrimini büyük ölçüde etkiler (Eichenberg ve Stoll,2003). Daha yakın zamanlarda, 2010'dan 2018'e kadar NATO'nun sözde "yüzde iki hedefi" ile uyumu araştırıyor. %2 hedefine uymayan NATO ülkelerinin, hükümetlerinde büyük bir değişiklik yaşadıklarında, GSYİH'ye göre askeri harcamalarda daha düşük büyüme oranlarına sahip olduklarını, 2014 NATO zirvesinden bu yana hükümette bu kadar önemli bir değişiklik geçirmemiş ülkelere göre daha düşük olduğunu gösteriyorlar (Blum ve Potrafke,2019).

Savunma harcamalarının Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik talebini (1967–2018) incelemiştir. İnceleme sonucunda askeri yük, bir yıllık seçimlerden önceki veya buna denk gelen yıllar için artma eğilimindedir ve seçimden sonraki iki yıl için azaldığı görülmüştür. Bu sonucu haklı çıkarmak için, hükümetlerin muhtemelen seçim döngüsünün diğer zamanlarından ziyade seçimlerden önce yerel meselelerle daha fazla ilgilenmektedir. Bu nedenle, literatür politik faktörlerin rolüne dikkat çekmiştir, ancak ne net kalıplar ne de etkiler tartışılmıştır. Savunma harcamalarını etkileyen siyasi faktörlerin rolünün değerlendirilmesi ampirik bir zorluk olmaya devam etmektedir ve sonuçlar muhtemelen bir vaka çalışması çerçevesinde daha alakalı olacaktır (Yalta ve Tüzün,2021).

Dış etkenlerle ilgili olarak, ilki çatışmadır. Sağduyu, daha yüksek bir çatışma olasılığının savunma harcamalarını olumlu yönde etkilediğini öne sürer. Bunu hem eyaletler arası hem de eyaletler arası savaşlar için deneysel olarak doğruladılar. Daha genel olarak savunma harcamalarının artmasında, potansiyel saldırıları caydırmak savaş tehdidi sorumlu olabilir (Nordhaus, Oneal ve Russett,2012) ve (Bove ve Nistico ,2014).

İkinci faktör, 'düşmanlar' nedeniyle silahlanma yarışı davranışına dayanır. Örneğin, bir ülke 'düşman' olarak adlandırılan başka bir ulusla düşmanca bir duruma girdiğinde, düşmanın savunma harcamaların evrimi, savunma harcamalarını artırarak önlenmesi gereken bir tehdidin varlığına işaret eder. Bu davranış tarafından tanımlanan ve resmileştirilen sözde 'eylem-tepki' davranışıdır (Richardson. Rashevsky ve Trucco., 1960). Yakın tarihli ampirik kanıtlar, silahlanma yarışı davranışının kalıcı olarak geçerli olmadığını, yani tarafından gözlemlendiği gibi, doğrusal olmayan bir yaklaşımın daha iyi sonuçlar sağladığı anlamına geldiğini göstermiştir (Smith, Sola ve Spagnolo, 2000).

Üçüncü dış faktör (yani müttefikler) bir ittifakın üyesi olmayı içerir. Küçük ülkelerin daha büyük devletlerden yararlanmasını incelemek için teorik bir model geliştirdiler (Olson ve Zeckhauser,1966). NATO ülkeleri için ampirik olarak desteklenmemektedir (Murdoch ve Sandler,1984). Ancak 2005'ten bu yana faydaların maliyetlerle ilişkilendirilmediğini ve bunun iki katmanlı bir ittifaka yol açtığını göstermektedir (Sandler ve Shimizu, 2014). Ampirik literatür genellikle Smith'in (1989) öncü yaklaşımını izlemiştir. Bazı araştırmalar gelişmiş ülkeleri araştırmıştır. Örneğin, Yunanistan örneğinde kanıtlar bulur ve gelirin, stratejik değişkenlerin ve siyasi partilerin önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılır (Kollias ve Paleologou, 2003). Net bir model olmadığını iddia edilir (Dunne, Mylonidis ve Nikolaidou ,2003). Yunanistan, Portekiz veya İspanya için talep fonksiyonunda kendini gösterir. (Nikolaidou,2008). Araştırmasında hem ekonomik hem de stratejik faktörlerin önemli roller oynadığını ortaya koymaktadır. Mali kapasitenin Avrupa'nın savunma harcaması ve küresel çevre üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ima ediyor (Christie,2019)

Literatürdeki daha yeni katkılar, mekansal ekonometrik teknikleri kullanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde 124 ulusun savunma harcamaları modellerini analiz eder ve empoze edilen mahalle yapısı altındaki verilerde pozitif bir uzamsal

korelasyon tanımlar (Skogstad,2016). Bir ülkenin savunma harcaması komşu ülkelerdeki savunma harcaması değeri ile pozitif olarak ilişkili olduğun savunur. İçsel faktörler de potansiyel bir rol oynayabilse de sonuçlar dış faktörlerin önemli olduğunu göstermektedir. Savunma harcamalarının tek bir ulusa bağlı olduğunu göstermektedir. Savunma harcamaları komşu olmayanlar da dahil olmak üzere diğer devletlerinkine uyarlama eğiliminde olan diğer ülkelerin harcamalarında bağlıdır. Ayrıca, sınırlı sayıda ülkede savunma harcamaları GSYİH düzeyine, uluslararası savaşların oluşumuna ve siyasi rejime bağlıdır (Yeşilyurt ve Elhorst,2017). NATO müttefiklerinin üç dönem boyunca (1968–2015, 1991–2015 ve 1999–2015) savunma harcamaları talebine ilişkin bir mekansal panel modeli sunmaktadır. Bu çalışmanın ana katkısı, mekansal değerlendirmelerin esnek tepkiler olarak önem kazanması ve 1968'den itibaren konvansiyonel ve taktik silahlara daha fazla bağımlılığın başlamasıdır (George ve Sandler,2018). Savunma harcamalarının GSYİH yoluyla ekonomik faktörlerin ve NATO nun stratejik faktörleri tarafından yönlendirildiği sonucuna varmıştır (Schmidt, Pilandon ve Aben,1990).

2.4.1 Askeri coğrafya (Jeopolitik konum)

Tarih boyunca bazı ülkelerin geçmişi savaşlar, isyanlar, sömürgecilik anlayışı kapsamında mücadeleyle geçmiştir. Bazı ülke ve güçlerin dünyaya hâkim olma arzusu geçmişten günümüze hep vardı. Jeopolitik konum bu mücadelenin temelini oluşturmaktadır.

Bu temeli oluşturan dünyaya hâkim olma anlayışı kapsamında üç temel teori önümüze çıkmaktadır. Son yüz yılda dünyaya hakim olmak adına üç önemli jeopolitikçiler dünyanın coğrafi açıdan nasıl kontrol edileceğini gösteren üç teori öne sürdüler: ABD'den Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya atılan "Deniz Gücü" teorisi, denizi kontrol edenlerin dünyayı da kontrol edeceğine inanıyordu; İngiltere'den Halford John Mackinder tarafından ortaya atılan "Heartland" teorisi, Avrasya'yı kontrol edenlerin dünyayı kontrol edeceğine inanıyordu; ABD'den Nicholas John Spykman tarafından ortaya atılan "Rim Land" teorisi ise, rim land'ı kontrol edenlerin dünyayı kontrol edeceğine inanıyordu. Kısa bir süre önce, eski Beyaz Saray stratejik danışmanı Steve Bannon, Çin'in "Kuşak ve Yol" girişiminin, teşvikiyle dünyayı kontrol etmeyi amaçlayan üç teoriyi bünyesinde barındırdığını ve dünyadaki her ülkenin bunu reddetmesi gerektiği öne sürülmüştür.

1890'da denizcilik tarihi öğretim görevlisi ve amerika Birleşik Devletleri Deniz Harp Okulu başkanı kaptan Alfred Thayer Mahan, deniz gücünün bir faktör olarak öneminin devrim niteliğinde bir analizi olan Thayer Mahan'ın The Influence of Sea Power on History, 1660–1783 adlı kitabının 12. Baskısında Mahan, Britanya'nın denizler üzerindeki kontrolünün, başlıca Avrupalı rakiplerinin donanma gücündeki buna karşılık gelen düşüşle birleştiğinde, Büyük Britanya'nın dünyanın baskın askeri, siyasi ve ekonomik gücü olarak ortaya çıkmasının yolunu açtığı savunulmuştur.

Heartland teorisi 1904 yılında İngiliz siyasi coğrafyacı HJ Mackinder tarafından ortaya konulmuştur. Söz konusu teoriye göre denizden ulaşılamayan karayla çevrili alanlara önem verdiği için Sibiry ve Orta Asya'nın bir kısmını kontrol altında tutanların dünya coğrafyasını kontrol altına alınabileceği öne sürülmüştür.

Rimland teorisi ise 1942 yılında Spykman tarafından ortaya konulmuştur. Bu teori kapsamında (kenar bölgesi teorisi) daha geniş kıyı alanlarına sahip deniz gücüne sahip Avrupa, Kuzey Afrika, Batı Asya, Hindistan, Güneydoğu Asya'yı ve Çin'in bir kısmını kontrol eden denize kolay erişim nedeniyle kaynaklar ve askeri hareket açısından daha güçlü olanak sağlayacağı öne sürülmüştür.

Bir ülkenin haritası, bir ülkenin güvenlik politikasının en temellerinden biridir. Coğrafya, bir ulusun savunmacı dış politikasının belirlenmesinde çok belirleyici bir faktördür. Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkenin savunulabilir olup olmadığını ve bunun o ülkenin savunma stratejisini ve planlamasını ne ölçüde etkileyeceğini belirleme yolundadır. Coğrafi bir durumun bir ülke tarafından ne ölçüde istismar edilebileceği, o ülkenin stratejisi tarafından belirlenir. Bu aynı zamanda ülkenin tarihine ve o ülkenin politika yapıcılar tarafından belirlenen mevcut fırsat ve isteklerine de bağlıdır (StudyCorgi 2021).

Sınırların ve mesafelerin hızla ortadan kalktığı bir dünyada coğrafya, siber uzay ve Havacılık alanında yeni terimlere kavuşmuştur. Ancak bugün bile, bu Küreselleşme çağında, Coğrafya ortadan kaldırılmak yerine yeni bir anlam kazanıyor. Sınırlar yıkılsa da bölgedeki güçleri o coğrafi bölgedeki ırksal, etnik ve hatta dini faktörler belirler (Kaplan, 2022). En yeni ve en önemli konu, yirmi birinci yüzyılın bu ilk yarısında önemli olan sınır aşan hareketlerdir. Tüm petrol üreten eyaletler karayla çevrilidir ve tüm ulaşım ya boru hattıyla ya da tankerlerle yapılmalıdır. Dolayısıyla

Ülkelerin bu enerji tedarik hattına daha fazla bağımlı olmaları ve kendilerini daha sıkı bağlamaları gerekecektir (Sloan ve Gray, 1999).

Coğrafi sınırlar, ülkeleri bir ülkenin ekonomik büyümesini belirleyen ittifaklar ve ticari kuruluşlar oluşturmaya zorlar. OPEC gibi bir ticari varlık, coğrafi olarak yakından ilişkili ülkelerden oluşur. Avrupa Birliği gibi birçok ülke coğrafi konumlarına göre birlikler oluşturur. Komşu bir ülkede huzursuzluk olduğunda veya o ülke kitle imha silahları geliştiriyorsa, bu durum coğrafi olarak yakın ülkeleri doğrudan etkiler. Bu elbette iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine yol açacaktır. Balkanlar'ın coğrafi durumunun, Bosna İç Savaşı rneğinde ABD Dış politikasının oldukça ktu sonuçlar vermesine nasıl yardımcı olduğunu hatırlamalıyız (Sloan ve Gray, 1999).

Jeopolitik kelimesi jeo ve politik olmak üzere iki kelimeden oluşmaktadır. Coğrafi alanlarla ilgili siyasi çıkar anlamına gelir. Jeopolitik mesele ise coğrafi alanlarda ilgili siyasi mücadele demektir. Jeopolitik konular iki veya daha fazla siyasi güç dahil olabilir. Çağdaş dünyada jeopolitik sorunlara örnek verecek olursak Hint Okyanusundaki Çin etkisi veya İnci Pınar Teorisi, Huawei 5G aę sorunu, ABD ve Çin ticaret savaşı, Afrika ve küçük ülkelerde Çin yatırımı, Ukrayna Krizi, Suriye atışması, Hindistan Pakistan sınır atışması, Hindistan Çin sınır atışması gibi sayısı ren içerir.

Bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda Amerika Birleşik Devletleri'nin önemli uluslararası ilişkilere sahip olduğu bölgeler Bugün, Soğuk Savaş sırasında olduğundan daha fazla beş ana rakiple karşı karşıyadır. (Çin, Rusya, İnan, Kuzey Kore ve terörist gruplar) Dünyanın farklı yerlerinde hepsi aynı anda ABD'ye meydan okuyor. ABD'nin daha büyük bir stratejinin hedeflerine ulaşmak için bugün sahip olduğundan daha fazla ordu, Deniz Kuvvetleri glne ihtiyaı vardır.

Tüm devletler bölgesel olduğundan, tüm dış politika Devletin blgeselliğinden kaynaklanır. 'Coğrafi' 'grafik' dünya yazısı olduğu için, 'coğrafi' 'politika' dünya ve belirli bir bölgenin siyaseti hakkında yazmaktır. Çağdaş coğrafi anlayış ve kavramların, ulusun dış politikasının görselleştirilmesini ve gerçekleştirilmesini nasıl erevelediğini ele alır. Bir ulusun lkeselliğine ilişkin kusurlu bir anlayış, kesinlikle ktu bir dış politikaya ve ilgili tüm ülkeler için felaket olabilecek bir bölgedeki ülkeler arasında kusurlu ilişkilere yol açacaktır. Diğer durumlarda olduğu gibi, daha iyi ilişkiler için sağduyu ve sağduyunun hüküm sürmesine izin verilebilir (Sloan ve Gray,

1999). Ülkenin Jeopolitik konumu savaş olasılığını etkilemektedir. Daha anlamlı ifade ise bölgenin askerî harekât riski askeri savunmanın çevresel, ekonomik ve sosyal etkileriyle ilgilidir (Coulson., 1995).

2.4.2 Siyasal rejimler ve yönetim biçimleri

Ülkeler arasında ve zaman içinde savunma yüklerinde belirgin farklılıklar mevcuttur. Savunma harcamalarının belirlenmesinde birçok faktörün dikkate alınması gerekmektedir. Söz konusu faktörler diğer ülkelerden kaynaklanan tehditler veya iç isyan, bir ittifaka üyelik, nüfus, zenginlik ve siyasi sistemin özellikleridir.

Çıkarlarına yönelik önemli bir dış tehdit algılamayan ülkeler arasında, demokrasiler demokrasi olmayan ülkelere göre orduya önemli ölçüde daha az tahsis etmektedir. Rejim tipi ile askeri harcamalar arasındaki ilişki dış tehdide bağlıdır. Bununla birlikte, önemli bir dış tehdide sahip demokrasiler, orduya demokrasi olmayanlardan daha az tahsis etmez. Demokrasilerin, dış tehdidi kontrol ederken bile orduya ortalama olarak daha az harcama yapmasının nedeni, demokrasilerin yüksek bir dış tehdide sahip olma olasılığının çok daha düşük olmasıdır (Albalate, Bel ve Elias, 2012).

Diğer taraftan demokrasilerin genellikle ordularına demokrasi olmayanlardan daha az harcama yapmalarının mantığı, siyasi katılımın etkilerini vurgular. Vatandaşlara siyasi liderlerinin seçiminde rol veren ve baskı korkusunu azaltan kurumlar olduğu için, otokrasiye kıyasla demokraside daha fazla siyasi katılım vardır. Siyasal katılım arttıkça vatandaşın etkisi artmaktadır. Vatandaş genellikle eğitim ve sağlık gibi sosyal refah mallarına yapılan harcamaları savunma harcamalarına tercih eder çünkü bireyin kişisel çıkar ilişkisi daha doğrudandır. (Albalate, Bel, ve Elias,2012)

Demokrasiler, demokrasi olmayanlara göre ordularına daha az para harcarlar sonucunu vurgulamışlardır (Goldsmith ,2003), (Fordham ve Walker,2005), (Nordhaus,2012),(Digiuseppe ve Poast,2018).

Çoğulculuğun egemen olduğu sistemler altındaki başkanlık demokrasilerinde kamu mallarının gereğinden az sağlanması eğilimi vardır, bu da başkanlık demokrasileri ile askeri harcamalar arasında negatif bir ilişki olacağını varsaymıştır (Persson, Roland ve Tabellini,2000).

Askeri harcamalar nüfus için bir kamu malı değil, yönetici sınıf için özel bir mal olabilir. Bu nedenle, bir demokraside bile askeri harcamalar yeniden seçilmeyi teşvik etmek için kullanılabilir olduğu savunulmuştur (Besley ve Persson,2008a, 2008b, 2010).

(Reynal ve Querol,2005), Sosyal çatışma için önemli olan siyasi yönleri yakalamak için uygun ölçünün, siyasi sistemin kapsayıcılık düzeyi olduğunu önermektedir. Siyasi sistemin kapsayıcılığı ile istikrarı arasındaki ilişkiyi teorik ve ampirik olarak analiz etmiştir. Modele göre, nispi temsil sistemi gibi yüksek kapsayıcı sistemler, çoğunlukçu sistem gibi siyasi dışlamayı destekleyen düşük kapsayıcı sistemlerden daha istikrarlıdır. Ampirik olarak, demokrasinin sosyal çatışmaları caydırmak için yeterli olmadığı görülüyor. Siyasal sistemin kapsayıcılık düzeyi, iç savaş olasılığını açıklamada önemlidir. Bu araştırma çerçevesinde de çatışmaya yatkınlık ile askeri harcamalar arasında bir ilişki olabileceği iddia edilebilir.

Demokrasilerin orduya neden daha az harcama yaptığını açıklamak için Selectorate teorisinden yararlanır. Selectorate teorisinde, bir liderin kazanan koalisyonunun boyutu, bir liderin özel mallara karşı kamu mallarının sağlanmasına ne kadar odaklandığını belirler. Görevi sürdürmek için, daha büyük kazanan koalisyonları temsil eden liderler, kazanan küçük koalisyonları temsil eden liderlerden daha fazla kamu yararı sağlar (Fordham ve Walker, 2005, s.144). Bu nedenle, "askeri harcamaların ürettiği özel malların demokrasilerde liderler için daha az yararlı olduğu" sonucuna varırlar (Fordham ve Walker, 2005, s.144).

Uluslararası ilişkiler teorisine ve liberal devletlerin ordularına otokratik devletlerden daha az kaynak ayırdığını savunur. Kantçı liberalizme dayanan daha kapsamlı bir akıl yürütüldüğünde ise iç siyasi baskılar bu farklılıklara yol açabilir. Askeri amaçlara tahsis edilen kaynaklar, eğitim gibi çok değerli sosyal mallara verilen desteğin pahasına tahsis edildiği için barış zamanında daha yüksek askeri harcamalar olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu tür askeri harcamalar sivil özgürlükleri de tehdit edebilir. Bu nedenle, demokratik ülkelerdeki çoğu insan muhtemelen yüksek askeri harcamalara karşı çıkmakta olduğu savunulur. (Fordham ve Walker ,2005),

Askeri harcamalar ile daha otokratik rejimler arasında pozitif, demokratik rejimlerle negatif bir ilişki olduğu düşünülür. (Yeşilyurt ve Elhorst. 2017).

Daha gelişmiş ve istikrarlı kurumsal ve siyasi sistemlere sahip devletlerin iç şiddete daha az eğilimli olduğunu ve bu nedenle askeri harcamalar için daha az teşvike sahip olduğunu göstermiştir. (Besley ve Persson,2009).

1952-2000 yılları arasındaki askeri harcamaların ampirik bir analizi ile demokrasilerin ordularına demokrasi olmayanlardan daha az harcama yaptığını ortaya koyuyor. Örneğin, örneğimizde otokrasilerin önemli bir dış tehdide sahip olma olasılığı demokrasilerin neredeyse iki katıdır olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hauenstein, Smith. ve Souva.,2021).

Başkanlık sisteminde artan kurumsal çatışma durumunda cumhurbaşkanı ve parlamento arasında demokrasi, anlaşmazlığı çözmek için hiçbir demokratik ilke yoktur. Bu gibi durumlarda ordu, asker olmayan yönetimi sisteminde meydana gelecek güç oyunun yönlendirmede etkin rol verir. Dolayısıyla, başkanlık sistemlerinde askeri gücün daha fazla savunma harcaması neden olabileceği öngörülmektedir. Diğer taraftan askeri gücün devleti kontrol etmek için başkanlık sistemindeki güç ve nüfuzunu kullandığı, böylece kendilerine daha yüksek kiralar ve orduya daha fazla yatırım sağladığı görülebilir (Linz,1998).

Bir hükümet savunma harcamalarının mantığı anlamak o ülkenin siyasi ve iç dinamiklerini anlamaya bedeldir. Ülkenin siyasi hedefleri öncelikleri o ülkenin iç dinamikleriyle bir bütün halindedir. Savunma harcamaları ise bu mantığı gerçekleştirmek için en önemli paya sahiptir.

Ekonomik şartlara bakılmaksızın ortaya çıkan iç ve dış tehdit algıları önemli kabul edilmeli ve ülkenin stratejik plan ve programları çerçevesinde askeri harcamalar ayrılan payın önemi devam edilmelidir (Dune, 2000).

Siyasi tutumlar kapsamında ülkelerin askeri politikalarını birbirinden ayırmaya yönelik bazı akademik girişimler yapılmıştır. Söz konusu ayırım askeri ve askeri olmayan şeklinde yapılmaya çalışılsa da yönetim şekli askeri harcamaları büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Araştırmalar, askeri yönetimlerin daha yüksek oranda askeri harcamalar yaptığını göstermektedir. Farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkeler arasında askeri harcamalarda da büyük farklılıklar vardır.

Gelişmekte olan ülkelere silah üretme olasılığı, gelişmiş ülkelere göre nispeten daha azdır, ancak her halükârda, askeriye sürdürmek ve yükseltmek için kazanılmış çıkarları olan bir sanayi kompleksi olmaya devam edecektir.

Siyasi faktörün, savunma harcamalarına olan talebin açıklanmasında önemli bir ağırlığı vardır; bu da ekonomik çalışmaların, kendi özel siyasi ortamlarından soyutlandığında ekonomik terimlerle açıklanması zor olan yönlerin bağlam sallaştırılmasını sağlayan kurumsal değişkenleri içermesi ihtiyacını ortaya çıkarır.

Açıktır ki, esasen siyasi partiler olan kurumlar, oy alma aracı olarak medyan seçmenin taleplerine cevap vermek zorundadır. Bu da savunma harcamalarında önemli artışlar yapmamalarına neden olmaktadır. (Dudley ve Montmarquette, 1981).

2.4.3 Terörizm

Terörle mücadele eden devletlerin kamu harcamalarının büyük bir bölümünü güvenlik harcamaları oluşturmaktadır.

Dolayısıyla savunmaya ayrılan harcamalar, ülkelerin kalkınma hedefleri doğrultusunda alternatif alanlarda kullanılması planlanan kaynakların önünde engel teşkil etmektedir.

Savunma harcamalarının güvenliği sağlamak, iş gücü olanaklarını artırmak ve ülke kalkınmasına katkıda bulunmak için kullanılan malzemelerin üretimine olan talebin artmasına neden olduğu iddia edilse de bu olumlu etkilerin uzun vadede sürdürülmesi mümkün değildir.

Terörizmin birden çok kökü ve birden çok etkisi vardır.

Ekonomik mülahazalar her iki uçta da devreye giriyor, ancak akademisyenler ve politika yapıcılar için ekonominin terörizme neden olmada oynadığı rol ve ekonomik mülahazaların terörizmi anlamada ve terörizmi teröre karşı stratejiler ve özel politikalar tasarlamada nasıl yararlı olabileceği konusunda fikir birliğine varmak zor olmuştur.

Ekonomi ve terörizm arasındaki bağlantılarla ilgili tartışmaların çoğu, yoksulluğun, eşitsizliğin ve fırsat sınırlarının terörist tepkileri nasıl şekillendirdiği ve bu koşulların hafifletilmesinin terör olaylarını nasıl azaltabileceği etrafında dönüyor.

Ayrıca, politika yanıtları, terörü destekleyen devletlere yönelik ekonomik yaptırımlar ve terör örgütlerinin finansman kanallarını bozma çabaları gibi araçları giderek daha fazla vurgulamaktadır.

Yoksulluk ve eşitsizlik gibi ekonomik faktörlerin ve yaptırımlar gibi politika önlemlerinin doğrudan rolü, terörizm ekonomisini incelemenin bir yoludur. Ancak bu önlemler eksiktir. Terörizmin davranışları nasıl etkilediğine, ekonomik kavramların şiddet içeren terörizm araçlarını kullanan bireylerin ve kuruluşların davranışlarını anlamamıza nasıl yardımcı olabileceğine ve ekonomik kavramların terörle mücadele için moda önlemlerine nasıl yardımcı olabileceğine bakmak da önemlidir. Bu nedenle, ekonomi ve terörizm arasındaki bağlantılara bakmanın ikinci bir yolu, bireylerin ve kuruluşların karşılaştıkları teşviklere ve kısıtlamalara tepkilerinin nasıl terörist davranışlara yol açabileceğine özellikle dikkat ederek, terörizmin davranışsal yönlerini analiz etmek için ekonomik kavramları kullanmaktır. Terör olaylarının bireylere ve toplumlara büyük doğrudan maliyetleri vardır.

Acil maliyetler, terör olaylarında kaybedilen canların ve tahrip edilen mülklerin ekonomik değeri açısından ölçülebilir. Bu ölçüler genellikle, kaybedilen insan ve fiziki varlıkların öngörülen gelecekteki üretiminin bugünkü piyasa değeri tahmin edilerek elde edilir.

Örneğin, kamu kaynaklarını ve siyasi sermayeyi kullanma istekleri açısından, bireylerin terörle mücadeleye otomobil kazalarından kaynaklanan ölüm, yaralanma veya mülk hasarı riskini dengelemeye göre çok daha yüksek bir öncelik verdikleri görülmektedir. İkincisi düzenli olarak çok daha fazla zayıyat verir ve birincisinden çok daha fazla doğrudan maliyet getirir.

Terörle mücadele kaynak gerektirir, dolayısıyla doğrudan bir ekonomik maliyet getirir. Terörizm bir tehdit olarak algılandığında, işletmeler, bireyler ve hükümetler güvenliğe daha fazla harcama yapar (örneğin, iç güvenlik için kamu sektörü harcamaları dahil). Ayrıca, terörle mücadele faaliyetlerinden kaynaklanan ve ölçülmesi daha zor olan maliyetler de vardır (Abushzada, 2022).

Havaalanlarında ve limanlarda daha sıkı güvenlik hem turistler hem de iş amaçlı seyahat edenler için seyahat maliyetlerini ve özellikle zaman bir maliyet olarak hesaba katıldığında, malların nakliyesiyle ilgili maliyetleri artırır.

Gerçekten de tam zamanında envanter sistemlerini benimseyen ve sınır ötesi sevkiyatlara güvenen firmalar, terör alarmlarının arttığı dönemlerde bu ek maliyetleri hissederler.

Taşıma maliyetleri önemli bir ticaret engeli olabilir ve eğer daha sıkı güvenlik, nakliye maliyetlerini yükseltirse, bir ülkenin ticaret ortaklarını, terörizmle hiçbir bağlantıları olmasa bile potansiyel olarak cezalandırabilir. Terörle mücadele harcamalarının en görünür biçimleri, hükümetler tarafından üstlenilen harcamalardır. (Abushzada ,2022)

2.4.4 Rakip ve müttefik ülke harcamaları

Devlet egemenliğini sürdürülebilir olması için yakın emsal rakiplerin askeri güçleri, yetenekleri imkân ve kabiliyetlerinin iyi analiz edilmesi önem arz etmektedir. Ülkeler müttefik kuvvetlerin harcamalarını dengeleme çabalarında stratejiler ve niş yetenekler geliştirirler ve harcamalarını bu yönde değiştirirler.

İran ve ABD örneğini ele alırsak İran ABD çıkarlarını riske atmak ve bu suları geçen diğer aktörlerin güvenliğini tehdit etmek için Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'na coğrafi yakınlığı istismar etmiştir. İran kritik su yollarına mayın döşemek, oradan geçen gemilere saldırmak ve hatta gerekirse ABD donanmasına ait savaş gemilerine saldırılar düzenlemek gibi strateji geliştirdi. İran ayrıca alan reddetme yeteneklerini de genişletti. Başkent, nükleer geliştirme alanları ve Hürmüz Boğazı gibi seçilmiş alanlar hava sahasına erişimi engelleyecek Rus S-300 uçaksavar sistemi edindi, Boğaz'dan geçiş yapan gemileri hedeflemek için gelişmiş mayınlardan gemi karşıtı füzelere geçiş yaptığı çeşitli diğer silahlara yatırım yaptı.

Kuzey Kore, roketlerinin ve güçlendirilmiş topçu mermiler çarpıcı menzili içinde yer alan Seul'ün askerden arındırılmış bölgesinden sadece 35 mil uzakta olduğu gerçeğiyle coğrafi bir avantajdan yararlanıyor. Bu güvenlik açığından yararlanan Kuzey Kore Seul'ün yakınlarındaki tepelere çok sayıda uzun menzilli topçu yatırımı yaptı. Çok sayıda uzun menzilli topçu, roketler ve füzeler yapmak için mağaralara ve kaplamalara kazıldı. Bunları bulmak ve yok etmek zor. Kuzey Kore Rejiminin Güney Kore hatlarının gerisindeki asker keşif ve sabotaj yapmak için eğitilmiş yaklaşık 88.000 özel harekât kuvveti vardır.

İran gibi Kuzey Kore de Güney Kore ve Japonya'daki bölge veya şehirlerdeki üslerde ABD'ye saldırabilecek geleneksel SRBM'lerde, MRBM'lerde ve IRBM'lerde yatırım yaptı.

Askeri silah teçhizat malzemelerin geliştirilmesi ve iademe ettirilmesi amacıyla ülkeler gelirlerinin büyük kısmını savunma harcamaları için tahsis

etmektedir. Tahsis edilen savunma harcamalarının yükü söz konusu tahsislerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranından anlaşılmaktadır. Rakip ve müttefik ülkelerin savunma yükleri savunma harcamalarının seyrini değiştirmektedir.

1993-2007 dönemi boyunca 144 ülkenin savunma yükü göstergelerine ilişkin verileri toplamıştır. Küba, İsrail, Lübnan, İran, Suriye, Kuveyt, Vietnam, Mali, Etiyopya, hem Kongolar hem de Kolombiya gibi sık sık gerilim yaşayan ülkeler ve ayrıca birden fazla kıtadan (Avrupa, Asya, Afrika, Kuzey ve Güney Amerika ve Avustralya), doğrudan ve ülke yayılma etkilerinin gücünün kıtalar arasında farklılık gösterip göstermediğini araştırılmış olup, SAR modeli, ülkeler, komşu olmasalar bile savunma yükü göstergesini veya askeri harcamalarını diğer ülkelerinkilere göre uyarlayacağını ortaya koymuştur (Yesilyurt ve Elhorst. 2017).

İç savaşın sonuçları üzerine yapılan çalışmaları ve askeri harcamalara ilişkin literatürü bir araya getirerek, iç savaşların komşuların artan askeri harcamaları yoluyla komşuları nasıl olumsuz etkilediğine dair yeni bir mekanizma sunuyor. Askeri harcamalar önemlidir, çünkü genellikle gelişmeyi engellerler. İç savaşlar, potansiyel yayılma komşuları tehdit ettiğinden, yakın eyaletlerin savunma harcamalarını etkiler. 1950'den 2006'ya kadar gelişmekte olan ülkeler üzerinde yapılan testler, sınırdaş iç savaşların, silahlanma yarışlarından veya iç savaş müdahalelerinden bağımsız olarak, askeri harcama seviyeleriyle ilişkili olduğunu gösteriyor. Analizler, iç savaş bölgesinin ortak sınıra ulaşip ulaşmadığını dikkate alan komşu iç savaşın ölçümlerini kullanır (Phillips, 2015).

2.4.5 Askeri ittifaklara katılım

İttifaklar, antik çağlardan beri uluslararası siyasi hayatın bir gerçeği olmuştur. İttifaklar, devletler için bir dizi farklı işlevi yerine getirir. Söz konusu işlevleri genellikle kategorizasyonu zordur. Bununla birlikte, birincil işlevleri askeridir ve akademik literatürde kullanılan üç ana sınıflandırma bunu doğrulamaktadır.

Birincisi imzalayanların askeri saldırıya uğrayan herhangi bir anlaşma ortağının yanında askeri müdahalede bulunma zorunluluğunu getiren savunma paktları,

İkincisi tarafsızlık ve saldırmazlık paktları, herhangi bir eş-izmacya saldırılması halinde, imzalayanların askerî açıdan tarafsız kalmasını zorunlu kılar (tarafsızlık paktları genellikle saldırmazlık paktlarından daha spesifiktir),

Üçüncüsü imzalayanların silahlı saldırı içeren bir kriz de dahil olmak üzere bir krizde birbirlerine danışmayı ve potansiyel olarak işbirliği yapmayı kabul ettikleri anlaşmalardır.

İlk yazılarından itibaren kolektif eyleme ilişkin, kamu yararını paylaşan uluslararası bir kolektifin özlü örneği olarak savunma ittifaklarını kullanmıştır. Bunu yaparken ittifakları orantısız yük paylaşımı, yetersizlik ve iş birliği ihtiyacının ittifaklar çalışmasında geliştirilen ilkeler, uluslararası örgütlerin nasıl oluştuğuna ve faaliyet gösterdiğine ilişkin anlayışın geliştirilmesinde yeni bakış açıları getirmiştir (Olson,1965).

Büyük, zengin müttefikin küçük, fakir müttefiklere görece bedava bir yolculuk sağlayarak onların savunma yükünü üstlendiği saf bir kamu caydırıcılık yararına bağlı olarak bir ittifakta yük paylaşımına odaklanmıştır. Bunun sonucunda istismar hipotezi önerildi (Olson ve Zeckhauser,1966).

Uluslararası kamu malları ve dışsallıklar o kadar yaygın ve gelecekteki refah için hayati önem taşımaktadır. İttifakların ekonomik teorisinin ilk tahminleri hedefini aştıkça, daha genel ortak ürün modeli daha esnek ve daha iyi bir tahmin teorisi sağlamıştır. Ortak ürünlerin karışımı stratejik doktrine, silah teknolojisine ve üyelik hususlarına bağlıdır. Ortak ürünlerin karışımını ittifakların tasarımıyla ilişkilendirilmektedir (Hartley ve Sandler,1993).

Örneğin, uluslararası bir kolektifte genel faydalar açısından dışlanabilir faydaların oranı ne kadar yüksekse, üyelerin bağımsız davranışlarının sonucu o kadar az optimal olacaktır ve bu nedenle, düzeltici eylem ihtiyacı o kadar küçük olur. Kulüp düzenlemeleri, saf olmayan kamusal faydaları tahsis etmek için kullanılabilirken, piyasalar üyelere özgü faydaları tahsis etmeye hizmet edebilir.

İttifaklar, ahlaki tehlikeden beşçiliğe kadar her şeyi içerecek şekilde genişletilebilen esnek bir terim olarak adlandırılır. Ahlaki tehlikenin yükü, müttefiklerinin imdadına yetişmek zorunda olması nedeniyle, kabaca eşdeğer ağırlıktaki devletler de dahil olmak üzere, devletlerin daha riskli dış politikalar izlemek için cesaretlenmiş hissedebilmeleridir (Wood, 2015).

2.4.6 Milli gelir ve ekonomik büyüklük

Bir ülkenin savunmaya ne kadar ayırması gerektiği konusu harcamalar güncelliğini koruyan bir konudur. Her ülkenin ekonomik ve sosyal unsurları farklı olduğu için aldıkları tehditler de farklılık göstermektedir. Oluşturulan tehdit algısı, ülkelerin mevcut kaynakları ölçüsünde savunma harcamalarına yönelmelerine neden olmaktadır. Ülkelerin milli gelirleri ve ekonomik büyüklükleri, ülkelerin savunma sağlayacakları kaynakların belirlenmesinde ve tedarik edilmesinde temel faktörlerdir (Fleurant vd., 2017).

2.5 Savunma Harcamaları ve Ekonomi Arasındaki İlişki

Çeşitli değişkenleri kullanarak, Klasik, Neo-Klasik ve Modern Büyüme Teorileri ekonomik büyüme konusundaki tartışmalara ışık tutmaktadır.

Büyüme teorileri çerçevesinde ekonomik büyüme

Yatırımların kapasite etkisi, yalnızca milli gelir üzerindeki etkilerini analiz eden Keynesyen Büyüme Teorisi tarafından göz ardı edilmektedir. Harrod-Domar modeli yatırımın gelir getirici etkilerini vurgulamaktadır. İçsel Büyüme Teorisinde büyümenin piyasaların kendi içinde var olan ekonomik güçler tarafından içsel olarak yönlendirildiğini iddia etmektedir (Piçtak, 2014).

Büyüme sürecinde, Neo-Klasik Büyüme Modeli hem işgücünün hem de fiziksel sermaye birikiminin önemini vurgular. Teknik dışı ilerleme, toplam faktör verimliliğinin kaynağıdır. Solow Growth modelinin dışsal teknoloji önermesinin basitliğine rağmen, çok sayıda iktisatçı 1960'larda teknolojik ilerlemenin ekonomik değişkenler kullanılarak içsel olarak açıklanabileceğini iddia etti. Romer, içsel teknoloji tezini artan getirilerle doğruladı zaman 1980'lerin ortalarından sonra yeni içsel büyüme modelleri ortaya çıkmıştır Araştırma ve geliştirme sektörü bilgi üretir. Büyüme modelinde birinci grupta yeni teknolojik tasarımlar, ikinci grupta fiziki sermaye yatırımları ve yaparak öğrenme modelleri, üçüncü grupta beşeri sermaye birikimi ve dördüncü grupta kamu yatırımları yer almakta olup kar amacı gütmektedir. Bu modellerin tümü büyüyen ve sabit getirilerin yanı sıra çeşitli sermaye tanımları içerir (Solow, 1956).

Smith'e göre devlet, bireysel korumanın yanı sıra gelecekteki refahın altyapısı olan özel mülkiyet hukukunun geliştirilmesi için gereklidir (Costinot ve Donaldson,

2012). Artan emek ve sermaye verimliliği yasasına dayanarak, Adam Smith, büyüme için üç temel bileşen olduğunu iddia etmiştir. Söz konusu bileşenler sermaye birikimi, iş bölümü ve otomasyondur. Smith'e göre, sermaye birikimi değişmezse çıktı ve tüketim eşitlenir ve büyüme durur. Uluslararası iş bölümünün, uzmanlaşma ve iş bölümünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini dış ticarete bağlayarak büyümeyi artırdığını iddia etmiştir. Smith'e göre, ekonomik büyüme makine ve iş bölümünün sanayiye uygulanmasını içerir. Tarımda, sanayide ve hizmet sektöründe makineleşme uygulanmasına bağlı olarak kişi başına düşen gelir yükselir buna bağlı olarak büyüme gerçekleşir.

Bir başka tanınmış klasik iktisatçı olan David Ricardo, büyüme teorisini üç eksene dayandırmıştır. Söz konusu hususlar bronz ücretler yasası, azalan tarımsal üretim ve kâr-rant çatışmasıdır. Ücretler, çalışanın yeniden üretim yapmasına olanak sağlayacak düzeyde belirlenir. Üretim hafifledikçe, işçinin ücreti düzensiz hale gelir. Bununla birlikte, artan arazi kiralari, daha yüksek gelirleri beraberinde getirir. Çıktı arttığında, kira tüm karı alır. Gelirler negatif olduğunda ve sermaye birikimi olmadığında, bu durağan durum pozisyonudur.

Ricardo, Smith'in Büyüme Teorisindeki boşlukları doldurarak büyüme modeline azalan getiriler yasasını eklemiştir. Ricardo'nun tezine göre kâr oranı, kapitalistleri sermaye biriktirmeye motive eder. Birikimler sonucunda maaş fonundaki artış nedeniyle ücret tavanı bu miktarın üzerine kaldırılır. Nüfus değişiminin hızı ücretle bağlantılı Ücret fonu sabit kalırken, nüfus artışının bir sonucu olarak, ücret oranı sonunda normal düzeyine dönerek işgücü arzında bir artışa neden olacaktır. Ücret oranındaki bir artış daha hızlı bir nüfus artış hızıyla sonuçlanacaktır. Ücret fonu sabit kalırken, nüfus artışının bir sonucu olarak, ücret oranı sonunda normal düzeyine dönerek işgücü arzında bir artışa neden olacaktır. Ancak bu süre zarfında gıda fiyatları yükselirse, nakit maaşların da aynı oranda artması beklenir. Tarımsal getirilerdeki düşüş nedeniyle gıda fiyatları yükseliyor olsa da, sanayinin sabit geliri böyle bir artış gerektirmiyor. Ürün fiyatları sabit kalsa bile, nakit ödeme oranındaki bir artışın, üretimde kullanılan bir birim emek ve sermaye üzerindeki kar oranı üzerinde etkisi vardır. Kâr en tepe noktasına ulaştığı zaman birikim ve genişleme durma noktasına gelir ve ekonomi uzun vadeli bir gerilemeye girer (Dongarra, 2011).

Keynes'in ardından, Harrod-Domar modeli uzun vadeli büyüme analizine izin vermesiyle birlikte statik Keynesyen makroekonomik modelini dinamikleştirmiştir.

Eksik istihdam dengesinden yola çıkan Harrod, tam bir istihdam dengesiyle sonuçlanacak genişleme stratejileri aradı. Domar ise tam istihdam dengesine dayalı olarak tam istihdamın uzun vadeli canlılığını garanti edecek büyüme oranıyla ilgileniyordu. Birbirinden bağımsız olan bu araştırmaların varsayımları ve sonuçları karşılaştırılabilir olduğu için modeller birlikte ele alınmıştır. Harrod ve Domar için en temel konu dengeli büyüme ve ulusların bunu nasıl başaracağını ve bunun nasıl sürdürüleceğini anlattı. Harrod ve Domar, ekonomik büyümeyi açıklamaya çalışmak için sermaye, üretim katsayısı ve tasarruf oranını kullandı. Bu modele göre, büyümenin tasarruflarla pozitif bir bağlantısı ve sermaye çıktı katsayısı ile zıt bir ilişkisi vardır. Sonuç olarak, tasarrufa öncelik verilmeli ve gelirin bir kısmı yatırım için ayrılmalıdır. Çünkü ekonomik gelişme yatırımlarla yönetilerek tasarruf yapıldığında ekonomik gelişme artar (Costinot ve Donaldson, 2012).

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin temel amacı, gelecek nesillerin en yüksek refah düzeyinde yaşamalarını sağlamak için gerekli olan ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak ve sürdürmektir. Ekonomik büyüme hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde belirli bir süre içinde çıktı ve gelirdeki artış olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik büyüme ülkenin kişi başına düşen GSYİH'sında bir artış olarak tanımlanabilir. Ekonomik büyüme, bir ülkenin toplam üretim miktarının GSYİH ile ölçülen genişlemesidir. Kişi başına düşen gelir, milli gelir nüfus artışından daha hızlı arttığında yükselir. Bu da ülkenin yaşam standardını yükseltiyor. Gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme, sanayileşmiş ülkeler için olduğu kadar önemlidir. Zengin ülkeler ekonomik büyüme kavramına prim verirken, gelişmekte olan ülkeler büyümeden ziyade ekonomik kalkınma kavramına prim vermektedir. Ekonomik kalkınma, sadece ekonomik büyümeyi değil, toplumdaki gelir eşitsizliklerini azaltmak, işsizliği azaltmak, ekonomik ve sosyal kurumları iyileştirmek gibi ekonomik, sosyal ve politik alanları da kapsayan bir kavramdır. Ekonomik büyüme iki yoldan biriyle gerçekleşebilir. Birincisi, kullanılan ekonomik kaynakları kullanmaya başlamaktır. İkincisi, tam istihdamda kullanılan kaynakların miktarına ek kaynaklar eklemektir. Ekonomik büyüme teorileri öncelikle tam istihdam büyümesi ile ilgilidir. Bu anlamda ekonomik büyüme, nitelikten çok nicelikteki bir değişimi ifade eder; diğer bir deyişle, bir veya daha fazla üretim bileşenindeki artış sonucunda üretimde meydana gelen artışı ifade eder.

Uzun vadede büyümeyi etkileyen en önemli faktörler sermaye, emek, demografik değişiklikler, doğal kaynaklar ve teknolojik gelişmelerdir (Piçtak, 2014).

Ekonomik büyümenin belirleyicileri arasında yer alan sermaye, üretim artışında önemli bir paya sahiptir. Mevcut gelirin bir kısmını biriktirmek ve yatırım yapmak gelecekteki üretimi ve geliri iyileştirmek için sermaye birikiminin nasıl yapıldığıdır. Sermaye ve emeği bir araya getirmek, mal ve hizmetlerin yaratılmasına izin verir. Mevcut işgücüne göre yetersiz fiziki sermaye varsa, bir ülkedeki iş gücü üretken olmayacaktır. Sonuç olarak sermaye, ülkelerin kalkınması için gerekli bir kaynaktır. Bir diğer faktör olan emek hem nitelik hem de nicelik olarak ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Nüfus artışıyla birlikte işgücündeki artış, ekonomik büyüme için bir katalizör olarak kabul edilebilir. Sanayinin yükselişiyle birlikte nüfus artışı da nitelikli işgücünün artmasını sağlıyor. Ayrıca, işgücü arzındaki bir artışın gelişmekte olan ülke GSYİH'sı üzerinde hem iyi hem de olumsuz sonuçları olacaktır. İş gücü artışı, marjinal üretkenliği ortalama üretkenlikten daha hızlı iyileştirdiği sürece, ekonomik büyüme üzerinde faydalı bir etkiye sahip olacaktır. Ancak demografik sorunlar, istihdamın nüfusa oranını değiştirerek ekonomik büyümeyi etkiler. Faktörler, erişilebilir doğal kaynakların sayısını ve kalitesini içerir. Nüfusun yaş yapısı da istihdamı ve uzun vadeli büyümeyi etkiler. Ekonomik büyüme doğal kaynaklar açısından incelendiğinde gezegen genelinde homojen dağılımı nedeniyle her ülkedeki doğal kaynak rezervleri değişmektedir. Bol doğal kaynaklara sahip bir ülkenin pozitif bir ekonomik büyüme hızına sahip olduğu varsayılrsa da, bu büyümenin kaçınılmaz olduğuna inanmak gerçekçi değildir. Çünkü doğal kaynakları bol olan ülkelerde ekonomik büyümenin zamanla yavaşladığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin en büyük ekonomik varlığı, mevcut doğal kaynaklar ve bunların işgücünden oluşmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler ise elde ettikleri para ve gelişmiş teknik düzey nedeniyle doğal kaynaklara daha az önem vermektedir. Bunla yüksek zenginliğe ve yaşam standartlarına sahip sanayileşmiş ulusların çoğu doğal kaynaklara sahiptir ve bu kaynakları ekonomik ve mantıklı bir şekilde kullanmanın yolları aramaktadırlar. Bunların en başında da teknolojik gelişmeler yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma için gelişmiş ülkeler düzeyine gelebilmek için üretimde başta olmak üzere sanayileşmeye önem vermişlerdir. Üretimi artırmak için teknik atılımların, araştırmanın ve endüstriyel stratejilerin sanayileşmeyle birlikte önemi arttıkça, "ekonomik büyüme" ve "teknolojik gelişme"

terimleri birbirinin yerine kullanılmaya başlandı. İnsanların bireysel ve toplumsal refahının her zaman önemli olduğu düşünülürse, teknolojik gelişmeler hız kesmeden devam edecek gibi görünüyor. Sanayileşmiş ülkelerdeki yüksek derecede teknik ilerleme, üretkenliğin artmasına ve ekonomik büyüme sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Nüfusu daha eğitilmiş olan ülkeler işgücü potansiyellerini genişletti ve yenilikçi teknolojilerde uzmanlaşarak ekonomik başarılarına katkıda bulunmuştur.

İleri teknoloji ülkelerinin ürettiği teknolojik buluş ve iyileştirmelerin amacı, üretim maliyetlerini düşürmek, kaliteyi yükseltmek ve yeni mallar geliştirmektir. Gelişmiş ülkeler bu şekilde yüksek kaliteli, düşük maliyetli ürünler yaratarak uluslararası pazarlarda avantaj elde etmektedir. Teknik gelişme diğer ülkelere ulaşmadan yapılan mallar, bulunmadığı yerlere ihraç edilir. Bu ihracat, ithalatçı ülkeler yeni ürünün üretim teknolojilerini öğrenip özümseyinceye kadar devam edecektir. Gelişmekte olan ülkeler, teknolojiye ihtiyaç duymayan standart endüstriyel ürünleri ihraç ederken, sanayileşmiş ülkeler standart dışı yeni ürünleri ihraç etmektedir (Vidhi, 2017).

Büyüme olgusu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde izlenen ekonomik stratejilerin merkezinde yer almakta ve zaman içinde üretim ve gelir artışı ile tanımlanmaktadır.

2.5.1 Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme

Savunma ve barış ekonomisi literatürü, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine çok sayıda çalışma üretmiştir. Savunma ve barış ekonomisi literatürü, ekonomik büyümenin savunma harcamalarının ve uzun vadede büyümeyi yönlendirdiği bilinen küçük bir dizi diğer değişkenin (çoğunlukla sermaye, emek ve teknolojik ilerleme) bir fonksiyonu olduğunu varsayar.

Savunma ve barış ekonomisi kapsamında 1973-2022 dönemleri arasında literatür taraması aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2: Dünya’da Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar

ARAŞTIRAN	VERİ-YÖNTEM	SONUÇ
-----------	-------------	-------

Benoit E.(1973-1978)	1950-1965 dönemleri arasındaki 44 az gelişmiş ülkelere ait savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi geleneksel kesit ve korelasyon analizi çerçevesinde incelenmiştir.	(+)
Smith (1980)	1954 ile 1973 yılları arasında 14 büyük OECD ülkesinin verileri savunma harcamalarının yatırım üzerindeki etkisi çapraz kesit seti, zaman serileri kapsamında analiz edilmiştir.	(-)
Ball N. (1984)	Benoit'nin yapmış olduğu çalışmanın aksini kanıtlamak amacıyla 1950-1965 dönemleri arasındaki 44 az gelişmiş ülkelerin verileri regresyon analizi ile incelenmiştir.	(+)
Frederiksen ve Looney (1983)	Benoit'in çalışmasına ilişkin bir incelemede, havuzlanmış bir örnekleme ayrı gruplara ayırmak (bu durumda kaynak kısıtlamalarının düzeyine göre) oldukça farklı sonuçlara yol açabileceği değerlendirilmiş olup, 24 kaynak kısıtı olmayan ve 9 kaynak kısıtı olan ülke Benoit modeli ile analiz edilmiştir.	24 ülke için (+) 9 ülke için (-)
Faini, Anne ve Taylor (1984)	1952-1970 dönemine ilişkin 69 ülke için askeri harcamaların büyümeyi yavaşlatıp hızlandırmayacağı hususuna yönelik regresyon analizi ile incelemiştir.	(-)
Değer (1986)	1965-1973 dönemine ilişkin gelişmekte olan 50 ülkenin savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini Geleneksel SEM Modeli ile incelemiştir.	Ekonomik Büyümeye (+) Dolaylı etki ve toplam etki uzun vadede (-)
Biswas and Ram (1986)	1960-1977 dönemine ilişkin 58 ülke gelirlerine göre sınıflandırılarak (41 orta gelirli-17 düşük gelirli) artırılmış model ile incelemiştir.	Nötr
Lebovic ve Ishaq (1987)	1973-1982 dönemine ilişkin orta doğu ülkelerinin verileri kullanılarak eşzamanlı ilişkiyi içeren bir model çerçevesinde çeşitli gruplamalar üzerinde havuzlanmış bir zaman serisi kesitsel analizde test eder.	(-)

Rasler, K.; Thompson, W. R. (1988)	Ondokuzuncu ve yirminci yüzyılın (ABD, İngiltere,Fransa,Almanya, ve Japonya ülkelerinin 1945 öncesi savunma yüklerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi zaman serisi ve çeşitli seriler bağlamında otokorelasyon analizi yapılmıştır.	(-)
Gyimah ve Brempon(1989)	1973-1983 döneminde 39 sahra altı Afrika ülkesini dört değişkenli hızlı ve yatırım oranına dayalı eş zamanlı model ile analiz etmiştir.	(-)
Alexander(1990)	1974-1985 dönemine ilişkin 9 Gelişmiş ülkeye ait veriler Feder Tipi 4 Sektörlü Model analiz edilmiştir.	Nötr
Mintz and Huang (1990)	Esnek hızlandırıcı yatırım modeli kapsamında ABD Savunma harcamaları yatırımları ve büyüme üzerine etkisi analiz edilmiştir.	(-)
Charles J. LaCivita; Peter C. Frederiksen (1991)	1952-1982 dönemine ilişkin gelişmekte olan 61 ülke için ülkelerin savunma yükünün ekonomik büyüme üzerine etkisi Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir.	Nötr
Chowdhury (1991)	1961-1987 dönemine ilişkin 55 gelişmekte olan ülkenin savunma harcamalarının ekonomik büyüme kapsamında zaman serisi data ile Granger nedensellik testi kapsamında analiz edilmiştir.	Nötr
Ward and Davis (1992)	1948-1996 dönemine ilişkin ABDnin savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini Feder -3 tipi model ile analiz etmiştir.	(-)
Mohammed, (1993)	Gyimah ve Brempon analizinin gözden geçirilmesi raporlanan sonuçların zayıf olduğunu ve politika sonuçlarını desteklememesi nedeniyle savunma yükünün büyüme oranı çarpanın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını analiz etmiştir.	(+)
Biswas (1993)	1981-1989 döneminde 74 gelişmekte olan ülkenin savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi geleneksel ve Feder - 2 tipi geleneksel model ile incelemiştir.	(+)
Ram (1995)	1965-1990 dönemi arasında 71 gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini Feder Tipi-4 Sektörlü model kapsamında analiz etmiştir.	Nötr

Assery, A. (1996)	1950–1980 döneminde Irak için Granger nedenselliğini incelenmiştir.	(+)
Heo Uk.(1998)	1961-1990 dönemi arsında Güneydoğu Asya Ülkeleri kapsamındaki 80 ülkede teknolojik ilerlemeyi içeren doğrusal olmayan bir savunma-büyüme modeli kullanarak savunma harcamalarının büyüme üzerindeki ekonomik etkilerini test etmiştir.	(-)
Dunne, P.; Vougas, D. (1999).	1964-1969 dönemine ilişkin Güney Afrika ülkelerinin verileri kullanılarak VAR ve Granger nedensellik modeli ile incelenmiştir.	(-)
Kollias, Christos; Makrydakis, Stelios (2000).	1955-1993 dönemi arasında Yunanistan örneği Granger nedensellik modeli ile savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine tekinci analiz edilmiştir	Nötr
Dunne, Paul; Nikolaidou, Eftychia; Vougas, Dimitrios (2001).	1960-1996 verileri ile Türkiye Yunanistan ve NATO ülkelerinin verileri kullanılarak Serilerin entegrasyon özelliklerine dikkat ederek ve vektör otoregresyon metodolojisini (VAR) kullanarak savunma ve büyüme arasındaki nedensel ilişkinin varlığını ve yönünü sistematik olarak analiz etmiştir.	(-)
Al-Yousif (2002).	1975-1998 dönemine ilişkin 6 körfez ülkesinin verileri Granger nedensellik modeli kullanılarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.	Nötr
Aizenman ve Glick (2003)	Barro ve Sala-i-Martin'in (1995) genişletilmiş bir versiyonu olarak 1989-1998 dönemine ilişkin 90 ülkenin verileri zaman serisi analizi ile incelenmiştir.	(+)
Galvin, Hannah (2003).	64 gelişmekte olan ülkenin 1999 verileri eşzamanlı denklem metodolojilerini (2SLS ve 3SLS) kullanan talep ve arz tarafı modeli kullanılarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişki incelenmiştir.	(-)
Kollias, C., Manolas, G., & Paleologou, S. M. (2004).	AB15 ülkelerinin 1961-2000 dönemi verileri eş bütünleşme ve nedensellik testleri ile savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.	Nötr

Dunne, J. Paul; Smith, Ron P.; Willenbockel, Dirk (2005).	AB'nin en fakir üç çevre ekonomisinin, yani Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın 1960-2002 dönemine ilişkin verileri VAR çerçevesinde Granger nedensellik modeli kullanılarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.	(-)
Al-Jarrah, M. (2005)	1970-2003 dönemi için petrol zengini bir ülke olan Suudi Arabistan verileri Vektör Hata Düzeltme Modelleri ve Granger Nedensellik Testi modelleri ile incelenmiştir.	(-)
Yildirim, J., & Öcal, N. (2006).	1949–2003 dönemi için Hindistan-Pakistan Ülkelerinin savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR modeli ve Granger Nedensellik Testi modelleri ile incelenmiştir.	Nötr
Narayan, ve Singh (2007).	1972-2001 dönemine ilişkin Fiji adalarının verileri Granger nedensellik testi ve eş bütünleşme ilişkisi için sınır testi kullanılarak savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.	(+)
Braşoveanu (2010)	1990-2007 dönemine ilişkin Romanya ülkesinin verileri Küme Analizi, Beşli Analiz, Regresyon Tekniği ve Granger Nedensellik Testleri kullanılarak savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.	(-)
Chang H.-C., Huang B.-N., Yang CW(2011)	1992-06 döneminde 90 ülke örneğinin tamamında düşük gelirli ülkeler dinamik bir panel Granger-nedensellik yaklaşım ile savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.	(-)
Rashid, A. S., & Arif, M. Z. U. (2012).	Bu çalışma, 1981-2006 dönemi için gelişmekte olan 14 ülkede GSYİH büyümesi arasındaki birim kök, eş bütünleşme ve dışsallık testlerini panel veri analizi dikkate alınarak incelemiştir.	(+)
Dunne and Tian (2013)	Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 170 çalışmayı kapsayan daha önceki bir anketi genişletiyor ve güncelleyen bir çalışmadır.	(-)
Chang, T., Lee, C. C., Hung, K., & Lee, K. H. (2014).	Bu çalışma, 1988–2010 dönemi için ülkeye özgü analize odaklanarak Çin ve G7 ülkelerinde (yani Kanada, Fransa, Almanya,	(-)

	İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD) askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağlantıları Granger nedenseli yeniden ele alınmıştır.	
D' Agostino G., Dunne J.P., Pieroni L(2017)	1970-14'te OECD'den 83 ülkede askeri harcamaların büyüme üzerinde etkisi incelenmiştir.	(-)
Khalid M.A., Noor Z.M (2018)	Gelişmekte olan 67 ülke için 2002 ve 2010 yılları arasında savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) tahmincilerini entegre etmektedir	(+)
Abdel-Khalek, G., Mazloum, M. G., & El Zeiny, M. R. M. (2019).	1980-2016 döneminde Hindistan'da askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek ve analiz etmek için zaman serisi yaklaşımını ve Hendry Genelden Özele (GTS) modelleme metodolojisini kullanıyor.	(+)
Nugroho, D. A., & Purwanti, E. Y. (2021).	2002-2018 yılları arasında seçilen 27 Düşük-Orta Gelirli Ülkenin askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisi Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) yöntemi ile dinamik panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir.	(+)
Ajala, O., & Laniran, T. (2021)	1981 – 2017 yılları arasındaki yıllık zaman serisi verileri kullanılarak Nijerya'da askeri harcamalar ve ekonomik büyüme otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) tahmin tekniği kullanılarak araştırılmıştır.	(+)
Maher, M., & Zhao, Y. (2022).	1982–2018 dönemi boyunca Mısır ekonomisine ilişkin verileri kullanarak otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yaklaşımı ile askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelenmiştir.	(-)

(Yazar tarafından derlenmiştir.)

Savunma harcamaları-ekonomik büyüme bağlantısına ilişkin çok sayıda ampirik çalışmaya rağmen, ampirik bulgular hala yetersizdir. Savunma harcamaları etkisine ilişkin mevcut literatürdeki tartışma, askeri harcamalar ve büyümenin pozitif bir korelasyona sahip olduğunu belirten ufuk açıcı çalışmasıyla başladı (Benoit, 1978). Daha sonra, farklı modeller, tahmin teknikleri, ülke seti ve veri periyodu kullanılarak bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ampirik olarak doğrulamak için sürekli olarak birçok

çalışma yapılmaktadır. Diğer birçok çalışma savunma harcamalarının olumlu etkisini desteklemektedir (Ateşoğlu,2002). Savunma harcamaları 1989-1999'da Orta Doğu ülkeleri ve Türkiye'de milli geliri artırdığını sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım vd.2005). Savunma harcamalarının Granger'in ihracata ve ihracatın Granger'in ulusal gelire (GSYİH) neden olduğunu ampirik olarak doğrulamıştır (Narayan ve Singh, 2007). 1977-2004 döneminde 49 ABD eyaletinde askeri harcamaları daha düşük olan eyaletlere göre, daha yüksek savunma harcama seviyeleri, ekonomik çöküşün zararlı etkilerini savuşturmak için daha hazırlıklıdır (Borch ve Wallace, 2010). 1960-2007 döneminde Fransa'da askeri harcamalar ile büyüme arasında iki yönlü nedensellik gözlemlenmiştir (Malizard, 2010). Askeri harcamaların 1959-2007 döneminde İran'daki büyüme üzerindeki olumlu etkisini desteklemiştir (Farzanegan,2014). Askeri harcamaların 2002–2010 döneminde altmış yedi gelişmekte olan ekonomide büyüme ile pozitif bir ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır (Khalid ve Noor, 2018).

Öte yandan, bazı önceki çalışmalar, örneğin, 1952-70 döneminde 69 ülke için daha büyük bir askeri yükün yavaş büyümeyle ilişkili olduğunu, oysa %10'luk askeri harcama artışının yıllık ekonomik büyümede %0.13'lük bir azalmaya yol açtığını tespit etmiştir (Faini vd.,1984). 1965-73 yılları arasında 50 gelişmekte olan ekonomiden oluşan bir panelde askeri harcamaların doğrudan ve dolaylı etkilerinin büyüme oranını azaltacağını ve kalkınmayı engelleyeceğini ortaya koymuştur (Değer,1986). Benoit ve diğerlerinin askeri harcamaların az gelişmiş ekonomilerde büyüme üzerindeki olumlu etkisine ilişkin vardıkları sonuçlara aykırı olduğunu öne sürmüştür. Askeri harcamaların ekonomik büyümeyi engellediğini, ancak sivil harcamaların sırasıyla Mısır, İsrail ve Suriye (1975–1998), (1967–1998) ve (1973–1998) için büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur (Abu-Bader ve Abu-Qarm, 2003). Askeri harcamaların Peru'nun 1970-1996'daki büyüme oranı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Klein, 2004). Askeri harcamaların, 1992-2006 döneminde 90 ülke örneğinin tamamında düşük gelirli ülkeler için zararlı bir büyümeye yol açtığını bulmuştur (Chang vd.,2011). 1970-2014'te OECD'den 83 ülkede askeri harcamaların büyüme üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etkisi gözlemlenmiştir (D'Agostino vd, 2017)

Benzer şekilde, diğer çalışmalar, askeri harcamaların büyüme üzerindeki ekonomik etkilerine ilişkin karışık sonuçlara dair kanıtlar sunmaktadır. Ekonomileri 1960-1978 yılları arasında mali kaynakları kısıtlı ve kısıtlamasız gruplara ayırmıştır.

Bulgular, artan askeri harcamaların kontrolsüz grupta büyümei desteklediğini, ancak kaynakları kısıtlı ülkelerde küçük bir görünür etkinin bulunduğunu ortaya koymuştur (Frederiksen ve Looney, 1982).1963-2005'te Kanada, Meksika ve ABD olmak üzere üç Kuzey Amerika ülkesi üzerinde yapılan bir çalışmada, artan askeri harcamaların Kanada ve Meksika'da nominal GSYİH'yı teşvik ederken, Kanada ve Meksika'da nominal GSYİH'daki büyümei azalttığını bulmuştur. (Bremmer ve Kesselring, 2007). 1951–2010 yılları arasında Güney Afrika için askeri harcama ile büyüme arasında Granger nedensel bir ilişki gözlemlenmedi. Bununla birlikte, önyükleme kayan pencere tahmini yaklaşımını kullanarak, çalışma farklı alt örneklerde iki yol Granger nedenselliği bulmuştur (Aye vd., 2014). Fransa, Almanya ve İtalya için tarafsızlık hipotezini desteklerken, Kanada ve Birleşik Krallık için askeri harcamalar-büyümei engelleyen hipotezi ve Çin için milli gelirden askeri harcamalara doğru tek yönlü Granger nedenselliğini desteklemiştir. Ayrıca sonuçlar, 1988-1910'da Japonya ve ABD örneğinde askeri harcamalar ile milli gelir arasındaki geri bildirim desteklemiştir (Chang vd, 2014). 1980-2016'da Hindistan'da askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensel bağlantı bulunmamıştır (Abdel vd.2019).

Savunma Harcamalarının Artıları

Savunma sanayii katma değeri kapsamında savunma sanayisinin yerli olarak kurulmasını savunanlar, bunun ekonomik olarak da faydalı olacağını belirtiyorlar. Fikir şu ki, silah üretimi de diğer herhangi bir iş gibidir. Bu, bu işletmenin aynı zamanda diğer tüm işletmeler gibi istihdam ve satış yarattığı anlamına gelir. Dolayısıyla satış fiyatından silahların üretim maliyeti çıkarıldığında savunma sanayinin ekonomik katma değeri ortaya çıkıyor. Ayrıca bu politikaların savunucuları, müteahhitlere yapılan harcamaların bile yerel ekonomiden mal ve hizmet alımına harcandığına inandıkları için savunma harcamalarını savunmaktadırlar. Dolayısıyla ekonomiyi katma değer hesaplanırken bu da dikkate alınmalıdır.

Barış yardımları ticaret kapsamında belirli bir bölgede verimli ticari ilişkileri sürdürmek için barış önemlidir. Ancak bu barış ancak askeri harcamalar yapılırsa sağlanabilir. Askeri harcamalar askeri gücü oluşturur. Bu güç, saldırganlar için caydırıcıdır. Askeri harcamaların yokluğunda, muhalifler ulusu yumuşak bir hedef olarak görebilir. Bu nedenle, yerel savunma harcamaları daha pahalı olabilse de, daha

güçlü ulusal güvenlik ve ticaret ve ticarete daha az aksama şeklinde daha fazla değer yaratır. Bir ülkenin savunma sistemi tam entegre ise bunun ekonomik faydaları vardır.

Savunma Harcamalarının Eksileri

Ulusal bütçelerin büyük yüzdesini oluşturuyor. Savunma ekipmanı gerçekten pahalı olabilir. Fiyat etiketi genellikle milyarlarca dolara ulaşır. Bu genellikle herhangi bir ülkenin bütçesindeki en büyük kalemdir. Savunma harcamalarının sağlık ve eğitim harcamalarından fazla olmaması gerektiği düşünülürse bu hiç de iyi bir durum değil. Ancak, çoğu ülkede olan tam olarak budur. Daha da kötüsü, ekonomik etkiye neden olan sadece satın alma fiyatı değildir. Bu ekipmanın bakımı da son derece pahalı olabilir. Çünkü bu tür bakımlar için uzman personele ihtiyaç vardır. Askeri harcamaları eleştirenler, muazzam miktardaki arazinin, personelin ve diğer kaynakların başka yerlerde daha iyi kullanılabilceğinden bahsetmeyi asla ihmal etmezler. Onlara göre savunma harcamaları ekonomik gelişmeye yol açar. Teorik olarak, vergi mükelleflerinin dolarları yalnızca iyi projelere harcanırdı. Satın alınan mal ve hizmetler, ideal olarak, bir ulusun ordusunun yeteneklerini geliştirmelidir. Ancak gerçek hayatta birçok askeri proje gereksiz ve kalitesizdir. Bu projelerin çoğu, yolsuzluğa bulaşmış yetkililer rüşvet almak istedikleri için gerçekleştiriliyor. Birçok ülkede askeri harcamaları sorgulamak saygısızlık olduğu için, bu personel bu zimmete para geçirmenin yanına kalabiliyor. Bu, tüm askeri projelerin düşük kalitede olduğu anlamına gelmez. Bu sadece yolsuzluğun birkaç projede yaygın olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, bu yolsuzluk ortadan kaldırılırsa, ulusal güvenliği olumsuz etkilemeden askeri bütçenin azaltılması için bir alan vardır.

Kurumsal kazançlara yönlendirir. Pek çok ülkede şirketler, kendi gündemlerini uygulamak için orduyu kullanıyor. Bu iddialar, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelere karşı yöneltildi. ABD, petrol rezervlerine sahip hemen hemen her ülkede güçlü bir askeri varlığa sahip. Eleştirmenler genellikle bu askeri varlığın belirli özel şirketlerin yararına olduğuna inanırlar. Ancak, savaşlar vergi mükellefleri tarafından finanse edilmektedir. Bu nedenle, kayıplar genel nüfus tarafından karşılanırken, kârlar seçilmiş bir azınlık tarafından toplanır. Ayrıca, ideal olarak ordunun tek hedefi olması gereken ulusal savunma arka planda kalıyor. Bazı durumlarda, askerler özel şirketler için paralı asker olmakla suçlanmıştır. Bu nedenle, savunma harcamaları için nüfus üzerindeki vergileri artırmak, bir tür tersine zenginlik transferidir.

2.5.2 Savunma harcamaları ve istihdam

İstihdam genellikle ekonomik büyümeyle yansıtılan temel göstergelerden bir tanesidir. Daha geniş uygulanabilirliği nedeniyle, savunma-büyüme ilişkisi, savunma-işsizlik ilişkisinden daha sık araştırılmaktadır.

Savunma harcamaları ile istihdam arasındaki bağlantı, savunma ekonomisi konusundaki kamuoyu tartışmalarının önemli bir parçası olmuştur.

Askeri harcamalar ile istihdam arasındaki ilişki karmaşıktır çünkü doğasını maskeleyebilecek birden fazla kafa karıştırıcı faktör vardır. Bazı araştırmacılar ikisi arasında pozitif bir korelasyon olduğuna inanırken, diğerleri negatif bir korelasyonun var olduğunu kanıtlayan bulgulara sahiptir. Askeri harcamaların istihdam nasıl etkileyebileceği veya bunun tersi olabileceği konusunda birkaç düşünce vardır. İlk teori, artan askeri harcama düzeylerinin, askeri Ar-Ge'den kaynaklanan yayılma nedeniyle işsizliği azaltacağıdır. Bu yayılmalar işgücü verimliliğinin artmasına neden olacak ve dolayısıyla bu emeğe olan talep işsizliği artıracak ve azaltacaktır (Tang vd. 2009). Başka bir teori, ordu bütçe kesintileri yaşadıkça, aslen askeri sektörde istihdam edilen kişilerin başka yerlerde iş arayacaklarını ve bunun da friksiyonel işsizliğin yüksek seviyelerine yol açacağını öne sürüyor (Tang, Lai, ve Lin.. 2009).

44 az gelişmiş ülkede askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki şaşırtıcı derecede pozitif korelasyonu belirleyerek şimdiye kadar sonuçsuz kalan tartışmayı tetikledi. Artan sayıda temel çerçeve ve farklı durumlara uygulanan ekonometrik yaklaşımlarla, sonuçlar önemli ölçüde farklılık gösteriyor (Benoit,1973).

11 OECD ülkesi için uzun tarihsel seriler üzerinde tahmin edilen basit dinamik indirgenmiş form regresyonlarından elde edilen kanıtlar çerçevesinde Askeri harcamaların payının işsizlik oranı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu öne sürmemektedir. Bu, işsizliği analiz ederken askeri harcamaların özel olarak dikkate alınmasına gerek olmadığı ve askeri harcamaların payındaki azalmaların daha yüksek ortalama işsizlik seviyeleri ile ilişkilendirileceği korkusunun yersiz olduğu sonucuna varmıştır (Dunne ve Smith,1990).

1962-1988 döneminde 18 OECD ülkesinde işsizlik oranı ile savunma harcamaları arasındaki ilişkiye ilişkin çeşitli ekonomik hipotezleri test etmek için üç denklemlerli bir model kullanıyor. İşsizlik oranı ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin ülkeler arasında tekdüze olmadığı ortaya çıkmıştır. Savunma harcamaları,

Almanya ve Avustralya'da işsizlik oranı üzerinde olumlu bir etkiye sahipken, Danimarka'da istihdam durumunu kötüleştiriyor. Avustralya, Almanya ve Belçika'da savunma dışı harcamalar ve işsizlik oranı nedensel olarak bağımsızdır. Savunma harcamaları, yalnızca Birleşik Krallık'ta işsizlik oranındaki değişikliklere yanıt olarak bir istikrar aracı olarak hareket ediyor gibi görünüyor. Japonya, Hollanda, İtalya, İspanya, Avusturya'da işsizlik oranı ile her iki harcama türü arasında anlamlı bir nedensel ilişki ortaya çıkmamıştır. Yeni Zelanda, İsveç, Kanada ve ABD. İşsizlik oranı ile savunma/savunma dışı harcamalar arasında birkaç çift yönlü nedensellik gözlemlenmiştir. Nedensel ilişkide ülkeler arası gözlenen değişkenlik için olası açıklamalar verilmiştir (Paul S,1996). 46 ülkeye ilişkin askeri harcamalar ile işsizlik oranları arasındaki ampirik ilişkileri incelemiştir. Analizde panel verisi kullanılmış ve Granger nedensellik testinin panel veri versiyonu uygulanmıştır. Sonuçlar, askeri harcamaları nasıl ölçtüğümüze ve grup ülkeleri nasıl belirlediğimize bakılmaksızın, işsizlikten askeri harcamalara giden nedenselliğe dair çok az kanıt olduğunu gösteriyor. Buna karşın, askeri harcamalardan işsizliğe doğru giden nedensellik, eğer askeri harcamalar GSYİH'deki payı cinsinden ölçülürse ve veriler orta ve düşük gelirli ülkelerden veya OECD üyesi olmayan ülkelerden alınırsa ampirik destek alır (Tang,2009).

Savunma harcamalarının ve yabancı askeri tehdidin istihdam üzerindeki etkilerini araştırmak için askeri harcamaların ürettiği arz yönlü etki, talep yönlü etki ve güvenlik etkisini içeren teorik bir model inşa ediyor. Teorik çalışma neticesinde savunma yükü ile istihdam arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, istihdamı maksimize etmenin savunma yükü bu belgeden çıkarılabilir. Ek olarak, yabancı askeri tehdidin artmasının üretim düzeyine zarar vereceğini ve dolayısıyla istihdamda bir azalmaya yol açacaktır. Bu makale tarafından sağlanan rasyonel bir açıklama, eğer yan ürün etkisi ve kaynak seferberliği etkisi dışlama etkisine hâkim olursa, o zaman askeri harcamaların çıktı seviyesi üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Yani askeri harcamalardaki artış istihdamı artıracaktır. Tersine, dışlama etkisi bölünme etkisine ve kaynak seferberliği etkisine hakimse, askeri harcamaların çıktı seviyesi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Yani, askeri harcamalardaki artış istihdamı azaltacaktır (Cheng,2021).

Bazı ampirik araştırmalar, Fransa (Endonezya) gibi gelişmiş (gelişmekte olan) ũlkelerde savunma ile ilgili sektörler tarafından daha fazla (daha az) sayıda işçinin işe alındığını ortaya koymaktadır.

Fransa'daki 1975 ile 2008 yılları arasında askeri harcamaların işsizlik oranı üzerindeki etkisini eş bütünlüşmeye yönelik ARDL yaklaşımıyla değerlendiriyor. Analiz sonucunda hem savunma hem de savunma dışı harcamaların işsizlik üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu, ancak savunma harcamalarının daha yüksek bir negatif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur (Malizard,2014).

Endonezya'daki 1978 ile 1980 yılları arasında askeri harcamaların işsizlik oranı üzerindeki etkisini girdi çıktı planlama modeli ile değerlendiriyor. Analiz sonucunda Savunma harcamaları, özellikle üniformalı askeri personel için önemli bir istihdam yarattı. Rutin savunma harcamaları, eşdeğer miktarda askeri sermaye harcamasından daha fazla emek gerektiriyordu. Savunma harcamaları, sivil kamu harcamalarından daha fazla emek yoğundu. Askeri harcamalardan sivil harcamalara geçiş, kısa vadede Endonezya'daki işsizliği artıracığını ortaya koymuştur (Wing,1991).

2.5.3 Savunma harcamaları ve enflasyon

Savunma harcamalarının arz, talep, para politikası ve ödemeler dengesi kapsamında enflasyonu artırabilir (Wang,2023).

Savunma harcamalarındaki bir artış talep yönünden enflasyonu artırabilir. Hem klasik hem de Keynesyen modellere göre enflasyon, toplam talep toplam arzı aştığında gerçekleşir (Abel, 2014). Savunma harcamaları, genel hükümet bütçesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bütçede toplam talebin ayrılmaz bir parçası olduğundan savunma harcamaları diğer alanlarda daha yüksek vergiler ve/veya daha düşük harcamalarla dengelenmedikçe, iyi bilinen talep çekme mekanizması yoluyla enflasyona yol açabilir (Hartman, 1973),(Schultz, 1981).

Savunma sanayi açısından arz yönlü olarak incelendiğinde yüksek maliyet düşük üretkenlik ekonominin diğer bölümlerine aktaracak olan sektörel enflasyona maliyet yönlü bir şekilde katkıda bulunur (Vitaliano, 1984). Sınırlı sayıda tedarikçi, talepte ani bir artış olduğunda üretimde bir darboğaz olması muhtemeldir (Capra, 1981),(Fordham, 2003). Aynı zamanda, savunma pazarındaki rekabet eksikliği, tedarikçilerin yüksek kar marjlarının tadını çıkarırken maliyeti en üst düzeye çıkaran

bir üretim tarzını sürdürmelerine olanak tanır. Bunların sonucu olarakta sektörel bir enflasyon ortaya çıkar.

Enflasyonun nihai olarak para arzının bir ekonominin gerçek çıktısından daha hızlı büyüdüğü zaman ortaya çıkan parasal bir olgu olduğunu savunurlar (Friedman ve Schwartz, 1971). Monetarizme göre savunma bütçesi maliye politikasının bir parçası olduğu için enflasyon üzerinde hemen bir etkisi yoktur. Bununla birlikte, savunma harcamalarındaki bir artışın mali açığa yol açması ve para otoritesinin daha fazla para yaratarak ve dolaşıma sokarak açığı finanse etmeye karar vermesi durumunda dolaylı bir bağlantı kurulabilir (Friedman, 1989). Bu akıl yürütmeye uyumlu olarak, birçok politik iktisatçı, hükümetlerin savunmayla ilgili maliyetleri diğer alanlarda ek vergiler veya harcama kesintileri yapmak yerine enflasyon yoluyla karşılama konusunda güçlü bir teşvike sahip olduğuna işaret etmiştir (Hamilton, 1977), (Heo ve Bohte, 2012),(Rockoff, 2015). Mali otoritenin parasal otoriteye hâkim olması durumunda mali açığın nihayetinde enflasyona yol açacağını savunulmaktadır (Ljungqvist ve Sargent, 2012), (Sargent, 2013),(Sargent ve Wallace, 1981).

Diğer bir husus ise büyüyen bir savunma bütçesinin ödemeler dengesi üzerindeki etkisidir. Artan savunma harcamalarının enflasyonu olumlu yönde etkileyebileceği başka bir kanal sağlar (Starr, Hoole, Hart, ve Freeman, 1984). Savunma bütçesi, denizaşırı operasyonlar veya askeri teçhizat ithali gibi amaçlarla yurt dışına yoğun bir şekilde harcandığında, önemli bir ödemeler dengesi açığı oluşturabilir. Hükümet açığı finanse etmek için para üretirse, yerel para biriminin döviz kurunun değer kaybetmesini tetikleyebilir. İthal malların fiyatında ortaya çıkan artış, ülkenin ihracat fiyatındaki düşüşle birleştiğinde, sırasıyla maliyet itme ve talep çekme mekanizmaları yoluyla yurtiçi enflasyonu neden olur.

Bir yandan enflasyon, yerel para biriminin satın alma gücünü düşürerek savunma ile ilgili ürün ve hizmetlerin maliyetini artırır. Daha sonra, bu düşük satın alma gücünü dengelemek ve savunmayla ilgili kalemlerin gerçek çıktısını korumak için savunma harcamalarında bir artış gerekir. Artan savunma harcamalarını destekleyenler, argümanlarını ilerletmek için genellikle enflasyonu bir sebep olarak kullanırlar ve mali karar vericiler, enflasyonu bütçe planlamalarında kritik bir faktör olarak görürler. Bu bağlamda enflasyon savunma bütçesini artırır. Öte yandan enflasyon, hükümet yetkililerini en az iki nedenden dolayı savunma bütçesini kısmayı düşünmeye sevk edebilir. İlk olarak, hükümet enflasyonu kontrol altına almak için

mali bir araç olarak savunma bütçesi kesintisini kullanabilir. İkinci olarak yerel para biriminin satın alma gücündeki kayıp, silah ve üreyim arasındaki bütçe rekabetini yoğunlaştırabilir. Görevdeki politikacılar genellikle daha az ilgilendiklerinde, savunma harcamaları pahasına bir değiş tokuş yapma olasılıkları daha yüksektir.

Sonuç olarak savunma harcamalarındaki artış, açık bir ekonomide talep-çekme, maliyet-itme, para politikası ve ödemeler dengesi mekanizmaları aracılığıyla enflasyonu destekleyebilir. Öte yandan, yüksek enflasyon, görevdeki hükümetin politika önceliklerine bağlı olarak savunma harcamalarının büyümesini olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Hükümet savunma çıktı seviyesini korumayı tercih ederse, etki olumlu olabilir. Hükümet enflasyonu kontrol etmeyi tercih ettiğinde ve dış güvenlik politika gündeminde düşük olduğunda, etki olumsuz olabilir. Dört büyük Batılı gücün 1956-1979 dönemine ait verilerini kullanarak Granger nedensellik testi ile incelemeye tabi tutmuştur. İnceleme sonucunda Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık örneğinde savunma harcamaları ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, Fransa ve Federal Almanya Cumhuriyeti örneklerinde savunma harcamaları ve enflasyon arasında karşılıklı olarak ilişkili bulunmuştur (Starr vd.,1984).

1943'ten 1989'a kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde savunma harcamaları ile ekonomik performans arasındaki nedensel ilişki, vektör oto regresyon kullanılarak araştırmıştır. İnceleme sonucunda savunma harcamaları ile enflasyon arasında nedensel yönde önemli bir ilişki olmadığını bulmuştur (Kinsella,1990).

1956-1989'a kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde savunma harcamaları ile ekonomik performans arasındaki nedensel ilişkisini yapısal vektör otoregresif model (SVAR) ve yapılandırılmamış yinelenmeli modeller (URVAR) kullanılarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda SVAR ve URVAR testinde nedensellik yönünden etkilendiği görüldü (Gı Baek,1991).

1940-2000 askeri mal ve hizmetler için yapılan savunma harcamalarının enflasyon oranının askeri olmayan hükümet sektörü veya bir bütün olarak ekonomi için enflasyon oranlarından ortalama olarak daha yüksek olduğu olgusu için üç tamamlayıcı açıklama test etmiştir. İlk olarak, daha yüksek kamu sektörü enflasyon oranları, genellikle nispeten sermaye yoğun özel sektörle karşılaştırıldığında emek-yoğun hükümet faaliyetlerinin düşük üretkenliğine atfedilir. Askeri mallar ve hizmetler zorunlu olarak emek yoğun olmadığından, bu model askeri enflasyonun

yalnızca küçük bir bölümünü açıklar. İkinci ve daha önemli olan husus, genellikle savaşlarla ilişkilendirilen askeri harcamalardaki hızlı artışların yüksek enflasyona yol açmasıdır. Bununla birlikte, politik nedenlerden dolayı, savaşların sonundaki tasarruflar, fiyatlarda karşılık gelen bir düşüş sağlamaz. Zaman içinde daha yüksek ortalama enflasyona yol açar. Son olarak, Pentagon'un daha yüksek askeri harcamalara olan ilgisinin, deflatör serisinin inşasını etkileyebileceğine ulaştı (Fordham,2003).

Mevcut literatürdeki muğlak ampirik sonuçların, savunma bütçesi büyümesi ile enflasyon arasındaki karmaşık ilişkinin ortaya koyduğu metodolojik zorlukların bir yansıması olduğunu öne sürüyor. Her şeyden önce, ülkeler arasındaki heterojenlik, konuyla ilgili genellemeler yapmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır. Savunma harcamalarındaki artışın enflasyon üzerindeki etkisinin uzun vadede ortaya çıkacağını öngören bir teori varsayalım, ancak ampirik çalışmalar teoriyi test etmek için yalnızca kısa bir süreyi kapsamaktadır. İlgili değişkenler arasında anlamlı bir etkinin olmaması, teorik tahminin değerlendirilmesi için herhangi bir somut kanıt sağlamaz. Uzun zaman serisi verilerinin eksikliği, savunma-enflasyon ilişkisine ilişkin mevcut ampirik araştırmaların çoğu için bir norm olacaktır. Savunma bütçesi büyümesi ile enflasyon arasındaki ilişki bağlama özgü olabilir ve bu nedenle doğrusal olmayan dinamiklere sahip olabilir. Aynı ülke için bile savunma bütçesi büyümesi ile enflasyon arasındaki bağlantılar tarihin sadece belirli dönemlerinde ortaya çıkabilir. Bunun nedeni, yapısal kırılmaların meydana gelmesinin savunma-enflasyon ilişkisinin önemini, büyüklüğünü ve yönünü değiştirebilmesidir. Teorik olarak, savunma bütçesi büyümesi ile enflasyon arasındaki ilişki, farklı ekonomik döngülerde değişiklik gösterebilir. Savaş zamanı seferberliği, ulusal kaynaklar üzerinde artan talepleri içerir ve aşırı kapasite veya artan vergilendirme, fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı uygular (Aguiar-Conraria, Magalhães, ve Soares,2012).

1955 ile 2010 yılları arasındaki Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan için ampirik yaklaşımlar kullanarak savunma harcamalarının oranının genişletilmesinin uzun vadeli enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedir. Eş bütünleşme testi sonuçları,

(1) savunma harcamalarının oranındaki artışın Çin ve Japonya'da daha düşük uzun vadeli bir enflasyon oranına, ancak Tayvan'da daha yüksek bir enflasyon oranına yol açtığını;

(2) savunma harcamalarının oranındaki artış, Çin, Japonya ve Tayvan için ünlü Benoit Hipotezini destekleyen daha yüksek uzun vadeli ekonomik büyümeye yol açar;

(3) Çift yönlü Granger nedensellik testinin sonuçları, ülkeler arası Çin ve Japonya, Çin ve Tayvan çiftleri ve son çift olan Japonya ve Güney Kore arasında bir silahlanma yarışının var olduğunu göstermektedir.

(1) ile (3)'e dayanarak, savunma harcamalarının oranı arttıkça, Çin ve Japonya'da bir silahlanma yarışı, daha yüksek ekonomik büyüme ve daha düşük enflasyon bir arada var oluyor. Bu bulgular aynı zamanda, ekonomik performans göz önüne alındığında, silahlanma yarışı ve silahsızlanma konularının son yıllarda neden savunulduğunun bir açıklaması olabilir sonucuna ulaşmıştır (Lin vd,2016).

1953–2014 yılları arasındaki özellikle barış zamanlarında Çin'de savunma harcamalarının enflasyonist olup olmadığını test etmek için savunma harcamalarındaki büyüme oranı ile enflasyon arasındaki bağı inceliyor. Dalgacık analizini kullanarak, savunma harcamalarındaki büyüme oranı ile enflasyon arasındaki bağlantının zaman içinde ve frekanslar arasında değiştiğini buldu. Enflasyonun savunma harcamaları büyüme hızı üzerindeki olumsuz öncü etkilerini, çeşitli frekanslarda belirli dönemlerde destekleyen kanıtlar sunuyoruz. Sonuçlar, ilişkinin sekiz yıldan kısa orta vadeli ufukta uzun vadede olduğundan daha güçlü olduğunu göstermiştir. Savunma harcamalarının enflasyon üzerinde olumlu bir öncü etkisi gösterilmemiştir, bu da savunma harcamalarının Çin'de enflasyonist olmadığını göstermektedir. Sonuçlar, enflasyonun, özellikle barış zamanında, kısa ve orta ölçekte savunma harcamalarındaki büyüme oranını düşürdüğünü göstermektedir. Bu çalışma, savunma harcamaları ile enflasyon arasındaki bağlantıya yeni bakış açıları getirmekte ve böyle bir ilişkinin zaman ve frekans özelliklerine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada, savunma harcamalarının enflasyonist olduğu fikrini destekleyen çok az kanıt olduğu göz önüne alındığında, savunma harcamalarındaki ılımlı bir artışın Çin'de fiyat istikrarına zarar vermeyeceği sonucuna ulaşmıştır (Xu, Y., Su, C. W., ve Tao, R.,2020).

2.5.4 Savunma harcamaları ve gelir dağılımı

Eşitsizlik, varlıkların, servetin veya gelirin bireyler ve/veya nüfuslar arasında nasıl dağıldığı arasındaki fark olan ekonomik eşitsizliği ifade eder. Gelir, belirli bir yıldaki hane halkı kullanılabilir geliri olarak tanımlanır. Kazançlar, serbest meslek ve

sermaye geliri ile kamu nakit transferlerinden oluşur; hane halkı tarafından ödenen gelir vergileri ve sosyal güvenlik katkı payları mahsup edilir. Hane halkının geliri, farklı büyüklükteki hane halklarının ihtiyaçlarındaki farklılıkları yansıtacak şekilde bir düzeltme yapılarak, hane halkının her bir üyesine atfedilir. Gelir eşitsizliği, maddi kaynakların toplum genelinde nasıl dağıldığının bir göstergesidir. Başka bir anlamda gelir eşitsizliği gelirin bir toplumda ne kadar eşit olmayan bir şekilde dağıldığını ifade eder. Dış kaynak kullanımı, teknolojik gelişmeler, eğitim ve enflasyon gibi unsurlar genellikle gelir eşitsizliğinin nedenleri olarak kabul etilmektedir (OECD,2015).

Savunma harcamaları ve gelir dağılımı özellikle savunma harcamalarından eşitsizliğe doğru birçok kanaldan etkilemekte olup bu iki unsur arasındaki bağlantı karmaşık hale getirmektedir. Bu bağlamda savunma harcamaları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yönünün ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değiştiği söylenebilir. Savunma harcamalarının gelir eşitsizliği ilişkisini açıklayan çok fazla yaklaşım bulunmakla birlikte klasik Keynesci yaklaşıma göre savunma harcamaları savunma ile ilgili sektörlerde ekonomik fırsatları artırmakta, bu sektörlerdeki toplam talebi, karı ve iş olanaklarını artırmaktadır. Bu iş fırsatlarına erişilebilirlik, gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rol oynamaktadır (Meng, Lucyshyn ve Li, 2015). Ekonomideki gerileme ve düşüş dönemlerinde Ekonomideki gerileme dönemlerinde yükselen ve yükselen yönde düşen gelir eşitsizliği düzeyi, iş çevriminin zirve yaptığı dönemde yoksulların zenginlere yakın kazandığını ima etmektedir (Beach, 1977). Diğer taraftan askeri harcamaların ayrıntılı bileşimi karmaşık olabileceğinden, yukarıda belirtilen ilişki değişebilir. Savunma harcamalarının artması istihdamı etkilemektedir. Bu istihdam sayesinde iş fırsatları ortaya çıkacaktır. Bu fırsatlar gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkilemektedir. Yüksek savunma bütçesi kalifiye elemana iş ve kazanç sağlamak için kullanılırsa gelir eşitsizliğinde artış olur. Etki, askeri harcamaların özel yapısına ve doğasına bağlıdır (Ali,2007),(Meng, Lucyshyn ve Li, 2015). Genel olarak, daha yoğun askeri teçhizata yapılan harcamaların eşitsizliği artırma etkisine sahip olması beklenmektedir. Ayrıca daha yoğun iş gücü ve yurt içi askeri harcamaların eşitsizliği azaltıcı etkisinin daha fazla olması beklenmektedir. Savunma harcamaları genellikle diğer kamu ve sosyal harcamalar pahasına yapılır. Bu yüksek harcamalar, diğer sosyal ve refah planları için kaynakların kıt olmasına neden olur. Sosyal ve refah programlarına daha az yatırım, gelir eşitsizliğinde artışa yol açar (Lin ve Ali, 2009). Bu nedenle, Bir kurum olarak Ordu, kıt kaynaklar için diğer sosyal

programlarla rekabet eder ve bu sosyal programların özel avantajlarını azaltır. Savunma Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) artıkları ve savunma teknolojisi pozitif bir dışsallık sağlar. Modern askeri silahlar ileri teknolojiye bağlıdır. Bu teknolojiler, endüstriyel üretkenliğin geliştirilmesinde kilit faktörlerdir. Bu teknolojik gelişmeleri başka sektörlerde kullanması muhtemeldir. Teknolojik gelişmeler yoluyla gelişen sanayi, tüm ülke için üretkenliği artırabilir (Doğan, Can. ve Değer, 2018) Toplam verimlilikteki artış, finansal kazançlarda artışa yol açmakta ve bu da ülkedeki gelir eşitsizliğinin azalmasına katkıda bulunmaktadır (Meng, vd., 2015).

Ancak ekonomik eşitsizlik politik ekonomi açısından büyürse, bu durum toplumun istikrarsızlaşmasına yol açacak ve toplumsal bir gerilim kaynağı haline gelerek toplumsal ve siyasal değişim taleplerini artıracaktır (Ali, 2004). Bu nedenle askeri harcamaların artması toplumsal düzeni korumaya çalışan iktidar sahiplerinin bir hamlesidir. Sendikaları ve diğer eşitlikçi toplumsal güçleri bastırmak eşitsizliği artırır ve askeri harcamaları artırma ihtiyacını daha da artırır. İstikrar arayışında kurum, barışı ve mevcut durumu korumak için muhalefeti bastırarak ve dolayısıyla eşitsizliği artırarak tercihlerini ifade eder. Bu nedenle eşitsizliğin düzeyi askeri harcamalara olan talebi büyük ölçüde etkilemektedir. Eşitsizlik arttıkça askeri harcamalar artabilir (Lin ve Ali, 2009, s.673-674).

Askeri harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişki, ABD için Vietnam Savaşı sonrası dönemde zaman serisi verileri kullanılarak incelenmiştir. Ampirik tahminler, vergiler, ekonomik büyüme, faiz oranları, enflasyon ve askeri olmayan harcamalar gibi makro-ekonomik değişkenler kontrol edildikten sonra, askeri harcamaların gerçekten de artan gelir eşitsizliği ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ampirik tahminler, vergiler, ekonomik büyüme, faiz oranları, enflasyon ve askeri olmayan harcamalar gibi makro-ekonomik değişkenler kontrol edildikten sonra, askeri harcamaların gerçekten de artan gelir eşitsizliği ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Abell,1994).

Silahlı kuvvetlerin büyüklüğünü, GSYİH büyümesini, kişi başına düşen geliri ve diğer olası belirleyicileri kontrol etmek ve savunma harcamalarının eşitsizlik üzerindeki etkisini incelemesi amacıyla 1987-1997 yılları arasındaki ülke düzeyinde gözlemlerle bir panel regresyon kullanarak, askeri harcamaların ücret eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna dair tutarlı tahminler elde etmiştir. Ücret ve gelir arasındaki yakın ilişki göz önüne alındığında, bu sonuç bir ülkenin askeri harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini artırabileceğini göstermektedir (Ali,2007).

Altı değişkenli bir vektör otoregresif (VAR) modeli kullanır ve savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi analiz edilmesi amacıyla 1933'ten 2004'e Türkiye verileri kullanılmış ve sonucunda savunma harcamalarının gelir eşitsizliğini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Özsoy,2008).

Hindistan, Pakistan, Sri Lanka ve Bangladeş için 1975–2005 dönemi için panel veri analizi kurdu ve önemli makroekonomik ve kurumsal faktörleri kontrol ederek, savunma harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuştur (Vadlamannati,2008).

UTIP-UNIDO verilerine dayalı olarak 1970–2005 dönemi için Malezya, Endonezya, Singapur, Filipinler, Güney Kore ve Hindistan için savunma harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki nedenselliği araştırmak için ARDL yöntemini kullanmıştır. Malezya için savunma harcamalarından gelir dağılımına doğru tek yönlü, Singapur için iki yönlü ve geri kalanı için nedensellik yok olduğu sonucuna ulaşmıştır (Hirnisca, Habibullah ve Baharom,2009).

1963–2007 dönemi için Türkiye'de savunma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceledi. Temel eş bütünleşme ve nedensellik testlerinden yararlanan savunma harcamalarının bu özel durumda gelir dağılımı üzerinde bir etkisi olduğuna dair kanıtlar sağlayarak literatüre ekledi (Elveren,2012).

1977–2007 dönemi için SIPRI verilerini kullanarak 14 NATO ülkesinde savunma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini panel birim kök ve eş bütünleşme analizi kullanmıştır Savunma harcamalarına ilişkin eşitsizliğin kısa dönem esnekliği- 0,075'tir. Uzun vadeli ilişki, kesitsel bağımlılığa dayanlı ikinci nesil panel eş bütünleşme ve nedensellik tekniklerinin uygulanmasıyla irdelendiğinde benzer sonuçlar elde edilmiştir (Michael ve Stelios,2020).

2.5.5 Savunma harcamaları, bütçe açığı ve dış borçlanma

Personel giderler, diğer cari giderleri, yatırım giderleri ve transfer giderleri toplamının vergi gelirleri ve vergi dışı gelirleri aşması sonucunda bütçe dengesi negatif yönlü bir değer oluşturur. Söz konusu değer bütçe açığını ifade eder. Kısaca ifade edilirse hükümetin gelir ve giderleri arasında negatif yönlü değişim sonucudur.

Eğer bütçe açığı reel ekonomik değişkenleri etkiliyorsa, hükümet tarafından gelirin farklı nesiller arasında yeniden dağıtılması için bir araç olarak kullanılabilir (Seigle, 1997).

Bu durumda, vergi politikaları, devlet sübvansiyonları ve devletin transfer ödemeleri, cari dönemde farklı gelir grupları ve nesiller arası başarılı gelir transferinde kritik bir role sahiptir (Meltzer ve Richard, 1981).

Dolayısıyla bütçe açığı, gelirin yeniden dağıtılması için bir araç olarak kullanılabilir (Cukierman ve Meltzer, 1989). Savunma harcamalarının devlet bütçesi üzerinde büyük bir baskı oluşturduğuna inanılmakta ve özellikle üçüncü dünya ülkelerinde bütçe açığının artmasına neden oluyor.

Savunma harcamaları, küçük sanayileşmekte olan ve gelişmekte olan ekonomiler için borçluluğun potansiyel olarak önemli bir belirleyicisidir. Savunma harcamalarının tanımı kapsamında geliştirilen silah teçhizat mal ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde döviz yoluyla yapılması ve söz konusu ülkelerin bu harcamaları karşılayacak iç finansmanı olmaması durumu bütçedeki dengenin bozulmasına neden olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki askeri harcamalar, güvenlik ihtiyaçları (hem iç hem de dış) ve düşük kişi başına gelir ve ciddi bütçe açıkları gibi ekonomik değişkenlerin dayattığı kısıtlamalar tarafından motive edildiği sonucuna varmıştır (Brzoska,1985, s. 271-277).

1986-1973 dönemine ilişkin Pakistan'ın savunma harcamaları analiz edilmiştir. Söz konusu analizde savunma harcamaları ile bütçe açığının ilişkili olduğu ve herhangi bir özel planın etkisini tahmin etmenin zor olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak, askeri yük arttığında, hükümetin temel planları ve sosyal konuları azalttığı ve sosyal harcamaları azaltarak bütçe açığını dengelediğini değerlendirilmiştir (Frederickson ve Looney,1994).

ABD'nin 1972-1991 döneminde ilişkin verilerini zaman serisi kullanarak vergi, ekonomik büyüme, faiz oranı, enflasyon ve askeri olmayan harcamalar gibi makroekonomik değişkenleri kontrol ederek savunma harcamaları ve gelir dağılımını ele almıştır. Söz konusu analizde savunma harcamalarının farklı sosyal gruplar arasında daha fazla gelir dengesizliğine neden olduğu sonucuna varılmıştır (Abel,1994).

1939-1989 döneminde Amerikan Federal bütçe açığı üzerindeki transfer programları ile hükümetin savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Savunma harcamaları ile bütçe açığının birbiriyle ilişkili olduğu ve her ikisinin de farklı sosyal gruplar arasında gelir aktarımı kaynağı olduğu sonucuna varılmıştır. 1960'ların ortalarında Amerika'nın bütçe açığının başladığını ve zenginliğin farklı sosyal gruplar ve gelecek nesiller arasında yeniden dağıtılması için bir mekanizmaya neden olan yapısal bir transferi ortaya çıkardığını değerlendirilmiştir (Seigle,1997).

Türkiye'de bütçe açığı, savunma harcamaları ve gelirin farklı sosyal gelir grupları arasındaki yeniden dağılımı arasındaki ilişkiyi 1965-2003 dönemini kapsayan VAR modeliyle incelemiştir. VAR tahmini ve Etki Tepki Fonksiyonunun sonuçları, hükümetlerin bütçe açığını ve savunma harcamalarını farklı sosyal gruplar ve nesiller arasında gelir transferi aracı olarak kullanabileceği sonucuna varılmıştır (Özsoy,2008).

1972-2006 döneminde İran devletinin savunma harcamaları ile transfer ödemeleri arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Ani Tepki Fonksiyonundan elde edilen sonuçlar, şok edici bütçe açığının sadece kendisi ve savunma harcamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ve darbe tepki işlevi ayrıca savunma harcamalarına yönelik şokun bütçe açığı üzerindeki olumlu ve anlamlı etkisinin üst üste iki dönem olduğunu göstermiştir. Savunma harcamaları özellikle üçüncü dünya ülkelerinde bütçe açıklarını artırarak bütçe üzerinde büyük bir yük oluşturabileceği sonucuna ulaşmıştır (Samadi ve Behboodi,2013).

1986-2011 döneminde Nijerya devletinin savunma harcamaları ile dış borçlanma arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi, etki-tepki fonksiyonu, varyans ayrıştırma yöntemleriyle araştırılmıştır. Araştırma sonucunda nedensellik yönünden etkisi olduğu sonuca ulaşılmıştır (Anfofum vd.,2014).

1973–2009 dönemi için askeri harcamaların dış borç üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Bu amaçla, değişkenler arasındaki eş bütünleşmeyi incelemek için eş bütünleşmeye yönelik otoregresif dağıtılmış gecikme sınırları testi yaklaşımı kullanılır. Değişkenlerin bütünleşme sırasını test etmek için ADF, PP ve ADF-GLS birim kök testleri uygulanmıştır. Uzun ve kısa dönemde askeri harcamaların dış borç üzerindeki marjinal etkisini araştırmak için Olağan En Küçük Kareler (OLS) ve hata düzeltme yöntemi regresyonları kullanılmaktadır. Bulgularımız, askeri harcamalar, dış borç, ekonomik büyüme ve yatırım arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını

doğrulayan eşbütünleşmenin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca, sonuçlarımız askeri harcamalardaki artışın dış borç stokunu artırdığını; yatırımdaki artış dış borcu da artırır, ancak ekonomik büyümenin dış borç üzerinde ters bir etkisi vardır. Burada bildirilen bulguların bir anlamı, Pakistan durumunda dış borcu kırmak için kapsamlı bir ekonomi politikası formüle etme ihtiyacı olduğudur (Shahbaz, Shabbir ve Butt, M. S. vd.,2016).

1980'den 2018'e kadar seçilen beş Güney Asya ülkesinde, yani Bangladeş, Hindistan, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'da dış borç sıkıntısının sosyal ve ekonomik belirleyicilerini çağdaş panel sabit etkiler modelini kullanarak araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Savunma harcamalarının dış borçlanmaya etkisi pozitif olduğu tespit edilmiştir (Abbas ve Wizarat ,2018).

2.5.6 Savunma harcamaları ve ödemeler dengesi

Büyüme modelinin temel önermesi, sürekli büyüyen açıkları finanse edemediği sürece, uzun vadede hiçbir ülkenin cari işlemler dengesi ile uyumlu orandan daha hızlı büyüemeyeceğidir. Nitekim ithalat ihracattan daha hızlı büyüyorsa cari açığın dış borçlanmayla, yani sermaye girişlerinin artmasıyla finanse edilmesi gerekir.

Mali akışların büyümesi GSYİH'nın büyümesinden daha büyükse, o zaman net aşırı borcun GSYİH'ye oranı ayrılmaz bir şekilde artacaktır. Uluslararası finans piyasaları, özel sektör ve özellikle az gelişmiş ülkelerde kamu temerrüdü riski konusunda belirgin bir şekilde gerginleşmeden önce, bu oranın boyutunun bir sınırı vardır. Borçlanmanın çoğu kısa vadeliyse, döviz kurunun düşmesini hızlandıran sermaye kaçıışı tehlikesi vardır. Bu, yabancıların (borç verenlerin) sahip olduğu yerli varlıkların yabancı para cinsinden (özellikle ABD doları) sermaye kaybına neden olmakla kalmayacak, aynı zamanda ciddi yerel likidite sorunlarına da neden olacaktır. Bu, özellikle gelişmekte olan birçok ülke için geçerlidir, çünkü bankaların ve firmaların aşırı borçları ağırlıklı olarak yabancı para cinsindedir.

Savunma harcamaları kapsamındaki silah malzeme hizmet alımlarının geliştirilmesi sürecinde savunma sanayii önemli bir yere sahiptir. Savunma sanayi ödemeler dengesi üzerindeki etkisi kısa ve uzun vade kapsamında incelenmesi gerekmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin savunma sanayisi dışa bağımlılık oranları yüksektir. Bu ülkelerin yedek parça veya bazı malzemelerin alımlarında dışa bağımlıdır. Söz konusu bağdan dolayı savunma sanayi projelerinin ödemeleri tedarik

yapılan ürünün ülkesindeki para cinsinden gerçekleşmektedir. Kısa vadede ödemeler dengesi açısından negatif görülür. Ancak uzun vadede savunma sanayinin gelişmesiyle negatif etki pozitif yönde gelişir.

1956-1994 dönemi için Türkiye verilerini değer tipi model ile 2 ve 3 aşamalı en küçük kareler regresyon analiziyle incelemiş olup inceleme sonucunda savunma harcamalarının ödemeler dengesine etkisi bulunmadığı sonucunu elde etmiştir (Sezgin,2001).

1980-2002 dönemi için Türkiye verilerini askeri teçhizat harcamaları ve ithalatı temelinde Türkiye'nin ödenmemiş askeri borcunu tahmin etmeye çalışmış olup sonucunda savunma harcamalarının ödemeler dengesi üzerinde kısa vadede pozitif yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Günlük-Senesen,,2004).

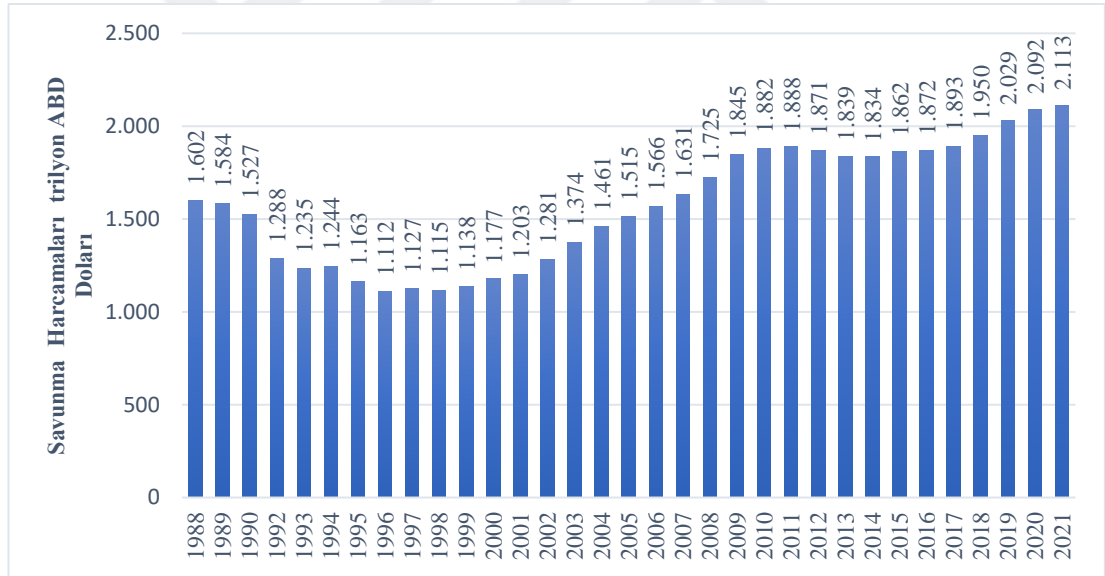
Mali denge ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi 1970 – 2007 dönemini kapsayan gelişmiş ve gelişmekte olan ve düşük gelirlili ülkeler için verileri kullanılarak Vektör Otomatik regresyon (VAR) modellerini uygular. Analiz sonucunda diğer çalışmalarla paralel olarak sabit etkiler tahminleri maliye politikalarının cari işlemler dengesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğuna işaret etmektedir. Ek olarak, etkinin büyüklüğünün ticari açıklık düzeyi, döviz kuru rejimi, başlangıçtaki kamu borcu düzeyi ve çıktı açığı gibi bir dizi ülkeye özgü özelliğe bağlı olduğunu da bulmuşlardır (Abbas, Bouhga-Hagbe.ve Velloso.2011).

1995 – 2011 dönemini kapsayan 30 OECD ekonomisi için askeri harcamalar ile cari işlemler dengesi arasındaki ampirik ilişkiyi panel verileri ile analiz etmiştir. OLS, sabit etkiler ve GMM modellerinden elde edilen tahminleri karşılaştırmak için kullanılmıştır. Bu nedenle, askeri harcamaların OECD örnek ülkelerinin cari hesap dinamikleri için önemli olduğuna dair kanıtlar bulunduğu sonucuna varılmıştır (Alozious,2015).

BÖLÜM 3: DÜNYADA SAVUNMA HARCAMALARI VE GELİŞİMİ

Birçok ülkede ulusal güvenlik önceliklerinin değerlendirildiği, savunma politikalarının üretildiği veya güncellendiği ve yeniden yapılanma çabalarının askeri organizasyonları yeniden şekillendirdiği resmi bir süreç vardır. Bu süreç, satın alma planları, yeni veya iyileştirilmiş ekipmanın envantere alınması, envanterlerin boyutunun ve bileşiminin yenilenmesi, envanter sistemine göre eski ekipmanın kullanımdan kaldırılması, depolanmasına veya imha edilmesi veya başkalarına satılması veya devredilmesinden oluşmaktadır. Savaş veya diğer ulusal acil durumlar anılan sürecin değişimini ve hızını değiştirebilir.

SIPRI askeri harcama veri tabanı, 173 ülke için 1949-2022 dönemini içermektedirken dünya geneline ilişkin veri tabanı 1988'de başlamaktadır. 1988-2021 yılları arasındaki savunma harcamaları rakamları 2021 yılı sabit fiyatları ve döviz cinsinden trilyon ABD Doları olarak şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1: 1988'den 2021'e kadar küresel savunma harcamaları (Trilyon ABD Doları)

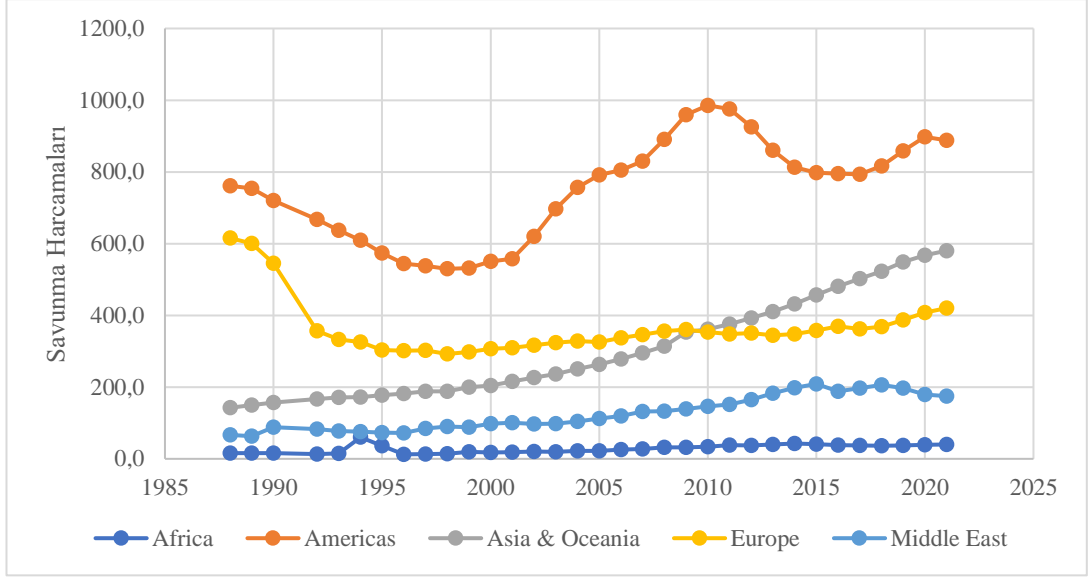
Kaynak: (SIPRI, 2022)

Dünya genelinde savunma harcamalarının seyri İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi, ABD 11 Eylül 2001 terör saldırıları, yılında ABD'nin Irak'ı işgali 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ihlali, Çin ve Kuzey Kore'nin güvenlik arayışı ile değişmiştir. 1990 ile 1991 arasında Çöl Fırtınası veya birinci Körfez savaşının başlaması nedeniyle, Orta Doğu ve Kuzey Afrika için askeri harcamaların artmasına

neden olmuştur. Rakip gruplar arasındaki gerilimin azalmasının ve Doğu Avrupa'daki SSCB ve komünist rejimlerin çöküşünün bir sonucu olarak savunma harcamalarının gerilemesine neden olmuştur. Genel olarak, SIPRI rakamlarına göre, 1989-1996'da dünya askeri harcamalarında, o zamandan beri bazı dalgalanmalar ve hatta küçük artışlarla birlikte, reel olarak bir azalma görülmektedir.1999 itibariyle uluslararası terörizm gibi yeni tehditler ve teröre bağlı çatışmalar nedeniyle dünya askeri harcamalar bir kez daha büyüme eğilimine yönelmiştir.2000 yılından sonra ülkelerin eyalet içi savaşları, 11 Eylül saldırısı , Tunus'ta 18 Aralık 2010'da başlayan 'Arap Baharı'nın ardından Mısır, Irak, Lübnan, Libya, Suriye ve Yemen'deki istikrarsızlığı, Latin Amerika ve Karayipler'de bazı hükümetlerin uyuşturucu kaçakçılığıyla ilgili şiddeti engellemeye yönelik çabalarından güç alan küçük bir artış eğilimi savunma harcamalarının son yıllarda artmasına neden olmuştur (Sandler ve George,2016).

Soğuk Savaş sonrası dönemin başlangıcından beri, ABD, Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore kendi ilgi ve yeteneklerine dayalı hepsi farklı özelliklere sahip çok sayıda gri bölge stratejisi geliştirmiştir. Çin Güney'deki toprak iddialarını savunmak, İran Orta Doğu'da ABD etkisini azaltmak kendisini rejim değişikliğinden ve dış tehditlerden korumak, diğer Şii rejimleri ve hizipleri güçlendirmek ve başlıca bölgesel rakipleri olan Suudi Arabistan ve İsrail'in etkisini azaltmak, Kuzey Kore Pyong yang rejimini korumak ve Kore yarımadasını kendi otoritesi altında yeniden birleştirme amacıyla yapmış geliştirmiş oldukları stratejiler savunma harcamalarının seyrini etkilemiştir (Rant,2011)

Soğuk savaşın sona ermesi İkinci Körfez savaşı gibi nedenlerle bölgelere göre savunma harcamalarının seyri değişmiştir. Bölgelere göre 1988-2021 yılları arasındaki savunma harcamaları rakamları 2021 yılı sabit fiyatları ve ABD Doları cinsinden şekil 2'de sunulmuştur.

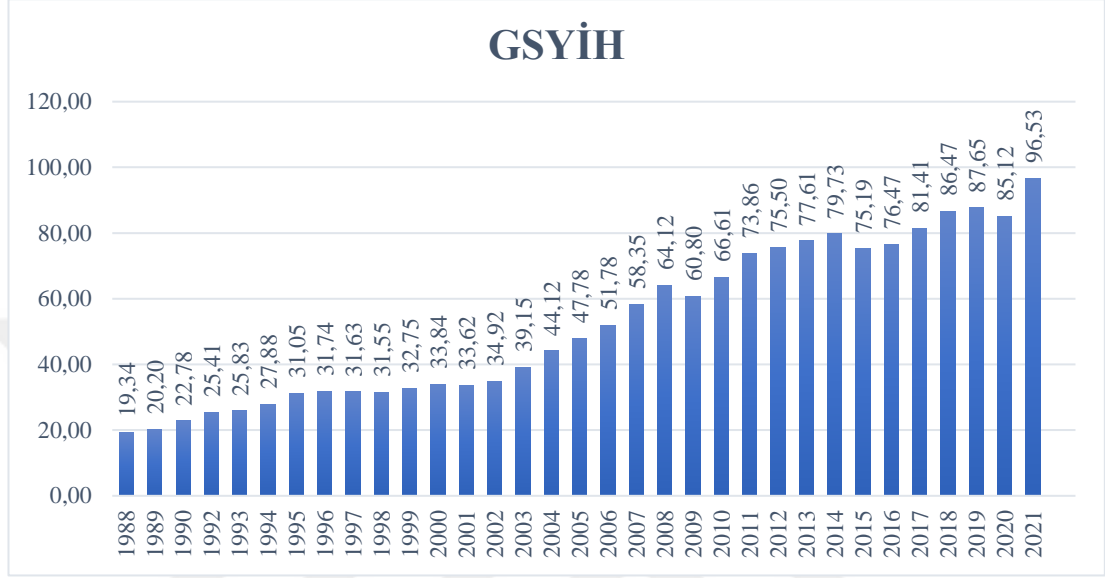
Şekil 2:1988'den 2021'e kadar Bölgelere göre Savunma Harcamaları Seyri (Trilyon ABD Doları)

Kaynak: (SİPRI,2022)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Doğu Avrupa devletlerinde savunma harcamalarına ayrılan kaynaklar başka alanlara yönelmiş ve askeri harcamalarda azalma gözlenmiştir. Batı Avrupa ve gelişmekte olan ülkelerde de bu durumdan etkilendi ve askeri harcamalar azaldı. 1990'larda İkinci Körfez Savaşı nedeniyle Batılı devletlerin, savunma harcamalarının en yüksek seviyeye ulaştığı, 1988'den 1997'ye kadar, dünya çapında savunma harcamaları bu on yılda üçte bir oranında istikrarlı bir şekilde azaldı. 1998'den sonra, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Doğu Asya'da askeri harcamalar yeniden yükselmeye başladı. Ancak askeri harcamalara ayrılan paydaki düşüş eğilimi uzun sürmedi. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Afganistan ve Irak'a müdahalesi, Arap Baharı, Ortadoğu'daki gelişmeler ve terör eylemlerinin artması nedeniyle askeri harcamaların bütçedeki payı yeniden arttı.

SİPRI 2022 raporu verileri incelendiğinde 2021'de dünya çapında savunma harcamaları 2,11 trilyon ABD doları seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür. Dünya genelinde savunma harcamaları incelendiğinde 1988'e göre yüzde 31,9, 2001'e göre yüzde 79,48, 2012'ye göre yüzde 12 ve 2020'ye göre yüzde 0,7 oranında artmıştır. Dünya genelindeki savunma harcamalarının GSYİH ile bağlantılı olduğu bir çok araştırmaya konu olmuştur. Bu kapsamda aynı dönemlere ait dünyadaki GSYİH incelenmiştir. 2022 yılı Dünya Bankası verileri incelendiğinde 2021'de dünya çapında

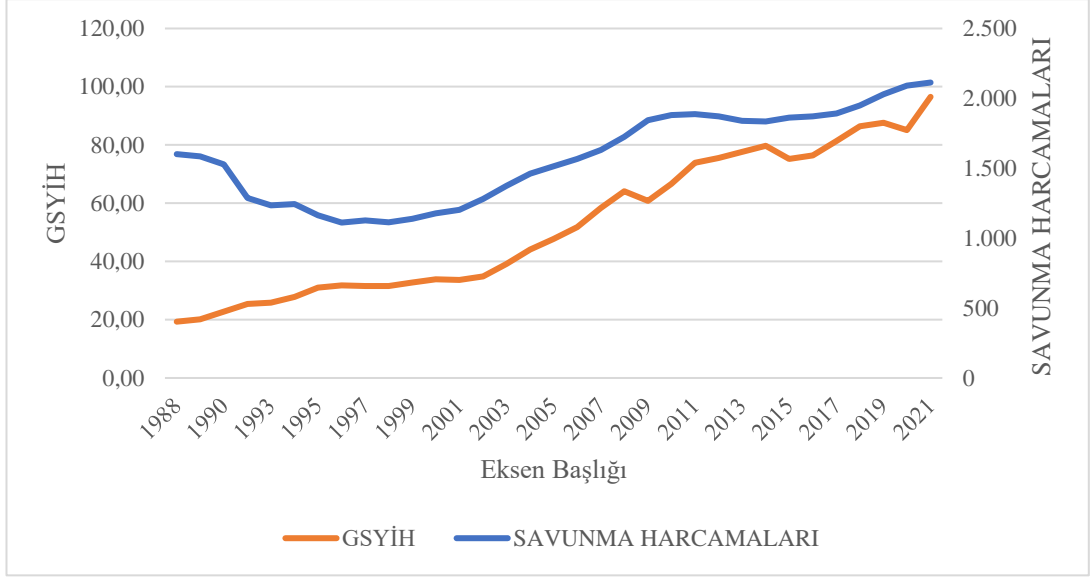
GSYİH'nın 96,53 trilyon ABD doları olarak gerçekleştiği görülmüştür. Dünya genelinde GSYİH incelendiğinde 2001'e göre yüzde 187,08 2012'ye göre yüzde 27,85 ve 2020'ye göre yüzde 13,41 oranında artmıştır. 1988-2021 yılları arasındaki GSYİH rakamları sabit 2021 fiyatları ve döviz kurları üzerinden trilyon ABD Doları olarak şekil 3'te sunulmuştur (Dünya Bankası, 2022).

Şekil 3:1988'den 2021'e kadar küresel GSYİH Trilyon ABD Doları)

Kaynak: (Dünya Bankası,2022)

Ulusların GSYİH büyüklüğünün savunma harcamalarını belirlemede önemli bir faktördür. Gerçekleşen savunma harcamaları küresel gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) yüzde 2,2'sini oluşturuyordu ve kişi başına 268 ABD dolarına eşdeğerindedir. (SIPRI, 2022, s. 14) 1988-2021 yılları arasındaki GSYİH ve savunma harcamaları arasındaki ilişki şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4:1988'den 2021'e kadar küresel GSYİH - Savunma Harcamaları (Trilyon ABD Doları)

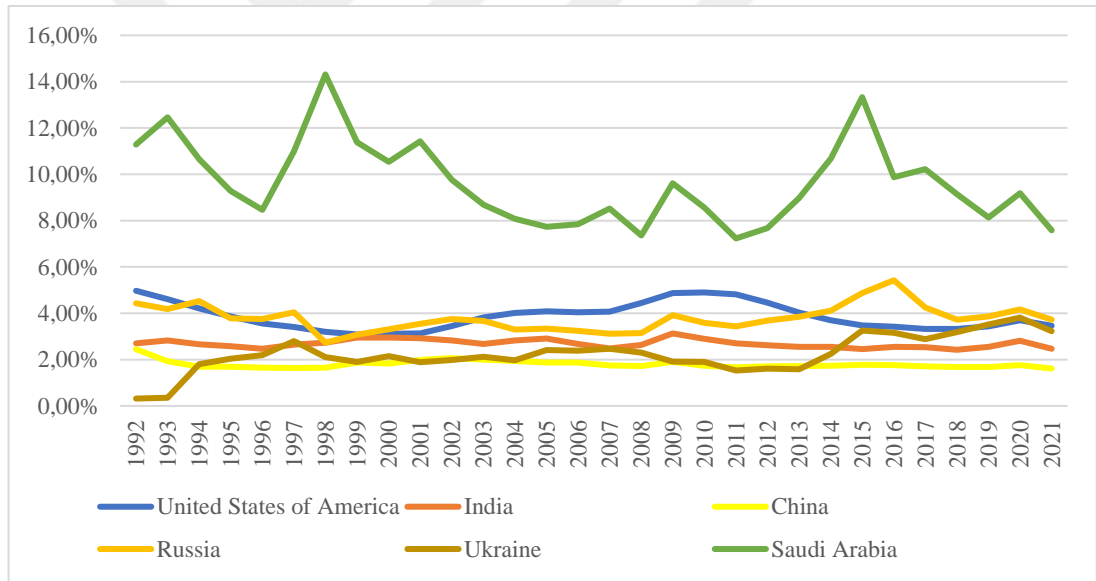
Kaynak:(Dünya Bankası ve SİPRI,2022)

Savunma harcamalarının ülkeler bazında değerlendirilmesinde en yüksek askeri harcamaya sahip altı ülkenin 2021 yılı harcamaları sırasıyla 883.38 milyar ABD doları, Çin 293 milyar dolar, Hindistan 76 milyar ABD doları, Birleşik Krallık 68 milyar dolar ve Rusya 65,9 milyar ABD dolarıdır. En fazla harcama yapan %38 oran ile Amerika Birleşik Devletleridir.2021'de en büyük beş askeri harcama yapan ülke, birlikte toplam harcamanın %62'sini oluşturan ABD, Çin, Hindistan, Birleşik Krallık ve Rusya dır. SIPRI'ye göre, ABD ve Çin tek başına harcamaların %52'sini oluşturmaktadır.

Rusya'nın 2021'deki harcamaları %2,9 artarak 65,9 milyar dolara veya GSYİH'sının %4,1'ine ulaştı. Ukrayna'nın askeri harcamaları, 2014'te Kırım'ın ilhakından bu yana %72 arttı. 2021'de 5,9 milyar dolar veya ülkenin GSYİH'sının %3,2'sini harcadı. 2021'de Avrupa'daki toplam askeri harcama, 2020'ye göre %3 ve 2012'ye göre %19 artışla 418 milyar dolarına ulaşmıştır. İngiltere ve Fransa'dan sonra en çok harcama yapan üçüncü ülke olan Almanya, 2021'de ordusuna GSYİH'sının %1,3'ü olan 56 milyar dolar harcamıştır. Harcamalar ayrıca Asya ve Okyanusya'da %3,5, Avrupa'da %3 ve Afrika'da %1,2 arttı. Harcama Orta Doğu'da % -3,3 ve Amerika'da - % -1,2 azaldı. Savunma harcamalarındaki en dikkate değer değişikliklerden biri, İran'ın askeri bütçesinin dört yıl sonra ilk kez arttığı ve 24,6

milyar doları ulaşmasıdır. Özellikle İslam Devrim Muhafızları Kolordusu'na sağlanan fon, 2020'ye kıyasla %14 arttı.

İlk altı ülkenin savunma harcamalarını ilgili gayri safi yurtiçi hasıllarının (GSYİH) bir oranı olarak göstermektedir. Çin'in 2021 savunma harcaması, 2021 GSYİH'sının %1,7'si oldu ve bu rakamdaki altı ülke arasında en düşük pay oldu. Ayrıca, Çin'in savunma-GSYİH oranı, 1992'den bu yana yaklaşık %2 ile neredeyse düz bir çizgi halindeydi ve bu, savunma harcamalarının neredeyse GSYİH ile orantılı olarak büyüdüğünü gösteriyor. Bu da ilk rakamda görülen Çin'in savunma harcamalarındaki hızlı artışın GSYİH'daki hızlı artışı yansıttığı anlamına geliyor. 1998'de %14,3 ve 2015'te %13,3 gibi yüksek oranlara sahip olan Suudi Arabistan hariç, Çin dahil tüm ulusların savunma-GSYİH oranları 1992'den beri %1,5 ile %5,5 aralığındadır. 1992-2021'e kadar küresel GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Askeri Harcamalar arasındaki ilişki şekil 5'te sunulmuştur.

Şekil 5:1992'den 2021'e kadar küresel GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Askeri Harcamalar

Kaynak: :(Dünya Bankası ve SİPRI,2022)

2021 cari fiyatlar doğrultusunda dünyada savunma harcamaları 2113.31 Trilyon ABD Dolarıdır. SIPRI nin veri tabanında yer alan bölgeler kapsamında en fazla harcama payı 883.38 ABD Doları ile Amerika kıtasıdır. İkinci en yüksek ise 586.1 ABD Doları ile Asya ve okyanus kıtasıdır. Müteakiben sıralama Avrupa, Ortadoğu ve Afrika kıtasıdır Son derece otokratik rejimlere sahip devletlerde ve Orta

Doğu gibi çatışma bölgelerinde askeri harcamaların mevcudiyeti düşüktür. (Collier ,2003) Bölgelere göre 2021 yılı harcama oranları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3:Bölgelere göre 2021 yılı harcama oranları

BÖLGELER	HARCAMA TUTARI (Trilyon ABD Doları)		DEĞİŞİM (%)	BÖLGELERİN KÜRESEL HARCAMA İÇERİSİNDEKİ PAYI (ORAN)	
	2020	2021		2020	2021
Afrika	36,35456259	39,70746011	9,2	1,82	1,88
Amerika	856,2158193	883,3784143	3,2	42,98	41,80
Asya ve okyanus	534,1604038	586,0667393	9,7	26,81	27,73
Avrupa	381,2916156	417,835505	9,6	19,14	19,77
Orta Doğu	184,2135759	186,3185546	1,1	9,25	8,82
Dünya	1992,235977	2113,306673	6,1	100	100

Kaynak: SIPRI 2022

Tablo 4' te yer alan 2021 sıralaması, SIPRI Askeri Harcama Veri tabanının güncel baskısındaki güncel askeri harcama rakamlarına dayanmaktadır. Bu nedenle SIPRI 2022 Yıllığı ve diğer SIPRI yayınlarında 2022 yılında verilen 2021 sıralamalarından farklılık gösterebilirler. GSYİH içindeki askeri harcama rakamları, Uluslararası Para Fonu Dünya Ekonomik Görünümü ve Uluslararası Mali İstatistik Veri tabanı 2021 GSYİH tahminlerine dayanmaktadır.

Gelişmiş bir ekonomide, savunma tedariki ve lojistiğin yıllık maliyetleri genellikle savunma bütçesinin yarısından fazlasını alır, geri kalanı personele harcanır. Az gelişmiş ekonomilerde denge tersine çevrilir: yıllık maliyetlerin çoğu (yüzde 70-90) personele, kalanı ise tedarik ve lojistiğe harcanır. Bu fark, gelişmiş ve az gelişmiş dünyalar arasındaki savaş teknolojisindeki boşluğu yansıtıyor. Dünyadaki savunma harcamalarının büyük bir kısmı, öncelikle yüksek teknolojili silah sistemlerinin maliyeti nedeniyle, yüksek gelirli ekonomiler (ABD, Avrupa ve Sovyetler Birliği) tarafından karşılanmaktadır (Kennedy,1989).

SIPRI genişletilmiş savunma verileri, küresel, bölgesel ve ülkelerin savunma harcaması eğilimlerini karakterize etme fırsatı sunmuştur. Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında geçmiş ve mevcut küresel harcama eğilimleri yukarıda incelenmiştir. 11

Eylül saldırıları, Doğu Asya ve Pasifik ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın askeri harcamalarının küresel payını 1999'dan bu yana diğer bölgelere göre arttırmasına sebep olmuştur. 1999'dan sonra hem Çin hem de Rusya gerçek savunma harcamalarını artırdı ve Çin'in artışı Rusya'ninkinden çok daha fazladır. 2000'den sonra Avrupa ve Orta Asya'nın artan önemi, Rusya'nın savunmasını güçlendirmesinden kaynaklanmaktadır Çin, Endonezya, Japonya, Kore Cumhuriyeti ve Vietnam'daki savunma artışları nedeniyle 1990'dan sonra Doğu Asya ve Pasifik'in artan savunma önemini göstermektedir. 1995'ten sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da kayda değer bir savunma harcaması artışı vardır. Latin Amerika ve Karayipler'de ve Güney Asya'da 1985'ten sonra mütevazı artışlar belirgindir. Ülkelerin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana genel olarak GSYH'lerinin daha azını savunmaya ayırdığını gösteriyor. Diğer taraftan üç büyük güç (yani ABD, Çin ve Rusya) ve gerilimin yüksek olduğu ülkeler (örneğin Yunanistan ve Türkiye) dışında doğrudur.

Tablo 4:Seçilmiş ülkelerin 2021 yılı harcama oranları (Milyar ABD Doları)

S.NO		ÜLKELER	HARCAMA 2021 (\$)	HARCAMA 2020 (\$)	DEĞİŞİM %		GSYİH payı olarak harcama (%)		DÜNYADA SAVUNMA HARCAMALARI %
2020	2021				2020-2021	2010-2021	2010	2021	2021
1	1	KANADA	26,4	23,3	13,6	36,9	1,19%	1,32%	1,25
2	2	AMERİKA	800,7	778,4	2,9	8,5	4,92%	3,48%	37,89
3	3	AVUSTURALYA	31,8	27,3	16,3	36,8	1,86%	1,98%	1,50
4	4	JAPONYA	54,1	52,0	4,1	-1,0	0,96%	1,07%	2,56
5	5	KORE	50,2	45,5	10,3	78,3	2,46%	2,78%	2,38
6	6	FRANSA	56,6	52,7	7,4	8,8	1,97%	1,95%	2,68
7	7	ALMANYA	56,0	53,2	5,3	30,2	1,27%	1,34%	2,65
8	8	İTALYA	32,0	28,9	10,7	0,0	1,50%	1,52%	1,51
9	9	İNGİLTERE	68,4	60,7	12,7	6,9	2,57%	2,22%	3,24
10	10	GÜNEY AFRİKA	3,3	3,2	1,1	-22,0	1,12%	0,90%	0,15
11	11	MEKSİKA	8,7	8,0	7,9	81,3	0,45%	0,68%	0,41
12	12	ARJANTİN	2,6	2,8	-8,5	-25,4	0,81%	0,57%	0,12
13	13	BREZİLYA	19,2	19,6	-2,1	-43,6	1,54%	1,19%	0,91
14	14	HİNDİSTAN	76,6	72,9	5,0	66,2	2,89%	2,66%	3,62
15	15	ÇİN	293,4	258,0	13,7	178,0	1,74%	1,74%	13,88
16	16	ENDONEZYA	8,3	9,4	-12,0	77,1	0,62%	0,70%	0,39
17	17	RUSYA	65,9	61,7	6,8	12,2	3,59%	4,08%	3,12
18	18	TÜRKİYE	15,5	17,5	-11,4	-12,3	2,27%	2,06%	0,73

Kaynak: (SIPRI, 2022)

Savunma harcamaları ve dünyadaki gelişimi SIPRI ve Dünya Bankası verileri kapsamında 1988'den 2021 yılına kadar yukarıda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Küresel anlamda bakıldığında ülkelerin bütçesinin büyük bir oranı savunma harcamaları oluşturmaktadır. Söz konusu oran dönemsel olarak bölgelerin terör riski, gelişmişlik düzeyi, enflasyon ve GSYH gibi faktörlerden etkilendiği gözlemlenmiştir. Genel olarak, SIPRI rakamlarına göre, 1989-1996'da dünya askeri harcamalarında, o

zamandan beri bazı dalgalanmalar ve hatta küçük artışlarla birlikte, reel olarak yaklaşık üçte birlik bir azalma olmuştur.

Küresel şemada, dünya askeri harcamaları, 1999'da dünya toplamının yüzde 80'ini oluşturan 15 büyük harcama yapan ülke ile hala birkaç ülkede yoğunlaşmaktadır. En yeni askeri harcama uluslararası terörizm gibi yeni tehditler ve teröre bağlı çatışmalar nedeniyle (2001 yılındaki 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Afganistan ve Irak'a müdahalesi, Arap Baharı, Ortadoğu'daki gelişmeler) dünya askeri harcamalarını bir kez daha büyüme eğilimine yönelmiştir. Mutlak rakamlar açısından, ABD, 2021 yılında dünya toplamının yüzde 37'lik bir payı ile dünya askeri harcamalarına hala hâkim durumdadır. Avrupa ve Orta Asya ülkeleri açısından tüm örneklem dönemi boyunca gerçek askeri harcamalarda kademeli bir artış göstermektedir. 1990'ların sonlarından bu yana, çoğu Batı Avrupa ülkesi savunma yüklerini azaltırken, Rus savunması trendi yönlendirmektedir. 1989'da başlayan en istikrarlı yükseliş eğilimi, esas olarak Çin'in askeri harcamalarındaki artış nedeniyle Doğu Asya ve Pasifik'i karakterize edilmekte ve bu da bazı olası düşmanların (örn. Japonya ve Kore Cumhuriyeti) savunma harcamalarını teşvik etmesiyle söz konusu ülkelerin GSYH içerisindeki savunma yükünün artmasına neden olmuştur. Çin'in askeri harcamaları 1994'te hafifçe artmaya başladı ve 2004'ten sonra gerçekten hızlanmıştır. Çin de 2021 yılında harcama yüzdesi 13,88 dir. 2010 yılına göre bu oran yüzde 178 artmıştır. Çin ve Rusya'nın savunma harcamalarındaki paylarının arttığı ve ABD'nin payının ise 2010'dan beri azaldığı görülmektedir. Çin'in payı 2021 boyunca artarken, ABD payları 2000-2010 dönemlerinde arttı. Diğer dönemlerde artışı bu oranda sürdürülmedi. Askeri harcamalar Japonya'da yüzde 2020 yılına göre 2,56, ve Kore Cumhuriyeti'nde yüzde 2,38 artmıştır. Endonezya'da da bu harcama yüzde 0,38 artmıştır. Son yıllarda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da gerçek askeri harcamalarda artış eğilimi var. Bu eğilim, 2000 yılından sonra köktendinci teröristlerin artan hakimiyetiyle hızlanmıştır. (Enders ve diğerleri, 2016). Bu yükseliş son yıllarda Tunus'ta 18 Aralık 2010'da başlayan 'Arap Baharı'nın ardından Orta doğuda savunma harcamaları 2000 yılına göre 2021 de yüzde 178,24 oranında artmıştır. Mısır, Irak, Lübnan, Libya, Suriye ve Yemen'deki istikrarsızlıklarla perçinlemiştir. 2000–2021 döneminde, gerçek askeri harcamalar şu şekilde arttı: Mısır; Yüzde 196,57Bahreyn; yüzde 384,79, Lübnan; Yüzde 205,86, Umman; Yüzde 366,7, Suudi

Arabistan yüzde 31,6, Suriye savunma harcamaları 2012–2014 için mevcut olmadığı için Suriye savunma büyümesi 2000–2011 için yüzde 278,138 dir.

Sonuç olarak SİPRİ ve Dünya Bankası küresel, bölgesel ve üç büyük ülkedeki savunma harcaması eğilimlerini karakterize etme fırsatı sunmuştur. Bölgesel düzeyde, Doğu Asya ve Pasifik ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki savunma harcamalarındaki artış diğer bölgelerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından birçok Batı Avrupalı müttefikin savunma harcamalarından geri çekilmesi sırasında ortaya Çatışmalar, başarısız devletler ve siyasi istikrarsızlıkla ülkeler için stratejik bir endişe yaratmıştır. Bunun sonucunda tehditlere yanıt vermek için daha fazla kaynağı yeniden tahsis edilmesiyle savunma harcamaları artmıştır.

BÖLÜM 4: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTEKİ ÜLKELERİN SAVUNMA HARCAMALARI İLE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Tam kamusal mal olarak nitelendirilen savunma hizmeti ve bu hizmetin sağlanması için yapılan harcamalar tarih boyunca savunma ekonomisinin temel araştırma odağı olmuştur. Ülkelerin jeopolitik konumu milli gelir düzeyi vb. etkenler savunma harcamalarına ayrılan payı etkilemektedir. Bir ülkenin temel gelişmişlik göstergesinden bir tanesi de, kişi başına düşen GSYİH dır. Savunma harcamalarına ayrılan bu payın ekonomik büyümeyle arasındaki ilişki savunma ekonomisi için araştırılan temel konuların başında gelmektedir. Daha önceki bölümde 1973-2022 yılları kapsamında savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik literatür araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda, 42 tane incelemede 12 tane araştırma yönteminde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif, 9 tanesinde nötr, 2 tanesinde ülke ve dönem olarak farklılık ve 19 tanesinde ise negatif etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda genellikle az gelişmiş ülkeler, NATO ülkeleri ve OECD ülkeleri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu çalışmada ise Uluslararası para fonunun tanımına göre gelişmiş ve gelişmekte ülkeler ile bütün olarak ülkelerin savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

4.1 Veri ve Yöntem

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Meksika, Rusya, Güney Afrika, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin savunma harcamaları ve ekonomik büyüme verileri Dünya Bankası ve SIPRI veri tabanından elde edilmiştir. Diğer taraftan ekonomik büyümenin belirleyicileri kapsamında kurulacak modellerde belirsizliği ve içsellik konularını eş zamanlı olarak ele alındığında teorisinin güçlü rehberlik sunduğu ve bu nedenle model belirsizliği sorunundan muaf olduğu bir değişken vardır: Büyüme hesaplanmasında her zaman dahil edilmesi gereken bu değişken başlangıç GSYİH'dır (Durlauf, Johnson, ve Temple, 2005). Ekonomik teori tanımlarında ekonomik büyümenin belirleyicilerinin başlangıç GSYİH'sı, nüfus artışı ve sermaye birikimini yansıtan değişkenleri içerecek şekilde tanımlanmaktadır

(Moral-Benito, E.,2012). Bu kapsamda Dünya Bankası veri tabanından “initial GDP” ve “population” belirleyicileri çerçevesinde ekonomik büyüme yıllık olarak hesaplanmıştır. Veri tanımı ve kaynakları Tablo 5’te sunulmuştur

Tablo 5: Veri tanımı ve kaynakları

Değişken adı	Değişken tanımı	Veri kaynağı	Veri dönemi
Savunma	Savunma Harcamaları	SIPRI	1992-2022
Büyüme	Ekonomik büyüme(reel), GSYİH	Dünya Bankası	1992-2022
Nüfus	Kişi olarak nüfus	Dünya Bankası	1992-2022

Çalışma kapsamında öncelikle bahse konu ülkelerin tamamında savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiş ardından gelişmekte olan ülkeler (Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Güney Afrika ve Türkiye) ve gelişmiş ülkelerde (Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri) savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir.

Çalışma kapsamında panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Panel veri modellerinin kullanılması ile ekonomik büyümenin birbirini takip eden önceki değerleri arasındaki korelasyon da dikkate alınmakta ve ayrı ayrı ülke etkilerinin hesaplamalara dahil edilmesi sağlanmaktadır (Pazarlıoğlu, Kiren, 2007; 3).

Verilerin yatay kesit ve zaman serisi analizlerine göre nispeten daha etkin kullanılmasına da olanak sağlaması nedeniyle, bu çalışmada panel veri analiz tekniği kullanılmıştır.

Panel veri, zaman serisi ve yatay kesit verilerinin birleşiminden oluşan bir veri türüdür. Seriler arasındaki ilişkileri hem dönem de kesit bazında incelemeye imkân tanıdığı için zaman serisi ve yatay kesit verileriyle yapılan analizlere göre daha avantajlıdır. Panel veri analizinde sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli olmak üzere iki temel model bulunmaktadır. Katsayılar, farklı birimler için farklı zaman

periyotlarında farklı değerler almaktadır. Bu durumda, tahmin edilen parametre sayısı kullanılan gözlem sayısını geçmekte ve model tahmin edilememektedir. Bu yüzden panel veri analiz tekniği ile yapılan çalışmalarda daha çok hata terimlerinin özellikleri ve katsayıların değişebilirliği ile ilgili farklı varsayımlarda bulunarak farklı modeller elde edilebilmektedir. Farklı varsayımlarla elde edilen modeller “Sabit Etkili” ve “Rassal Etkili” modellerdir.

Panel veri ile tahminde kullanılan en basit modellerden birisi Sabit Etkiler Modeli’dir. Sabit etkiler modelinde, birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklarla ortaya konulmaya çalışılır. Ancak eğim katsayılarının sabit olduğu varsayılır. Bu modelde sabit terim grup-spesifik sabit terim olarak adlandırılır. Buradaki sabit nitelmesi katsayının birimlere göre değişebileceğini, ancak zamana göre sabit olduğunu ifade eder (Özer, Biçerli, 2004; 72).

Bağımsız değişkenlerce gözlemlenemeyen birimlere ait farklı özellikler hata terimi içerisinde yer almaktadır. Sabit etkiler modeli her bir yatay kesit birimi için farklı bir sabit değer oluşturmaktadır. Öte yandan, rassal etkiler modeli ise sabiti rassal bir değişken olarak tanımlamaktadır. Bu durumda her birim yatay kesit için sabit değer veya başlangıç noktası; tahmin edilen genel sabit değeri ve sıfır ortalamaya sahip μ_i rassal değişkeninin toplamından oluşmaktadır

Burada bahse konu etkiler birimden birime ya da dönemden döneme değişen ancak gözlenmesi mümkün olmayan etkileri belirtmektedir. Panel veri analizi sayesinde gözlenemeyen etkiler kukla değişkenler aracılığıyla modele dahil edilebilir ya da model tahmin edilmeden önce fark olarak arındırılabilir. Sabit etkiler modeli, gözlenemeyen etkilerin hata terimiyle korelasyonlu olduğu durumda, rassal etkiler modeli ise gözlenemeyen etkilerin hata terimiyle korelasyonsuz olduğu durumda kullanılır.

Panel veri analizine geçmeden önce etkilerin sabit olduğu varsayımı altında Kısıtlı F Testi, etkilerin rassal olduğu varsayımı altında ise Olabilirlik Oran Testi aracılığıyla gözlenemeyen etkilerin varlığı incelenmelidir, ardından rassal etkiler modeli ve sabit etkiler modeli arasında Hausman testi ile tercih yapılmalıdır. Birim veya birim ve zaman farklılıklarını temsil eden katsayıların yani rassal etkili modelin hata terimi bileşenlerinin modeldeki bağımsız değişkenlerden ilişkisiz olduğu hipotezinin geçerliliği, Hausman tarafından önerilen test istatistiği ile

incelenebilmektedir. Bu durumda, sabit etkili model parametre tahmincileri ile tesadüfi etkili modelin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. İki model arasında tercih yapabilmek için Hausman test istatistiği kullanılmaktadır. Hausman test istatistiği “tesadüfi etkiler tahmincisi doğrudur” sıfır hipotezi altında k serbestlik dereceli kıkare dağılımı göstermektedir. Gerçekleşmesi durumunda tesadüfi etkili modelin hata terimleri bileşenlerinin bağımsız değişkenler ile ilişkili olmadığı kararı verilebilir. Bu durumda sabit etkili model tercih edilir (Pazarlıoğlu, Kiren, 2007; 5).

Çalışmada kullanılan modeller,

$$gdp\_growth_{it} = \beta_0 + \beta_1 military\_exp_{it} + \beta_2 Lloggdp_{it} + \sum_{i=1}^k \beta_i t_i + u_{it}$$

(Model 1, Tüm Ülkeler)

$$gdp\_growth_{it} = \beta_0 + \beta_1 military\_exp_{it} + \beta_2 Lloggdp_{it} + \beta_3 Llogpop_{it} + \beta_4 Ladv\_mil_{it} + \beta_4 Leme\_mil_{it} + \sum_{i=1}^k \beta_i t_i + u_{it}$$

(Model 2, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler) olarak tanımlanmıştır.

β_0 sabit terimi, β ve 1,2 ve 4 parametre katsayılarını simgelemektedir. Burada t_t yıllar için kukla değişkenleri temsil etmektedir. Kukla değişkenler ilgili ülkeler için ayrı ayrı incelemek adına ilgili ülke için 1, diğer ülkeler için 0 değeri verilen yöntemdir. $Ladv\_mil$ gelişmiş ülkeler için ve $Leme\_mil$ gelişmekte olan ülkeler için oluşturulan etkileşim terimi olmakla birlikte Ülkelerin kukla değişkeni ile savunma harcamalarının çarpılması sonucunda elde edilmiştir. Diğer taraftan u_{it} hata düzeltme terimi olarak ifade edilmiştir.

Kukla değişken, dummy değişken veya sahte değişken olarak adlandırılan bu değişken, çoğunlukla regresyon analizlerinde kullanılan bir değişkendir. Kukla, dummy veya sahte olarak adlandırılmasının nedeni; aslında veriler içerisinde yer almaması, araştırmacı tarafından, var olan bir değişkene göre sonradan oluşturulmasıdır. Kukla değişken oluşturulmasının nedeni, regresyon analizlerinde en az iki adet sürekli değişkene ihtiyaç duyulmasıdır.

Olabilirlik Oran Testi ve Kısıtlı F Testi sonucuna göre gözlenemeyen etkilerin modeldeki varyasyonu açıklamaya katkı sağladığı sonucuna varıldığı için Kukla Değişkenli EKK yöntemiyle tahmin yapılmış ve bu sebeple bahse konu kukla değişkenler modele dahil edilmiştir.

4.1.1 1992-2022 Dönemine ilişkin ampirik bulgular

Gözlenemeyen etkilerin rassal olduğu varsayımı altında birim ve zaman etkilerin varlığı Olabilirlik Oran Testi ile sınanmış, sınama sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Olabilirlik Oran Testi Sonuçları

	Model 1		Model 2	
	Ki-Kare İst.	Olasılık	Ki-Kare İst.	Olasılık
Gözlenemeyen Etkiler	50.42	0.000	192.62	0.000
Birim Etki	181.91	0.000	52.16	0.000
Zaman Etki	102.95	0.000	103.03	0.000

Model 1 için Olabilirlik Oran Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir, dolayısıyla birim etkilerin veya zaman etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi ayrı test edilerek birim etkiler veya zaman etkilerden hangisinin modele dahil edilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Birim etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi ve zaman etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Olabilirlik Oran Testi’ne göre Model 1’e hem birim hem zaman etkiler dahil edilmelidir. Model 2 için Olabilirlik Oran Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir, dolayısıyla birim etkilerin veya zaman etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi ayrı test edilerek birim etkiler veya zaman etkilerden hangisinin modele dahil edilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Birim etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi ve zaman etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Olabilirlik Oran Testi’ne göre Model 2’ye hem birim hem zaman etkiler dahil edilmelidir.

Olabilirlik Oran testi sonucunda, etkilerin rassal olduğu varsayımı altında Model 1 ve Model 2’de çift yönlü model tercih edilmelidir.

Gözlenemeyen etkilerin sabit olduğu varsayımı altında birim ve zaman etkilerin varlığı Kısıtlı F Testi ile sınanmış, sınama sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Kısıtlı F Testi Sonuçları

	Model 1		Model 2	
	F İst.	Olasılık	F İst.	Olasılık
Gözlenemeyen Etkiler	10.4	0.000	10.79	0.000
Birim Etki	7.18	0.000	7.44	0.000
Zaman Etki	-	-	-	-

Kısıtlı F Sınaması’nda değişkenlerin gecikmeleri modele dahil edildiği için zaman etkili modeller tahmin edilememiştir. Model 1 için Kısıtlı F Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin katsayılarının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir, dolayısıyla birim etkilerin veya zaman etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi ayrı test edilerek birim etkiler veya zaman etkilerden hangisinin modele dahil edilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Birim etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Kısıtlı F Testi’ne göre Model 1’e hem birim hem zaman etkiler dahil edilmelidir. Model 2 için Kısıtlı F Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir, dolayısıyla birim etkilerin veya zaman etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi ayrı test edilerek birim etkiler veya zaman etkilerden hangisinin modele dahil edilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Birim etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi ve zaman etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Kısıtlı F Testi’ne göre Model 2’ye birim etkiler dahil edilmelidir.

Kısıtlı F Testi sonucunda, Olabilirlik Oran Testi sonuçlarına da bakarak her iki model için de çift yönlü modelin tercih edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Sabit etkiler modeli ve Rassal etkiler modeli arasında tercih yapabilmek için Hausman Testi aracılığıyla rassal etkiler modeli sabit etkiler modeline karşı sınanmış, sınama sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Hausman Testi'nde Model 1 ve Model 2 için rassal etkiler modelini temsil eden sıfır hipotezi reddedilebilmiştir. Dolayısıyla Model 1 ve Model 2 için sabit etkiler modeli tercih edilmiştir.

Tablo 8: Hausman Testi Sonuçları

Model 1		Model 2	
Ki-Kare İst.	Olasılık	Ki-Kare İst.	Olasılık
10.35	0.000	14.33	0.014

Sabit Etkiler modellerinde varsayımlardan sapmaları sınamak amacıyla tanısal testler yapılmıştır. Tanısal testlerin sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Tanısal Test sonuçları

	Değişen Varyans		Otokorelasyon		Birimler Arası Korelasyon	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Test İst.	805.46	842.09	1.712	1.726	-2.509	-2.554
Ols.	0.000	0.000	-	-	0.012	0.011

Modellerin her biri için yapılan değişen varyans sınaması sonucunda sabit varyansı temsil eden sıfır hipotezi her bir model için geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiş ve modellerde değişen varyans sorunu tespit edilmiştir. Modellerin her biri için yapılan otokorelasyon sınaması sonucunda DW istatistiği her iki model için de ikiye yakın bulunduğu için modellerde otokorelasyon sorunu tespit edilememiştir. Modellerin her biri için yapılan birimler arası korelasyon sınaması sonucunda Model 1 ve Model 2'de birimler arası korelasyon tespit edilmiştir.

Bu iki model için genel bir özet ve yorum yapılmıştır.

Model 1 için Olabilirlik Oran Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında

reddedilebilmiştir. Model 2 için Olabilirlik Oran Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Birim etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin hiçbirinde reddedilemezken zaman etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Olabilirlik Oran Testi'ne göre Model 1 ve Model 2'de çift yönlü model model tercih edilmelidir.

Model 1 için Kısıtlı F Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin katsayılarının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Model 2 için Kısıtlı F Testi sonuçlarına bakıldığında gözlenemeyen etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Dolayısıyla 2 model için de birim etkilerin veya zaman etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi ayrı test edilerek birim etkiler veya zaman etkilerden hangisinin modele dahil edilmesi gerektiğine karar verilmelidir. Ancak değişkenlerin gecikmeli değerleri modele dahil edildiği için tek yönlü zaman etkili model için Kısıtlı F Testi yapılamamıştır. Birim etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin hiçbirinde reddedilemezken zaman etkilerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu hipotezi geleneksel önem düzeylerinin tamamında reddedilebilmiştir. Kısıtlı F Testi ve Olabilirlik Oran Testi'ne bakıldığında her iki model için de çift yönlü modelin tercih edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Hausman Testi'nde Model 1 ve Model 2 rassal etkiler modelini temsil eden sıfır hipotezi reddedilebilmiştir. Dolayısıyla Model 1 ve Model 2 için sabit etkiler modeli tercih edilmiştir.

Modellerin her biri için yapılan birimler arası korelasyon sınaması sonucunda Model 1 ve Model 2'de birimler arası korelasyon tespit edilmiştir.

Modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon sorunlarından en az biri bulunduğu için her iki model de güçlü standart hatalarla tahmin edilmiştir. Model 1 ve Model 2 için tahmin sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Model 1 ve 2 için Tahmin Sonuçları

VARIABLES	(1) Model 1	(2) Model 2
Lloggdp	-1.925** (0.662)	-2.166*** (0.649)
Llogpop,		-0.787 (6.488)
Ladv_mil		-0.174 (0.671)
Leme_mil MILGDP = L,	-1.059** (0.376)	-1.470* (0.728)
year = 1993	0.414 (1.175)	0.505 (1.041)
year = 1994	0.812 (1.324)	0.935 (1.081)
year = 1995	1.129 (1.138)	1.323 (1.022)
year = 1996	1.342 (0.922)	1.585* (0.769)
year = 1997	1.511 (0.872)	1.789* (1.011)
year = 1998	-1.297 (1.842)	-0.966 (1.919)
year = 1999	0.966 (1.104)	1.261 (1.262)
year = 2000	2.528*** (0.782)	2.867** (1.259)
year = 2001	-0.258 (0.836)	0.112 (1.274)
year = 2002	0.815 (0.913)	1.208 (1.324)
year = 2003	1.062 (0.984)	1.452 (1.517)
year = 2004	2.419** (0.946)	2.773* (1.438)
year = 2005	2.010** (0.947)	2.353 (1.404)
year = 2006	2.439** (0.835)	2.806* (1.441)
year = 2007	2.402** (0.877)	2.775* (1.494)
year = 2008	0.182 (0.801)	0.565 (1.489)
year = 2009	-3.623** (1.295)	-3.267** (1.271)

year = 2010	2.885*** (0.765)	3.230** (1.372)
year = 2011	1.993** (0.829)	2.353 (1.530)
year = 2012	0.757 (0.835)	1.133 (1.564)
year = 2013	0.863 (0.907)	1.291 (1.545)
year = 2014	0.667 (0.822)	1.155 (1.467)
year = 2015	0.393 (0.857)	0.918 (1.479)
year = 2016	0.475 (0.767)	1.033 (1.706)
year = 2017	1.514* (0.729)	2.090 (1.871)
year = 2018	1.102 (0.729)	1.662 (1.859)
year = 2019	0.356 (0.659)	0.929 (1.867)
year = 2020	-5.564*** (1.142)	-4.981** (2.146)
year = 2021	4.439*** (0.973)	4.971** (2.084)
year = 2022	1.700* (0.805)	2.236 (1.664)
Constant	22.56*** (6.972)	38.79 (122.1)
Observations	542	542
R-squared	0.394	0.401
Number of IFS_id	17	17

Tablo 10'a göre seçilen ülkelerde savunma harcamaları ve GSYH'nin bir birinci gecikmesi ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Model 1'e göre savunma harcamaları değişkeninin katsayısı %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer her şey sabitken savunma harcamaları %1 arttığında ekonomik büyüme %1.06 azalmaktadır. Ayrıca Model 1'de 2000, 2004, 2005, 2006, 2009, 2010, 2011, 2017, 2020, 2021 ve 2022 yılları için oluşturulan kukla değişkenlerin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu yıllarda ekonomik büyüme diğer yıllara göre farklılaşmıştır. Model 1'in R kare değeri 0.394 bulunmuş olup açıklayıcı değişkenler ile ekonomik büyümedeki değişimin %39.4'ü açıklanabilmektedir. Model 2'ye bakıldığında Leme_mil gelişmekte olan ülkeler için

oluşturulan etkileşim terimi 0,10 'dan küçük olduğu için gelişmekte olan ülkeler için anlamlı iken $Ladv_{mil}$ değeri 0.10 dan büyük olduğu için gelişmiş ülkeler için anlamsızdır. Diğer bir ifade ile gelişmekte olan ülkeler ile savunma harcamalarının çarpımından oluşan değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır.. Diğer her şey sabitken gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamaları %1 artarsa ekonomik büyüme %1.47 azalır. Ayrıca Model 2'de 1996, 1997, 2000, 2004, 2006, 2007, 2009, 2010, 2020 ve 2021 yılları için oluşturulan kukla değişkenlerin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu yıllarda ekonomik büyüme diğer yıllara göre farklılaşmıştır. Model 2'nin R kare değeri 0.401 bulunmuş olup açıklayıcı değişkenler ile ekonomik büyümedeki değişimin %40.1'i açıklanabilmektedir.

Diğer taraftan 30 yılı kapsayan bu analiz 10 ar yıllık periyotlar dahilinde incelendiğinde ise GSYİH bütün dönemlerde ekonomik büyümeyi etkilediği nüfus ve savunma harcamalarının ise sadece 2000-2009 döneminde etkili olduğu ancak diğer dönemlerde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak son 10 yılda bu ilişkin kurulması zayıfladığı söylenebilir.

SONUÇ

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin temel amacı tam kamusal mal ve hizmetler arasında yer alan güvenlik, adalet, diplomasi ve savunmanın etkin bir şekilde sunulmasıdır. Toplumun ortak yaşamının gereği olarak söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi devlet aracılığıyla sağlanmaktadır. Devlet toplumun refah seviyesi ve düzeni için kamusal mal ve hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler devlet aracılığıyla yürütülmesi devletin kamu harcamaları ile yapılmaktadır. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasında gösterilen savunma hizmetinin sunulması amacıyla yapılan harcamalar savunma harcamalarını oluşturmaktadır. Devletin ve siyasi otoritenin politikalar üzerinden kamu harcamaları üzerine etkisi kaçınılmazdır. Bu yüzden güçlü devlet kaynaklarını etkin ve verimli kullanan devlet demektir. Ve kamu politikaları açısından kaçınılmazdır.

Devletin ve siyasi otoritenin kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla yaptığı kamu harcamaları ekonomi üzerine etkisi vardır. Kamu harcamalarının en önemli bir büyüklüğe sahip olan savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi literatürde en çok araştırılan konulardan birisi olmuş ve araştırmaların çoğunluğu gelişmiş ülkelerde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya nötr etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Dunne ve Uye,2009, s. 12)

Savunma ve barış ekonomisi literatürü, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine çok sayıda çalışma üretmiştir. Savunma ve barış ekonomisi literatürü, ekonomik büyümenin savunma harcamalarının ve uzun vadede büyümeyi yönlendirdiği bilinen küçük bir dizi diğer değişkenin (çoğunlukla sermaye, emek ve teknolojik ilerleme) bir fonksiyonu olduğunu varsaymaktadır. (Dunne ve Uye, 2009, s. 12). Ancak bu araştırmalar genellikle belirli ülkeler üzerine yapılmıştır. Bu tezde söz konusu incelemenin ülkelerin gelişmiş ve gelişmekteki sınıflandırmasına bağlı olarak incelenmesi esas alınmıştır.

Bu ülkeler arasında Çin, Hindistan, Kuzey ve Güney Kore, Pakistan, Rusya ve Vietnam da dahil olmak üzere dünyanın en büyük ordularından bazıları Asya'da bulunuyor. Asya'da önemli bir askeri varlığın yanı sıra güvenlik ortaklıkları olan beş Asya ülkesi (Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve Rusya) nükleer silahlara sahiptir. Bölgedeki güvenlik ilişkileri, pragmatizm, ortak güvenlik endişeleri ve bölgede kendilerini savunmak isteyen ülkelere silahlarının büyük satışları da dahil

olmak üzere ekonomik çıkarlar üzerine kuruludur. Söz konusu ülkeler uluslar anlamında hem çıkarlarını hem de güvenliğini sağlamak için bir takım savunma harcamaları yapmaktadır. Savunma harcamalarının analizi, içeriği, ulusal savunma için önemi, uluslararası ve zamanlar arası karşılaştırmaların değeri, sağlanan rakamların kalitesi ve ekonometrik çalışmalara uygunluğu açısından ise her zaman bir tartışma konusu olmuştur.

Gelişmiş ve gelişmekteki ülkelerin 1992-2022 yılı arasındaki savunma harcamalarının GSYİH büyümesi üzerine etkisi analiz edilmiştir. Söz konusu analizde savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisine yönelik bulgular aşağıda açıklanmıştır.

1992-2022 yılları arasında savunma harcamaları değişkeninin katsayısı %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer her şey sabitken savunma harcamaları %1 arttığında ekonomik büyüme %1.06 azalmaktadır. Ayrıca tüm ülkeler kapsamında kurulan modelde 2000, 2004, 2005, 2006, 2009, 2010, 2011, 2017, 2020, 2021 ve 2022 yılları için oluşturulan kukla değişkenlerin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu yıllarda ekonomik büyüme diğer yıllara göre farklılaşmıştır. Tüm Ülkeler için kurulan modelde R kare değeri 0.394 bulunmuş olup açıklayıcı değişkenler ile ekonomik büyümedeki değişimin %39,4'ü açıklanabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile savunma harcamalarının çarpımından oluşan değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer her şey sabitken gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamaları %1 artarsa ekonomik büyüme %1.47 azalır. Ayrıca Gelişmekte olan ülkeler için kurulan modelde 1996, 1997, 2000, 2004, 2006, 2007, 2009, 2010, 2020 ve 2021 yılları için oluşturulan kukla değişkenlerin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu yıllarda ekonomik büyüme diğer yıllara göre farklılaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin R kare değeri 0.401 bulunmuş olup açıklayıcı değişkenler ile ekonomik büyümedeki değişimin %40.1'i açıklanabilmektedir. 2012-2022 yılları arasında tüm Ülkeler üzerinde yapılan analiz sonuçları dahilinde savunma harcamalarının GSYH içindeki payı ortalama %5.1 iken; bu tarihler arasında savunma harcamalarının GSYH içindeki payının en az olduğu ülkede bu oran 1.37 ve en çok olduğu ülkede bu oran %14.83'tür. 2012-2022 yılları arasında GSYH büyümesi ortalama %2.52 iken; bu tarihler arasında savunma harcamalarının GSYH büyümesinin en az olduğu ülkede ekonomi %11.03 küçülmüş; en az olduğu ülkede ekonomi %11.35 büyümüştür. Seçilen tüm ülkelerde savunma

harcamaları, nüfus ve GSYH'nin birinci gecikmesi ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilememektedir. 2017 yılı hariç 2012-2022 yılı arasındaki yılların her birinde GSYH büyümesi diğer yıllardan istatistiksel olarak farklıdır. Seçilen gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamaları, nüfus ve GSYH'nin birinci gecikmesi ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir. Yalnızca nüfus değişkeninin geleneksel önem düzeylerinin tamamında anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer her şey sabitken nüfus %1 artarsa, GSYH büyümesi %1.32 artmaktadır. Seçilen gelişmiş ülkelerde savunma harcamaları arttığında ekonomik büyümenin de artacağı söylenebilir. Ayrıca 2017 yılı hariç bahse konu tüm yıllarda GSYH büyümesi istatistiksel olarak diğer yıllardan farklıdır.

Büyüme olgusu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde izlenen ekonomik stratejilerin merkezinde yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin temel amacı, gelecek nesillerin en yüksek refah düzeyinde yaşamalarını sağlamak için gerekli olan ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak ve sürdürmektir.

Sonuç olarak literatürde önemli bir araştırmaya konusu olan savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yeniden incelenmiştir. Literatürde genel anlamda söz konusu ilişki olumlu veya nötr etki ile açıklanmıştır. Ancak son 30 yılda bu ilişki belirli ülkeler üzerinde yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada gelişmiş ve gelişmekteki bütün ülkeleri ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu gelişmiş ülkelerde ise bu ilişkinin olmadığı ve anlamsız olduğu görülmüştür. Diğer taraftan yapılan analiz 10 yıllık dönemler halinde ele alındığında ise bu ilişkinin zayıfladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abbas. S. A. Bouhga-Hagbe. J. Fatás. A. Mauro. P. & Velloso. R. C. (2011). "Fiscal policy and the current account", IMF Economic Review. v59(4). 603-629.
- Abbas, S. & Wizarat, S. (2018). "Military Expenditure and External Debt in South Asia: A Panel Data Analysis", Peace Economics, Peace Science and Public Policy, 24(3), 1-7
- Abdel-Khalek, G., Mazloum, M. G., & El Zeiny, M. R. M. (2019). Military expenditure and economic growth: the case of India. Review of Economics and Political Science.
- Abel A, Bernanke B, Croushore D (2014) Macroeconomics. New York: Pearson.
- Abell, J. D. (1994). Military Spending and Income Inequality. Journal of Peace Research, 31(1), 35–43. doi:10.1177/0022343394031001004
- Abushzada, F. (2022). Dynamic panel data analysis: The relationship between spendings on national defence and economic growth.
- Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. S. (2003). Government expenditures, military spending and economic growth: causality evidence from Egypt, Israel, and Syria. Journal of policy modeling, 25(6-7), 567-583.
- Aguiar-Conraria, L., Magalhães, P. C., & Soares, M. J. (2012). Cycles in politics: wavelet analysis of political time series. American Journal of Political Science, 56(2), 500-518.
- Aizenman, J., & Glick, R. (2003). Military expenditure, threats, and growth.
- Ajala, O., & Laniran, T. (2021). Military expenditure and economic growth: Evidence from Nigeria. American Journal of Economics.
- Akdoğan, A.A. (2012). Aydınlanmadan Neoliberalizme Kamu Politikasının Sarsılmayan Egemenliği. Amme İdaresi Dergisi, 45(4), 1-24.
- Akbulut, B. (2023). Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi (Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

- Al-Jarrah, M. (2005). Defense Spending and Economic Growth in an Oil-Rich Country: The Case of Saudi Arabia. *Pakistan Economic and Social Review*, 3, 151-166.
- Alptekin, V. (2012). Benoit Hipotezi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Ölçeğinde Panel Veriler Yardımıyla Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (2). 204- 215
- Al-Yousif, Y. K. (2002). Defense Spending and Economic Growth: Some Empirical Evidence from the Arab Gulf Region. *Defence and Peace Economics*, 13(3), 187–197. doi:10.1080/10242690210977
- Albalade, D., Bel, G., & Elias, F. (2012). Institutional determinants of military spending. *Journal of comparative economics*, 40(2), 279-290. doi:10.1016/j.jce.2011.12.006
- Alexander W. Robert J. (1990). The Impact of Defence Spending On Economic Growth *Defence Economics*. 2. No: 1. 39..
- Ali, H. E. (2004). *Essays on economic development and conflict* (Ph.D. dissertation). Austin, TX: University of Texas at Austin.
- Ali, H. E. (2007). Military expenditures and inequality: Empirical evidence from global data. *Defence and Peace Economics*, 18(6), 519–535. doi:10.1080/10242690701331501
- Alozious J (2015). Fiscal Policies and Current Account Dynamics in OECD Countries: Do Military Expenditures Matter?.
- Anfofum A. A., Andow, H. A. & Mohammed, A. N. (2014). “Military Spending and External Debt Burden in Nigeria”, *International Journal of Education and Research*, 2(7), 611-626.
- Asseery, A. A. (1996). Evidence from time series on militarizing the economy: The case of Iraq. *Applied Economics*, 28(10), 1257-1261.
- Atesoglu, H. S. (2002). Defense spending promotes aggregate output in the United States--evidence from Cointegration analysis. *Defence and Peace Economics*, 13(1), 55-60.

- Aye, G. C., Balcilar, M., Dunne, J. P., Gupta, R., & Van Eyden, R. (2014). Military expenditure, economic growth and structural instability: a case study of South Africa. *Defence and Peace Economics*, 25(6), 619-633.
- Ball, N. (1983). Defense and development: A critique of the Benoit study. *Economic Development and Cultural Change*, 31(3), 507-524.
- Ball, N.,(1984a) Third world security expenditure: A statistical compendium, FOA Report C 10250-MS (F6rsvarets Forskningsanstalt, Stockh
- Ball, N., (1984b) Measuring Third World security expenditure: A research note, *World Development* 12,157-164.olm).
- Ball, N., (1988), *Security and economy in the Third World* (Princeton University Press, Princeton, NJ)
- Baran, P. A. (1966). *Monopoly capital*. NYU Press.
- Benoit, E. (1973). Growth Effects of Defence in Developing Countries. *International Development Review*. 14(1), 2-10
- Benoit, E. (1978). Growth And Defense in Developing Countries, *Economic Development And Culturel Change*. Vol. 26, No. 2, January, 271- 280.
- Beach, C. M. (1977). Cyclical sensitivity of aggregate income equality. *The Review of Economics and Statistics*, 59(1), 56–66. doi:10.2307/1924904
- Benoit, E. (1973). ‘Defense and Economic Growth in Developing Countries’, Lexington: Lexington Books.
- Besley, T. J., & Persson, T. (2008). The incidence of civil war: Theory and evidence (No. w14585). National Bureau of Economic Research.
- Besley, T., & Persson, T. (2009). Repression or civil war?. *American Economic Review*, 99(2), 292-297.
- Besley, T., & Persson, T. (2010). State capacity, conflict, and development. *Econometrica*, 78(1), 1-34.
- Biswas, B. (1993). Defence Spending and Economic Growth in Developing Countries, in Payne, J. E. & Sahu, A. P. (eds) *Defence Spending and Economic Growth*, Westview Press: Boulder, CO, pp. 223-235

- Biswas, B., & Ram, R. (1986). Military expenditures and economic growth in less developed countries: An augmented model and further evidence. *Economic development and cultural change*, 34(2), 361-372.. doi:10.1086/451533
- Blackaby, E, and T. Ohlson, 1982, Military expenditure and the arms trade: Problems of data, *Bulletin of Peace Proposals* 13, 291-308.
- Blum, J., & Potrafke, N. (2020). Does a change of government influence compliance with international agreements? Empirical evidence for the NATO two percent target. *Defence and peace economics*, 31(7), 743-761.DOI:10.1080/10242694.2019.1575141
- Braşoveanu, L. O. (2010). The impact of defense expenditure on economic growth. *Romanian journal of economic forecasting*, 148.
- Bremmer, D., & Kesselring, R. (2007). The impact of defense spending on GDP: The case of North America. Rose-Hulman institute of technology working paper.
- Browning, Edgar K., & Browning, J. M. (1979). Public finance and the price system. (No Title) Pages 23-25
- Brzoska, M. (1982). Arms transfer data sources. *Journal of Conflict Resolution*, 26(1), 77-108.
- Brzoska, M. (1995), "World Military Expenditures", *Handbook of Defense Economics I*, (Ed: Keith Hartley and Todd Sandler), Amsterdam: Elsevier Science B.V., 45-67.
- Boldrin, M., & Levine, D. K. (2008). Perfectly competitive innovation. *Journal of Monetary Economics*, 55(3), 435-453.
- Borch, C., & Wallace, M. (2010). Military spending and economic well-being in the American states: the post-Vietnam war era. *Social forces*, 88(4), 1727-1752.
- Bove, V., & Nistico, R. (2014). Military in politics and budgetary allocations. *Journal of Comparative Economics*, 42(4), 1065-1078. doi:10.1016/j.jce.2014.02.002.
- Bucur-Marcu, H., Fluri, P., & Tagarev, T. (2013). *Gestión de la defensa: una introducción*. Ginebra, Centro de Ginebra para el Control Democrático de Fuerzas Armadas (DCAF).
- Bulutoğlu, K. (1988). *Kamu ekonomisine giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Capra JR (1981) The National Defense Budget and Its Economic Effects. Federal Reserve Bank of New York Quarterly Review 6 (2): 21.
- Centre pour le contrôle démocratique des forces armées (Genève), & Cole, E. (2008). Public oversight of the security sector: A handbook for civil society organizations. UNDP Bratislava Regional Centre; Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
- Charles J. LaCivita; Peter C. Frederiksen (1991). Defense spending and economic growth An alternative approach to the causality issue. , 35(1), 0–126. doi:10.1016/0304-3878(91)90069-8
- Chang, H. C., Huang, B. N., & Yang, C. W. (2011). Military expenditure and economic growth across different groups: A dynamic panel Granger-causality approach. *Economic Modelling*, 28(6), 2416-2423.
- Chang, T., Lee, C. C., Hung, K., & Lee, K. H. (2014). Does military spending really matter for economic growth in China and G7 countries: the roles of dependency and heterogeneity. *Defence and Peace Economics*, 25(2), 177-191.
- Chang, C. W., & Lai, C. C. (2017). Macroeconomic (in)stability and endogenous market structure with productive government expenditure. *Studies in Nonlinear Dynamics and Econometrics*, 21(2). <https://doi.org/doi-org/10.1515/snde-2016-000>
- Cheng, M. (2022). AUKUS: The changing dynamic and its regional implications. *European Journal of Development Studies*, 2(1), 1-7.
- Christie, E. H. (2019). The demand for military expenditure in Europe: the role of fiscal space in the context of a resurgent Russia. *Defence and Peace Economics*, 30(1), 72-84. doi:10.1080/10242694.2017.1373542.
- Chowdhury, A. R. (1991). A causal analysis of defense spending and economic growth. *Journal of Conflict Resolution*, 35(1), 80-97.
- Cornes, R., & Sandler, T. (1996). The theory of externalities, public goods, and club goods. Cambridge University Press.
- Costinot, A., & Donaldson, D. (2012). Ricardo's theory of comparative advantage: old idea, new evidence. *American Economic Review*, 102(3), 453-458.

- Coulson, M. (1995). The geography of defence—developing themes of study. *GeoJournal*, 36, 371-382.. doi:10.1007/bf00807953
- Collier, Paul, Elliott, V. L. (2003). Hegre, Håvard, Hoeffler, Anke, Reynal-Querol, Marta, and Sambanis, Nicholas. *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*. New York: Oxford University Press
- Cukierman, A., & Meltzer, A. H. (1989). A political theory of government debt and deficits in a neo-Ricardian framework. *The American Economic Review*, 713-732.
- Custers, P. (2010). Military Keynesianism today: an innovative discourse. *Race & Class*, 51(4), 79-94.
- Cypher, J. M. (2015). The origins and evolution of military Keynesianism in the United States. *Journal of Post Keynesian Economics*, 38(3), 449-476.
- Çelebi, K. ve Yalçın, A. Z. (2008). *Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar, Yönetim ve Ekonomi Yıl:2008 Cilt:15 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa.*
- Çıkmışlar S. (2006), “Savunma Harcamaları ve Türkiye’nin Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- D’Agostino, G., Dunne, J. P., & Pieroni, L. (2017). Does military spending matter for long-run growth?. *Defence and Peace Economics*, 28(4), 429-436.
- D.Kaplan, R. (2022). *The Revenge of Geography: What The Map Tells Us About Coming Conflicts and The Battle Against Fate* (1 b.). (Z. T. KOR, Çev.) Küre Yayıncılık
- DCAF – UNDP (2008) “Public Oversight of the Security Sector. A handbook for civil society organisations”
- Deger, S., 1986a, *Military expenditure in Third World countries* (Routledge and Kegan Paul, London).
- Deger, S., 1986b, *Economic development and defense expenditures*, *Economic Development and Cultural Change* 35, 179-196.
- Digiuseppe M, Poast P (2018) Arms versus democratic allies. *British Journal of Political Science* 48(4): 981-1003

- Doğan, B., Can, M., & Değer, O. (2018). Military expenditures and income inequality: empirical evidence from North American countries. In *Handbook of Research on Military Expenditure on Economic and Political Resources* (pp. 192-210). IGI Global.
- Dongarra, J. (2011). Law of Diminishing Returns, chapter in book *Encyclopedia of Parallel Computing*, New York, Springer-Nature
- Dudley, L., & Montmarquette, C. (1981). The demand for military expenditures: an international comparison. *Public Choice*, 37(1), 5-31
- Dunne, J. P. (2000). The economic effects of military expenditure in developing countries. Economics Group, Middlesex University Business School.
- Dunne, P., Nikolaidou, E., & Vougas, D. (2001). Defence spending and economic growth: a causal analysis for Greece and Turkey. *Defence and peace economics*, 12(1), 5-26. doi:10.1080/10430710108404974
- Dunne, J. P., Nikolaidou, E., & Mylonidis, N. (2003). The demand for military spending in the peripheral economies of Europe. *Defence and Peace Economics*, 14(6), 447-460.
- Dunne, J. P., & Nikolaidou, E. (2005). Military spending and economic growth in Greece, Portugal and Spain. *Frontiers in Finance and Economics*, 2(1), 1-17.
- Dunne, J. P., and S. Perlo-Freeman. 2003. The Demand for Military Spending in Developing Countries. *International Review of Applied Economics* 17 (1): 23–48. doi:10.1080/713673166
- Dunne, J. P., Smith, R. P., & Willenbockel, D. (2005). Models of military expenditure and growth: A critical review. *Defence and peace economics*, 16(6), 449-461. Doi: 10.1080/10242690500167791
- Dunne, P., & Smith, R. (1990). Military expenditure and unemployment in the OECD. *Defence and Peace Economics*, 1(1), 57-73. doi:10.1080/10430719008404650
- Dunne, J. P., & Tian, N. (2013). Military expenditure and economic growth: A survey. *The economics of peace and security journal*, 8(1).
- Dunne, J. P., & Uye, M. (2010). Military spending and development. *The global arms trade: a handbook*. London: Routledge, 293-305.

- Dunne, P.; Vougas, D. (1999). Military Spending and Economic Growth in South Africa: A Causal Analysis. *Journal of Conflict Resolution*, 43(4), 521–537. doi:10.1177/0022002799043004006
- Durlauf, S. N., Johnson, P. A., & Temple, J. R. (2005). Growth econometrics. *Handbook of economic growth*, 1, 555-677.
- Dünya Bankası. (2022). Ulusal Hesap Verileri. Erişim: 08/01/2023 adresi https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=TR&most_recent_year_desc=false&start=200
- Elveren, A.Y. (2012) Military spending and income inequality: evidence on cointegration and causality for Turkey, 1963–2007. *Defence and Peace Economics* 23(3) 289–301
- Eichenberg, R. C., & Stoll, R. (2003). Representing defense: Democratic control of the defense budget in the United States and Western Europe. *Journal of Conflict Resolution*, 47(4), 399-422.
- Faini, R., Annez, P., & Taylor, L. (1984). Defense spending, economic structure, and growth: Evidence among countries and over time. *Economic development and cultural change*, 32(3), 487-498.
- Farzanegan, M. R. (2014). Military spending and economic growth: the case of Iran. *Defence and Peace Economics*, 25(3), 247-269.
- Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2017). The SIPRI TOP 100 Arms-producing and military services companies. Stockholm International Peace Research Institute, 2017-12.
- Fordham, B. O. (2003). The political and economic sources of inflation in the American military budget. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 574-593. doi:10.1177/0022002703257126
- Fordham, B. O., & Walker, T. C. (2005). Kantian liberalism, regime type, and military resource allocation: Do democracies spend less?. *International Studies Quarterly*, 49(1), 141-157.
- Frederiksen, P. C., & Looney, R. E. (1983). Defense expenditures and economic growth in developing countries. *Armed Forces & Society*, 9(4), 633-645.

- Frederiksen, P. C., & Looney, R. E. (1994). Budgetary consequences of defense expenditures in Pakistan: Short-run impacts and long-run adjustments. *Journal of Peace Research*, 31(1), 11-18.
- Friedman M (1989) Quantity Theory of Money. In: Eatwell J, Milgate M and Newman P (eds) *Money*. London: Palgrave Macmillan, pp.1–40.
- Friedman, S., & Schwartz, L. C. (1971). *No Experience Necessary: A Guide to Employment for the Female Liberal Arts Graduate*.
- Galvin, H. (2003). The impact of defence spending on the economic growth of developing countries: a cross-section study. *Defence and peace economics*, 14(1), 51-59. doi:10.1080/10242690302932
- Gyimah-Brempong, K. (1989). Defense spending and economic growth in Sub-Saharan Africa: an econometric investigation. *Journal of Peace research*, 26(1), 79-90.
- George, J., & Sandler, T. (2018). Demand for military spending in NATO, 1968–2015: A spatial panel approach. *European journal of political economy*, 53, 222-236. doi:10.1016/j.ejpoleco.2017.09.002.
- Gi Baek, E. (1991). Defence spending and economic performance in the United States: Some structural VAR evidence. *Defence and Peace Economics*, 2(3), 251-264.
- Giray, F. (2004). Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 181-199.
- Goldsmith, B. E. (2003). Bearing the Defense Burden, 1886-1989: Why Spend More?. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 551-573.
- Gözübüyük, Ş. (1991). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları.*, Ankara, Turhan Y
- Goertz, G., & Diehl, P. F. (1986). Measuring military allocations: a comparison of different approaches. *Journal of Conflict Resolution*, 30(3), 553-581.
- Gyimah-Brempong, K. (1989). Defense spending and economic growth in Sub-Saharan Africa: an econometric investigation. *Journal of Peace research*, 26(1), 79-90.
- Günlük-Senesen, G. (2004). The role of defence on external indebtedness: An assessment of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 15(2), 145-156.

- Hartley, K., & Sandler, T. (1993). Announcement: Change of title: New title: Defence and peace economics.
- Hartman, S. W. (1973). The Impact of Defense Expenditures on the Domestic American Economy 1946-1972. *Public Administration Review*, 33(4), 379-390.
- Hamilton, E. J. (1977). The role of war in modern inflation. *The Journal of Economic History*, 37(1), 13-19.
- Hauenstein, M., Smith, M., & Souva, M. (2021). Democracy, external threat, and military spending. *Research & Politics*, 8(4), 20531680211049660. <https://doi.org/10.1177/20531680211049660>
- Helbling, T. (2020), “Externalities: Prices Do Not Capture All Costs, Finance & Development, International Monetary Fund (IMF)”, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/external.htm> (Accessed April, 18.2022).
- Herrera, R., 1994, Statistics on military expenditure in developing countries: Concepts, methodological problems and sources (OECD Development Centre, Paris)
- Heo, U. (1998). Modeling the defense-growth relationship around the globe. *Journal of Conflict Resolution*, 42(5), 637-657.
- Heo, U. (2010). The relationship between defense spending and economic growth in the United States. *Political Research Quarterly*, 63(4), 760-770.
- Heo, U., & Bohte, J. (2012). Who pays for national defense? Financing defense programs in the United States, 1947–2007. *Journal of Conflict Resolution*, 56(3), 413-438.
- Heo, U., & Ye, M. (2016). Defense spending and economic growth around the globe: the direct and indirect link. *International Interactions*, 42(5), 774-796.
- Heo, U., & Ye, M. (2019). US military deployment and host-nation economic growth. *Armed Forces & Society*, 45(2), 234-267.. <https://doi.org/10.1177/0095327X17738219>
- Hildebrandt, G. G. (1990). Services and wealth measures of military capital: (Measures of Military Capital). *Defence and Peace Economics*, 1(2), 159-176.

- Hirnissa, M. T., Habibullah, M. Z., & Baharom, A. H. (2009). Defense spending and income inequality: Evidence from selected Asian countries. *Modern Applied Science*, 3(5), 96-111
- Huisken, R., 1973, The meaning and measurement of military expenditure (SIPRI Research Report, Stockholm).
- Hung-Pin, L., Wang, T. L., & Yang, C. L. (2016). Further Causality Evidence On Arms Race, Inflation And Economic Growth. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 50(2).
- Johansen, L. (1966). Soviet mathematical economics. *The Economic Journal*, 76(303), 593-601.
- Joskow, P. L. (2005). Regulation of Natural Monopolies/Massachusetts Institute of Technology, Center for Energy and Environmental Policy Research,(05-008 WP).
- Josselin, D., & Malizard, J. (2022). Determinants of defense spending: The role of strategic factors in France. *Defence and Peace Economics*, 33(8), 938-955.
- Kallhoff, A. (2011). Why democracy needs public goods. Lexington Books.
- Karaçay Çakmak, H. (2009). A theoretical glance at military expenditures. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 22(4), 118-127.. doi:10.1080/1331677x.2009.11517395
- Kauder, B., & Potrafke, N. (2016). The growth in military expenditure in Germany 1951–2011: did parties matter?. *Defence and Peace Economics*, 27(4), 503-519.doi:10.1080/10242694.2015.1050276
- Kaya, A. Y. (2006). Uluslararası iletişimde bir sorun olarak haber ve çözüm önerileri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(2), 52-60.
- Kennedy, G. (1989). Strains and prospects in Defence procurement. *The RUSI Journal*, 134(2), 45-50
- Khalid, M. A., & Noor, Z. M. (2018). Military expenditure and economic growth in developing countries: evidence from system GMM estimates. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 9(2), 90-98.

- King, J. E. (1977). On Clausewitz: Master theorist of war. *Naval War College Review*, 3-36.
- Kinsella, D. (1990). Defence spending and economic performance in the United States: a causal analysis. *Defence and Peace Economics*, 1(4), 295-309. doi:10.1080/10430719008404669
- Klein*, T. (2004). Military expenditure and economic growth: Peru 1970–1996. *Defence and Peace Economics*, 15(3), 275-288..
- Knudsen, B. B., (2014). Integrity action plan: A handbook for practitioners in defence establishments, Centre for Integrity in the Defence Sector (CIDS)
- Koban, E. (1998). Savunma harcamaları, ekonomik etkileri ve Türkiye’deki gelişimi. *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı*, 355, 40-54.
- Kollias, C., & Makrydakis, S. (2000). A note on the causal relationship between defence spending and growth in Greece: 1955–93. *Defence and peace economics*, 11(1), 173-184.
- Kollias, C., & Paleologou, S. M. (2003). Domestic political and external security determinants of the demand for Greek military expenditure. *Defence and Peace Economics*, 14(6), 437-445. doi:10.1080/1024269032000085206.
- Kollias, C., Manolas, G., & Paleologou, S. M. (2004). Defence expenditure and economic growth in the European Union: a causality analysis. *Journal of Policy Modeling*, 26(5), 553-569.. doi:10.1016/j.jpolmod.2004.03.013
- Lebovic, J. H., & Ishaq, A. (1987). Military burden, security needs, and economic growth in the Middle East. *Journal of Conflict Resolution*, 31(1), 106-138. doi:10.1177/0022002787031001007
- Lee, C. T. (2022). Military Spending and Employment. *Defence and Peace Economics*, 33(4), 501-510.
- Lin, E. S., & Ali, H. E. (2009). Military spending and inequality: Panel Granger causality test. *Journal of Peace Research*, 46(5), 671-685. doi:10.1177/0022343309339247
- Linz, J. J. (1998). Democracia presidencial o parlamentaria: ¿ qué diferencia implica?. In *Las crisis del presidencialismo* (pp. 25-146). Alianza Editorial.

- Ljungqvist, L., & Sargent, T. J. (2012). *Recursive macroeconomic theory* (mit press). Cambridge, MA.
- Lord, C. (2011). The political theory and practice of parliamentary participation in the Common Security and Defence Policy. *Journal of European Public Policy*, 18(8), 1133-1150.
- Looney, R. E. (1994). *The Economics of Third World Defence Expenditures*. London: Jai Pres. Inc.
- Malizard, J. (2010). Causality between economic growth and military expenditure: The case of France. *Defense & Security Analysis*, 26(4), 401-413.
- Malizard, Julien (2014). Defense Spending and Unemployment in France. *Defence and Peace Economics*, 25(6), 635–642. doi:10.1080/10242694.2013.857450
- Maher, M., & Zhao, Y. (2022). Do political instability and military expenditure undermine economic growth in Egypt? Evidence from the ARDL approach. *Defence and Peace Economics*, 33(8), 956-979.
- Merlitzer, A. H., & Richard, S. F. (1981). VA Rational Theory of the Size of Government V *Journal of Political Economy*. IXIX, pp.. 914–927
- Meng, B., Lucyshyn, W., & Li, X. (2015). Defense expenditure and income inequality: evidence on co-integration and causality for China. *Defence and Peace Economics*, 26(3), 327-339.. doi: 10.1080/10242694.2013.810026
- Michael, C., & Stelios, R. (2020). The effect of military spending on income inequality: evidence from NATO countries. *Empirical Economics*, 58, 1305-1337. <https://doi.org/10.1007/s00181-018-1576-7>
- Mintz, A., & Huang, C. (1990). Defense expenditures, economic growth, and the “peace dividend”. *American Political Science Review*, 84(4), 1283-1293.
- Mohammed, N. A. (1993). Defense spending and economic growth in Subsaharan Africa: Comment on Gyimah-Brempong. *Journal of Peace Research*, 30(1), 95-97. doi:10.1177/002234339303000100
- Moral-Benito, E. (2012). Determinants of economic growth: A Bayesian panel data approach. *Review of Economics and Statistics*, 94(2), 566-579.

- Mulder, A. (2004). *Government Dilemmas in the Private Provision of Public Goods* (No. ERIM PhD Series; EPS-2004-045-ORG). Erasmus Research Institute of Management (ERIM).
- Munro, A. (2013, March 6). state monopoly on violence. *Encyclopedia Britannica*.
<https://www.britannica.com/topic/state-monopoly-on-violence>
- Murdoch, J. C., & Sandler, T. (1984). Complementarity, free riding, and the military expenditures of NATO allies. *Journal of public economics*, 25(1-2), 83-101. doi:10.1016/0047-2727(84)90045-8.
- Musgrave, R. A. (1959). *The theory of public finance; a study in public economy*. Kogakusha Co..
- Musgrave, R., & Musgrave, P., (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). New York: McGraw-Hill Book Co
- Narayan, P. K., & Singh, B. (2007). Modelling the relationship between defense spending and economic growth for the Fiji Islands. *Defence and peace economics*, 18(4), 391-401. doi:10.1080/10242690600807924
- NATO, (2022).” Information on defence expenditures” 15.03.2023 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49198.htm adresinden erişilmiştir.
- Nikolaidou, E. (2008). The demand for military expenditure: Evidence from the EU15 (1961–2005). *Defence and Peace Economics*, 19(4), 273-292. doi:10.1080/10242690802166533.
- Nordhaus, W., Oneal, J. R., & Russett, B. (2012). The effects of the international security environment on national military expenditures: A multicountry study. *International Organization*, 66(3), 491-513.. doi:10.1017/S0020818312000173
- Nugroho, D. A., & Purwanti, E. Y. (2021). Impact of Military Expenditure on Economic Growth Encouraging or Constraining?. *JEJAK*, 14(1), 9-20.
- Oakland, W. H. (1987). Theory of public goods. In *Handbook of public economics* (Vol. 2, pp. 485-535).

- OECD (2009), “Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth” 15.03.2023 tarihinde <https://www.oecd.org/sti/42983414> adresinden erişildi
- OECD (2015), “In It Together: Why Less İnequality Benefits All , OECD Publishing, Paris”, 15.03.2023 tarihinde <https://stonecenter.gc.cuny.edu/files/2022/09/Forster-2-1.pdf> adresinden erişildi.
- OECD (2016), “Integrity Framework for Public Infrastructure”, 15.03.2023 tarihinde <https://www.oecd.org/corruption/ethics/integrity-framework-for-public-infrastructure> adresinden erişildi.
- Olson, Mancur. 1965. The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Olson, M., & Zeckhauser, R. (1966). An economic theory of alliances. The review of economics and statistics, 48 (3): 266-279.
- Onifade, S., & Taşar, M. O. (2020). Public choice economics: a critical review of the literature on Market failure, government intervention and Arrow theorem. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 20(39), 70-84.
- OSCE (2021). “Forum for Security Co-operation” 15.03.2023 tarihinde <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/520912.pdf> adresinden erişildi.
- Özer, M., & Biçerli, K. (2003). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi.
- Özsoy, O. (2008). Defence spending and the macroeconomy: The case of Turkey. Defence and Peace Economics, 19(3), 195-208.. doi:10.1080/10242690801972139
- Özsoy, O. (2008). Government budget deficits, defence expenditure and income distribution: the case of Turkey. Defence and Peace Economics, 19(1), 61-75.
- Payne, J. E. (Ed.). (2019). Defense spending and economic growth. Routledge.
- Pazarlıoğlu, M. V., & Gürler, Ö. K. (2007). Telekomünikasyon yatırımları ve ekonomik büyüme: panel veri yaklaşımı. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 44(508), 35-43.

- Paul, S. (1996). Defence spending and unemployment rates: An empirical analysis for the OECD. *Journal of Economic Studies*, 23(2), 44-54.
- Persson, T., Roland, G., & Tabellini, G. (2000). Comparative politics and public finance. *Journal of political Economy*, 108(6), 1121-1161.
- Phillips, B. J. (2015). Civil war, spillover and neighbors' military spending. *Conflict Management and Peace Science*, 32(4), 425-442. <https://doi.org/10.1177/0738894214530853>
- Piętak, Ł. (2014). Review of theories and models of economic growth. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 17(1), 45-60.
- Porter, D., Andrews, M., Turkewitz, J. A., & Wescott, C. G. (2011). Managing public finance and procurement in fragile and conflicted settings. *International Public Management Journal*, 14(4), 369-394.
- Raifu, I. A., & Aminu, A. (2023). The effect of military spending on economic growth in MENA: evidence from method of moments quantile regression. *Future Business Journal*, 9(1), 7.
- Ram, R. (1995). Defense expenditure and economic growth. *Handbook of defense economics*, 1, 251-274.. doi:10.1016/S1574-0013(05)80012-2
- Ray, K., & Gramlich, J. (2016). Reconciling full-cost and marginal-cost pricing. *Journal of Management Accounting Research*, 28(1), 27-37. DOI: 10.2308/jmar-51285.
- Rashid, A. S., & Arif, M. Z. U. (2012). Does military expenditure influence economic growth in developing Countries? A cointegration analysis. *Researchers World*, 3(3), 92.
- Rasler, K., & Thompson, W. R. (1988). Defense burdens, capital formation, and economic growth: The systemic leader case. *Journal of Conflict Resolution*, 32(1), 61-86. doi:10.1177/0022002
- Reiss, J. (2021). "Public Goods", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.)

- Richardson L. F. Rashevsky N. & Trucco E. (1960). *Arms and insecurity ... a mathematical study of the causes and origins of war.* edited by nicolas rashevsky and ernesto trucco. London.
- Rockoff, H. (2015). *War and inflation in the United States from the revolution to the first Iraq War* (No. w21221). National Bureau of Economic Research.
- Rosen, H. S., Jean-François, W., & Snoddon, T. (2012). *Public Finance in Canada* Fifth Canadian ed. Whitby, Ont.: McGraw-Hill Ryerson.
- Sandler, T. and Hartley, K. (1995). *The Economics of Defense. Surveys of Economic Literature*, Cambridge: Cambridge University Press, 260-283
- Sandler, T., & Hartley, K. (2001). Economics of alliances: The lessons for collective action. *Journal of economic literature*, 39(3), 869-896.. doi:10.1257/jel.39.3.869
- Sandler, T., & Shimizu, H. (2014). NATO burden sharing 1999–2010: an altered alliance. *Foreign policy analysis*, 10(1), 43-60.. doi:10.1111/j.1743-8594.2012.00192.x.
- Sargent T (2013) *Rational Expectations and Inflation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sandler, T., & George, J. (2016). Military expenditure trends for 1960–2014 and what they reveal. *Global Policy*, 7(2), 174-184. doi:10.1111/1758-5899.12328
- Sargent, T. J., & Wallace, N. (1981). Some unpleasant monetarist arithmetic. *Federal reserve bank of minneapolis quarterly review*, 5(3), 1-17.
- Samadi, A. H., & Behboodi, M. (2013). An investigation into the relationship between government budget deficits, defense expenditure and transfer payments in Iran. *Journal Of Emerging Issues In Economics, Finanace And Banking An Online International Mountly Journal*, 1(1), 21-34.
- Samuelson, P. A. (1954). The pure theory of public expenditure. *The review of economics and statistics*, 36(4), 387-389.. doi:10.2307/1925895
- Schmidt, C., Pilandon, L., & Aben, J. (1990). *Defence spending in France: the price of independence. The Economics of Defense Spending: An international Survey*. London: Routledge.

- Schmidt, H. (1978). Michael Howard, Peter Paret (Hrsg.), Carl von Clausewitz,» On war «, 1976. Francia, 6, 834-834.
- Schultze, C. L. (1981). Economic effects of the defense budget. The Brookings Bulletin, 18(2), 1-5.
- Sen, S., 1992, Military expenditure data for developing countries: Methods and measurement, in: G. Lamb and V Kallab, eds., Military expenditure and economic development. A symposium on research issues (World Bank Discussion Papers 185, Washington, DC) 1-18.
- Seiglie, C. (1997). Deficits, defense, and income redistribution. CATO Journal, vol. 17, 1, pp. 11–18.
- Sezgin, S.(2000).Türkiye’de Savunma Harcamaları, Savunma Sanayii Sempozyumu, Türk Savunma Sanayii’nin Dünü, Bugünü, Yarını, Ankara, s.476.
- Sezgin, S. (2001). An empirical analysis of turkey's defence-growth relationships with a multi-equation model (1956–1994). Defence and Peace Economics, 12(1), 69-86.
- Sezgin, Ş. (2018). Savunma Ekonomisi, Nisan Kitabevi,. Eskişehir Sayfa sayısı: 206. Page 94-95
- Shahbaz, M., Shabbir, M. S., & Butt, M. S. (2016). Does military spending explode external debt in Pakistan?. Defence and Peace Economics, 27(5), 718-741.
- Shaaba Saba, C., & Ngepah, N. (2019). Military expenditure and economic growth: evidence from a heterogeneous panel of African countries. Economic research-Ekonomska istraživanja, 32(1), 3586-3606.
- SIPRI (2013). “SIPRI Yearbook 2013” 15.03.2023 tarihinde <https://www.sipri.org/yearbook/2013> adresinden erişilmiştir.
- SIPRI (2012). “SIPRI Yearbook 2012” 15.03.2023 tarihinde <https://www.sipri.org/yearbook/2022> adresinden erişilmiştir.
- Skogstad, K. (2016). Defence budgets in the post-Cold War era: a spatial econometrics approach. Defence and Peace Economics, 27(3), 323-352.doi:10.1080/10242694.2015.1034911.

- Sloan, G., & Gray, C. S. (1999). Why geopolitics?. *The Journal of Strategic Studies*, 22(2-3), 1-11.
- Smith, R. P. (1977). Military expenditure and capitalism. *Cambridge Journal of Economics*, 1(1), 61-76.
- Smith, R. P. (1980). Military expenditure and investment in OECD countries, 1954–1973. *Journal of comparative economics*, 4(1), 19-32.
- Smith, R. P. (1989). Models of military expenditure. *Journal of Applied Econometrics*, 4(4), 345-359. doi:10.1002/jae.3950040404.
- Smith, R., Sola, M., & Spagnolo, F. (2000). The prisoner's dilemma and regime-switching in the Greek-Turkish arms race. *Journal of Peace Research*, 37(6), 737-750. doi:10.1177/0022343300037006005.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- Starr, H., Hoole, F. W., Hart, J. A., & Freeman, J. R. (1984). The relationship between defense spending and inflation. *Journal of Conflict Resolution*, 28(1), 103-122.
- Stiglitz, J. E. (1988). Why financial structure matters. *Journal of Economic Perspectives*, 2(4), 121-126.. doi:10.1257/jep.2.4.121
- StudyCorgi. (2021, November 9). Influence of Geography on Strategic and Defense Planning. <https://studycorgi.com/influence-of-geography-on-strategic-and-defense-planning/>
- Stekler, H. O. (1979). The relationship between inflation and defense expenditures (p. 0038). Institute for Defense Analyses.
- Svein Eriksen (2015) Centre for Integrity in the Defence Sector. Criteria for good governance in the defence sector. International standards and principles CIDS <https://www.cids.no/cids-publications.579911.en.html>
- Tang, J. H., Lai, C. C., & Lin, E. S. (2009). Military expenditure and unemployment rates: Granger causality tests using global panel data. *Defence and Peace Economics*, 20(4), 253-26 doi:10.1080/10242690903105257
- Treddenick, J. M. (1979). Cost-effectiveness in defence expenditure. *Omega*, 7(5), 459-467.. doi:10.1016/0305-0483(79)90115-4

- Thompson, E. 1974. Taxation and national defense. *Journal of Political Economy*. Vol. 82.
- Tügen, K. (1988). Dünyada ve Türkiye'de savunma harcamalarındaki gelişmeler ve ekonomik etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBD*, 3 (2), 285-286.
- UN (United Nations), 1977, Reduction of military budgets: Measurement and international reporting of military expenditures, Report of the Secretary-General, A/31/222/Rev. 1 (UN Centre for Disarmament, New York).
- UN (United Nations), 1981, Reduction of military budgets. International reporting of military expenditures, Report of the Secretary-General, A/35/479 (UN Centre for Disarmament, New York)
- Vadlamannati, K.C. (2008) Exploring the relationship between military spending & income inequality in South Asia. William Davidson Institute Working Paper No. 918. University of Michigan. Asia. <http://www.wdi.umich.edu/files/Publications/WorkingPapers/wp918.pdf>.
- Vidhi, A. (2017). Dental Trade And Growth Theories, The Effect of Foreign Trade on Growth by Granger Causality Test. *the Journal of Academic Social Sciences*, 40. Pp. 446-453.
- Vitaliano, D. F. (1984). Defense Spending And Inflation-An Empirical-Analysis. *Quarterly Review of Economics and Business*, 24(1), 22-32.
- Yalta, A. T., & Tüzün, F. (2021). Time varying determinants of US demand for defense spending in the post-Cold War era. *Defence and Peace Economics*, 32(7), 829-846. doi:10.1080/10242694.2020.1725856.
- Yeşilyurt, M. E., & Elhorst, J. P. (2017). Impacts of neighboring countries on military expenditures: A dynamic spatial panel approach. *Journal of peace research*, 54(6), 777-790. doi:10.1177/0022343317707569.
- Yıldırım, J., & Öcal, N. (2006). Arms race and economic growth: the case of India and Pakistan. *Defence and Peace Economics*, 17(1), 37-45. doi:10.1080/10242690500369231.
- Yıldırım, J., Sezgin, S. ve Öcal, N. (2005). Orta Doğu ülkelerinde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme: Dinamik bir panel veri analizi. *Savunma ve Barış Ekonomisi*, 16 (4), 283-295.

- Young, T. D. (2006). Capabilities-based defense planning: Techniques applicable to NATO and partnership for peace countries. *Connections*, 5(1), 35-54.
- Varian, H. R., & Varian, H. R. (1992). *Microeconomic analysis* (Vol. 3). New York: Norton.
- Ward, M. D., & Davis, D. R. (1992). Sizing up the peace dividend: economic growth and military spending in the United States, 1948–1996. *American Political Science Review*, 86(3), 748-755.
- Wang, Y. (2023). Defense Budget Growth and Inflation: A Wavelet-Based Study of the US and Britain. *Political Studies Review*, 21(2), 260-284.
- Wiberg, H. (1983). Measuring military expenditures: Purposes, methods, sources. *Cooperation and Conflict*, 18(3), 161-177.
- Wing, M. M. (1991). Defence spending and employment in Indonesia. *Defence and Peace Economics*, 3(1), 83-92.. doi:10.1080/ 10430719108404716.
- Wood, D. (2015). Assessing America's Ability to Provide for the Common Defense. 2016 Index of US Military Strength.
- Xu, Y., Su, C. W., & Tao, R. (2020). Is defense spending inflationary? Time–frequency evidence from China. *Defence and Peace Economics*, 31(3), 361-375.doi:10.1080/1024

TURNİTİN RAPORU

SELVİ AYDOĞDU 21316465003 SAVUNMA SONRASI

ORJİNALLİK RAPORU

% 12	% 11	% 4	% 5
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 2
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	% 1
4	acikerisim.gelisim.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	savunmasanayisi.blogspot.com İnternet Kaynağı	% 1
6	acikerisim.sakarya.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
7	Submitted to Atilim University Öğrenci Ödevi	<% 1
8	9lib.net İnternet Kaynağı	<% 1
9	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

---

10 www.researchgate.net <% 1
İnternet Kaynağı

11 katalog.ticaret.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

12 acikerisim.nevsehir.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

13 Submitted to The Scientific & Technological
Research Council of Turkey (TUBİTAK) <% 1
Öğrenci Ödevi

14 Submitted to Heriot-Watt University <% 1
Öğrenci Ödevi

15 www.acarindex.com <% 1
İnternet Kaynağı

16 dspace.unive.it <% 1
İnternet Kaynağı

17 ÖZKUL, Gökhan and ÖRÜN, Emre. "Girişimcilik
ve İnovasyonun Ekonomik Büyüme Üzerindeki
Etkisi: Ampirik Bir Araştırma", Beta Basım
Yayımları AŞ., 2016.
Yayın

18 acikkaynak.bilecik.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

19 sayral.com <% 1
İnternet Kaynağı

openaccess.maltepe.edu.tr

20	İnternet Kaynağı	<% 1
21	acikerisim.ikc.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
22	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
23	abis-files.erciyes.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	Submitted to Hasan Kalyoncu Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
25	jss.gantep.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
26	Submitted to Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
27	Submitted to Karadeniz Teknik University Öğrenci Ödevi	<% 1
28	Submitted to Fırat Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
29	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
30	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
31	adumilas.adu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

32 dosya.marmara.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1

---

33 dspace.lib.uom.gr
İnternet Kaynağı <% 1

---

34 Submitted to Ataturk Universitesi
Öğrenci Ödevi <% 1

---

35 Submitted to Eskisehir Osmangazi University
Öğrenci Ödevi <% 1

---

36 kop.gov.tr
İnternet Kaynağı <% 1

---

37 KARAGÖZ, Berkan. "Türkiye'de Mali
Yerelleşme Emareleri ve Yatay Eşitsizlik
Sorunu1", Hacettepe Üniversitesi, 2015.
Yayın <% 1

---

38 busbed.bingol.edu.tr
İnternet Kaynağı <% 1

---

39 Submitted to Canakkale Onsekiz Mart
University
Öğrenci Ödevi <% 1

---

40 DURKAYA, Mehmet and CEYLAN, Servet.
"Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme", Maliye
Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006.
Yayın <% 1

---

41 ir.lib.uth.gr
İnternet Kaynağı <% 1

---

42 Submitted to Gaziosmanpaşa Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

---

43 TAŞ, Seyhan, ÖRNEK, İbrahim and AKSOĞAN, Gül. "Türkiye'de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme", Gaziantep Üniversitesi, 2013.
Yayın

---

44 Submitted to Trakya University <% 1
Öğrenci Ödevi

---

45 earsiv.anadolu.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

---

46 ideas.repec.org <% 1
İnternet Kaynağı

---

47 www.oer.unn.edu.ng <% 1
İnternet Kaynağı

---

48 www.reaktorpleite.de <% 1
İnternet Kaynağı

---

49 journal.binus.ac.id <% 1
İnternet Kaynağı

---

50 openaccess.altinbas.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

---

51 iibf.giresun.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

52	link.springer.com İnternet Kaynağı	<% 1
53	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
54	paperity.org İnternet Kaynağı	<% 1
55	www.sayistay.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
56	ÇELEBİ, A. Kemal and YALÇIN, A. Zafer. "Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar", Celal Bayar Üniversitesi İİBF, 2008. Yayın	<% 1
57	FATAH, Anton Abdul and SALIHOGLU, Salih. "A Comparative Study of the Impact of Defense Expenditures on Economic Growth in Indonesia and Turkey", Kara Harp Okulu, 2016. Yayın	<% 1
58	Submitted to Kirsehir Ahi Evran Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
59	acikerisim.pau.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
60	sosyalbilimler.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

---

61 www.eyi2014.org <% 1
İnternet Kaynağı

---

62 www.kibritcioglu.com <% 1
İnternet Kaynağı

---

63 doaj.org <% 1
İnternet Kaynağı

---

64 ÇAKIR MEDER, Hafize and KÜÇÜKKAPLAN, İlhan. "İşletme sermayesi unsurlarının firma değeri ve karlılığı üzerindeki etkisinin İmkbde iş lem gören üretim firmalarında 20002009 dönemi için analizi", Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Derneği (MUFAD), 2012.
Yayın

---

65 GÜLMEZ, Ahmet and YARDIMCIOĞLU, Fatih. "OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi (1990-2010)", Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2012.
Yayın

---

66 KORKMAZ, Özge and BİLGİN, Tuba. "ASKERİ HARCAMALAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ 'NİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ", Uluslararası İktisadi İdari Bilimler, 2017.
Yayın

Alınları çıkart

Uzerinde

Eğleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Uzerinde

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Selvi AYDOĞDU

Öğrenim Durumu: Lisans

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sistem Mühendisliği	Kara Harp Okulu	2014
Yüksek Lisans			

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
-	-	-

Yabancı Diller: İngilizce

Yayımlar:

Tarih:

